

TOPLUM TEMELLİ TURİZM:
**YEREL VE KÜRESEL
PERSPEKTİFLER**

EDİTÖRLER

DOÇ. DR. GAMZE TEMİZEL

ÖĞR. GÖR. DR. METEHAN TEMİZEL

EĞİTİM
yayınevi

TOPLUM TEMELLİ TURİZM: YEREL VE KÜRESEL PERSPEKTİFLER

Editörler: Doç. Dr. Gamze Temizel, Öğr. Gör. Dr. Metehan Temizel

Yayınevi Grubu Genel Başkanı: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Tasarım Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 76780

E-ISBN: 978-625-385-482-9

1. Baskı, Kasım 2025

Kütüphane Kimlik Kartı

Toplum Temelli Turizm: Yerel ve Küresel Perspektifler

Editörler: Doç. Dr. Gamze Temizel, Öğr. Gör. Dr. Metehan Temizel

IV+112 s., 135x215 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-385-482-9

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mechanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM

yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.
P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
bilgi@kitapmatik.com.tr

EĞİTİM YAYINEVİ
GRUBU

EĞİTİM
yayınevi

SALON
yayıncıları

Kitapmatik
tasarımcıları

kitapmatik
eğitimci ve yayıncı

EĞİTİM
kitabevi

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE TOPLUM TEMELLİ TURİZM İLİŞKİSİ 1

Emine Tatkan, Alper Ateş

2. BÖLÜM TOPLUM TEMELLİ TURİZMİN GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ 36

Fatma Demir, Erkan Akgöz

3. BÖLÜM TOPLUM TEMELLİ TURİZMDE KAMUSAL AKTÖRLERİN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ 59

Metehan Temizel

4. BÖLÜM TOPLUM TEMELLİ TURİZME TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER 77

Gamze Temizel, Metehan Temizel

5. BÖLÜM TOPLUM TEMELLİ TURİZME DÜNYADAN ÖRNEKLER 93

Abu Imam Akhtar, Gamze Temizel

ÖNSÖZ

Günümüzde turizm, ekonomik kalkınma, kültürel alışveriş ve toplumsal dönüşümün önemli bir aracı olarak öne çıkarken, sürdürülebilirlik ve yerel katılım odaklı yaklaşımlar giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımını teşvik ederek, çevresel, sosyal ve ekonomik dengeyi koruyan bir model olarak dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, destinasyonların kültürel ve doğal mirasını korurken, yerel halkın refahını artıran ve turizmin dönüştürücü gücünü topluluklar lehine kullanan bir anlayış sunar. Ancak, TTT'nin başarısı, kamusal aktörler, sivil toplum kuruluşları ve yerel topluluklar arasındaki işbirliğine ve bu projelerin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine bağlıdır.

Bu kitap, toplum temelli turizmi hem teorik hem de pratik boyutlarıyla ele alarak, Türkiye ve dünya örnekleri üzerinden bu yaklaşımın potansiyelini ve uygulamalarını çok yönlü bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, TTT'nin sürdürülebilir turizmle ilişkisi, gelişim süreci, kamusal ve sivil aktörlerin rolleri, Türkiye'den ve dünyadan örnek uygulamalar detaylı bir şekilde sunulmuştur. Değerli bölüm yazarlarımızın katkılarıyla, TTT'nin yerel kalkınmadaki rolü, kültürel mirasın korunmasındaki önemi ve küresel turizm trendleriyle entegrasyonu akademik bir çerçevede tartışılmıştır. Kitabımız, akademisyenler, turizm profesyonelleri, karar vericiler ve sürdürülebilir turizmle ilgilenen tüm paydaşlar için bir rehber niteliği taşımayı hedeflemektedir.

Bölüm yazarlarımıza, bu çalışmaya sundukları değerli emek ve uzmanlık için içten teşekkürlerimizi sunarız. Kitabımızın, toplum temelli turizmin yaygınlaşmasına katkı sağlamasını, yerel ve küresel ölçekte sürdürülebilir turizm anlayışının gelişmesine ilham vermesini dileriz.

Doç. Dr. Gamze TEMİZEL

Öğr. Gör. Dr. Metehan TEMİZEL

1. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE TOPLUM TEMELLİ TURİZM İLİŞKİSİ

Emine Tatkan¹, Alper Ateş²

GİRİŞ

Turizmin, istihdam yaratma, gelir dağılımını iyileştirme, yerel girişimciliği teşvik etme, kültürel etkileşimi artırma gibi özellikleriyle toplumsal kalkınmaya sunduğu katkılarının yanı sıra çevresel tahribat yaratması, kültürel yozlaşmaya ve yerel halkın dışlanmasına yol açması gibi olumsuz etkilerinin de olabileceğinin fark edilmesiyle birlikte, turizmde daha dengeli ve kapsayıcı yaklaşımlar geliştirme ihtiyacı doğmuştur. ‘Sürdürülebilir kalkınma’ anlayışının turizm sektörüne yansması olarak gelişen Sürdürülebilir Turizm (ST), doğal, kültürel ve sosyal kaynakların korunmasını esas alarak, uzun vadede hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin ihtiyaçlarını gözetken bir yaklaşımdır ve “en az gelişmiş ülkelerde kalkınma için potansiyel bir araç olarak tanımlanmıştır.” (Ellis, 2011: i) Bu yaklaşım, çevresel etkilerin en aza indirilmesini, yerel toplulukların refahına katkı sağlanmasını ve kültürel mirasın korunmasını hedefler. ST’nin uygulama biçimlerinden biri olan Toplum Temelli Turizm (TTT) ise, geleneksel kitle turizmine bir alternatif olarak ortaya çıkmış, turizm faaliyetlerinin yerel halk tarafından sahiplenilmesi, planlanması ve yönetilmesini öngören bir turizm modelidir. TTT, yerel katılımı artırarak, ekonomik kalkınmayı desteklemeyi, toplulukların kültürel kimliklerini koruyarak onları güçlendirmeyi ve bu yolla turizm faaliyetlerinden doğrudan fayda sağlamalarını amaçlar. (Prakoso vd., 2020: 96)

1 Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller, Konya, eminetatkan@selcuk.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-7737-4460

2 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği, Konya, alpera@selcuk.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-4347-7306

Son yıllarda, sürdürülebilir kalkınma, turizm destinasyonlarında giderek daha önemli bir gündem hâline gelmiş; bu doğrultuda ST, çevresel ve toplumsal sorumluluk taşıyan bir yaklaşım olarak hem uygulayıcılar hem de ziyaretçiler için artan bir ilgi görmüştür. Doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik çeşitli girişimlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, TTT modeli; çevreye duyarlı, ekonomik ve sosyal açıdan kapsayıcı yapısıyla yerel düzeyde sürdürülebilirliği destekleyen etkili bir yöntem olarak belirmektedir. Bu model, istihdam yaratma, yerel kalkınmayı teşvik etme, kültürel mirası koruma ve toplulukları güçlendirme gibi çok boyutlu katkılar sunarak hem destinasyonlara hem de ziyaretçilere sürdürülebilir bir turizm deneyimi sunmaktadır. (Han vd., 2019:1) TTT'nin, ST'nin etkili bir uygulama biçimi olarak öne çıkması, her iki kavramın bütüncül bir çerçevede birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, TTT ile ST arasındaki ilişkinin kavramsal ve uygulamalı düzeyde incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Bu bölüm, sürdürülebilirlik ve toplum temelli turizm (TTT) kavramlarını bütüncül bir perspektiften ele alarak turizm sektörünün sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkisini incelemektedir. İlk olarak, Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma başlığı altında, sürdürülebilirlik kavramının temel ilkeleri ve ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla kalkınma hedefleri tanımlanacaktır. Ardından, Sürdürülebilir Turizm bölümü, turizmin çevresel etkilerini en aza indirerek kaynakların korunmasını ve yerel toplulukların refahını artırmayı hedefleyen yaklaşımlarını ele alacaktır. Toplum Temelli Turizm başlığında, yerel halkın turizm süreçlerine aktif katılımını merkeze alan TTT modelinin özellikleri, hedefleri ve uygulamaları incelenecektir. Sürdürülebilir Turizm ile Toplum Temelli Turizm Arasındaki İlişki bölümü, bu iki yaklaşımın kesişim noktalarını, tamamlayıcı yönlerini ve ortak hedeflerini analiz edecektir. Son olarak, Sonuç kısmı, sürdürülebilirlik ve TTT'nin turizm sektöründeki rolünü

değerlendirerek, bu modellerin yerel ve küresel kalkınmaya katkılarını özetleyecektir.

1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma

Kavramsal olarak, sürdürülebilir kalkınma hızlı nüfus artışı, ekonomik büyüme ve doğal kaynakların tüketilmesine ilişkin istenmeyen sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlara dair ciddi kaygıların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının tarihsel gelişimi üç temel süreçte dayanmaktadır. İlk olarak, Amerika Birleşik Devletleri’nde doğal alanların korunmasına yönelik farkındalık, 19. yüzyılın sonlarında koruma yasalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci olarak, sanayileşmenin çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılması, 1970 yılında Çevre Koruma Ajansı’nın (EPA) kurulmasına ve çevre temelli düzenlemelere yol açmıştır. Üçüncü olarak ise, nüfus artışı ve tüketimin dünya ekosistemlerinin sürdürülebilirliğini tehdit ettiğine dair küresel bir farkındalık oluşmuş, bu da sürdürülebilir kalkınma anlayışının uluslararası düzeyde benimsenmesini sağlamıştır. (NRC, 2011: 15) Bugün, pek çok devlet, uluslararası kalkınma ajansları, akademik kurumlar ve sivil toplum kuruluşları sürdürülebilirlik olmaksızın tüm paydaşlara yarar oluşturabilecek, aşırı yoksulluk gibi ciddi ve aciliyet gerektiren sorunları çözebilecek ve insan refahının temelini oluşturan doğal ve insan yapımı değerli kaynakları koruyabilecek bir kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini kabul etmektedirler. (UNWTO, 2005: iii)

Sürdürülebilirliğin ne anlama geldiğine dair çeşitli kurum ve kuruluşların yaptığı pek çok tanımlama olsa da, Birleşmiş Milletler çatısı altında bir örgüt olan Brundtland Komisyonu’nun 1987 yılında yayımladığı “Çevre ve Kalkınma Üzerine Dünya Komisyonu Raporu: Ortak Geleceğimiz” (WCED, 1987) başlıklı metin, sürdürülebilirlik kavramına ilişkin en çok atıfta bulunulan tanımları ortaya çıkarmıştır. Buna göre, “sürdürülebilir kalkınma, mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün

vermeyen kalkınmadır.” Özellikle de, ‘kalkınma’ kavramının sürdürülebilirlikle bir araya gelişi bu metne dayanmaktadır. (Lafferty & Langhale, 1999: 1) Birleşmiş Milletler’in web sitesinde bulunan, Brundtland Komisyonu’na ait bu tanımın referans gösterildiği “Sürdürülebilirlik” başlıklı makalesinde, sürdürülebilir kalkınmanın, çevre sorunları ve ekonomik kalkınmanın birlikte ele alındığı bütünlük bir yaklaşımı gerektirdiği belirtilmiş ve bugün, dünyada yaklaşık 140 gelişmekte olan ülkenin giderek artan küresel ısınma tehdidi altında kalkınma ihtiyaçlarını karşılamının yollarını aradığı, ancak bunun gelecek nesilleri olumsuz yönde etkilemeden gerçekleştirilebilmesi için somut önlemler alınması zorunluluğu vurgulanmıştır. (UN, Sustainability: para. 1-2)

Ancak, sürdürülebilirlik kavramına ilişkin daha önceki bir ifade, Birleşik Devletler’e ait 1969 tarihli Ulusal Çevre Politikası Yasası metninde geçmektedir. Yasa, Amerika Birleşik Devletleri’ni sürdürülebilirliğe bağlı kılmış ve insanlarla doğanın üretken bir uyum içinde var olabileceği, mevcut ve gelecek kuşakların sosyal, ekonomik ve diğer gereksinimlerini karşılamaya olanak tanıyan koşulların oluşturulup sürdürülmesini ulusal bir politika olarak ilan etmiştir. Birleşik Devletler Çevresel Koruma Ajansı’nın (Environmental Protection Agency – EPA), sürdürülebilirliği karar mekanizmalarına daha iyi entegre etmek üzere programlar geliştirme ve çeşitli alanlardaki uygulamaları inceleme çalışmalarına yasanın sunduğu bu bakış açısından yola çıkarak başlanmıştır. (NRC, 2011: 1-3) Kurumun web sitesinde sürdürülebilirliğin, hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyulan her şeyin, doğrudan ya da dolaylı olarak, doğal çevreye bağlı olduğu gibi basit bir prensibe dayandığı; sürdürülebilirliği hedeflemenin insanlar ve doğanın, mevcut ve gelecek nesilleri destekleyecek şekilde üretken bir uyum içinde var olabileceği koşulları oluşturmak ve sürdürmek olduğu vurgulanmıştır. (EPA, Sustainability, t.y.: para. 1-2)

Bu anlayışın, büyük ölçüde 1992 Rio Dünya Zirvesi'nde resmîyet kazandığı belirtilmektedir. (NRC, 2011: 15) Rio Dünya Zirvesi olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı 3-4 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde, sosyo-ekonomik faaliyetlerin çevre üzerindeki etkilerini tartışmak üzere 179 ülkeden politik liderlerin, diplomatların, bilim insanlarının, medya temsilcilerinin ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu konferans kapsamında, çok sayıda sivil toplum kuruluşunun sosyo-ekonomik kalkınmanın dünyanın geleceğine yönelik çevresel etkilerine dair görüşlerini aktardığı bir 'Küresel Forum' da düzenlenmiştir. Rio Zirvesi, sürdürülebilir kalkınmanın tüm insanlar için ulaşılabilir bir hedef olduğunu vurgulamış ve ekonomik, sosyal ve çevresel unsurların dengeli bir şekilde entegre edilmesinin insan yaşamı için hayati olduğunu kabul etmiştir. Bu bütüncül yaklaşımın, yaşam, üretim, tüketim ve karar alma biçimlerinde yeni bakış açıları gerektirdiği belirtilmiş; bu yaklaşım, hükümetler ve toplum arasında kalkınma için sürdürülebilirliğin nasıl sağlanacağı konusunda önemli tartışmaların başlamasına yol açmıştır. (UN: UN Conference, t.y.: para. 1 & 3)

Sürdürülebilirliğin "üç temel direği" (three pillars) olarak bilinen, sürdürülebilirliğin stratejik yönetimine ilişkin ana çerçeve, daha önce değinilen, Brundtland Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz" raporu ışığında şekillenmiştir. Raporun sonunda yapılan değerlendirmede, sürdürülebilirliğin, öncelikli önem verilmesi gerektiği ifade edilen "dünyanın yoksul kesimlerinin ihtiyaçları" ve "teknolojik gelişmişlik düzeyi ile toplumsal örgütlenmenin, çevrenin mevcut ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçları karşılama kapasitesi üzerinde yarattığı sınırlamalar" olmak üzere iki temel unsuru içerdiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerinin, gelişmiş ya da gelişmekte olan, piyasa odaklı ya da merkezi planlı olsun, tüm ülkelerde sürdürülebilirlik temelinde tanımlanması ve bu kavram ekseninde geniş çaplı stratejik fikir

birliğiyle hareket edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, kalkınma politikalarının, kaynaklara erişimdeki değişiklikler ve maliyet ve kârın paylaşılması gibi hususları dikkate almadığı durumlarda fiziksel sürdürülebilirliğin mümkün olmayacağı, bu kavramın en sınırlı anlamda gerçekleştirilebilmesi için bile nesiller arası toplumsal eşitliğin gözetilmesi ve bunun için de her neslin kendi içinde eşitliğin sağlanması gerektiği kaydedilmiştir.(WCED, 1987) Bütün bu fikirler doğrultusunda, sürdürülebilirliğin üzerinde yapılandığı üç temel unsur belirlenmiştir: (1) Ekonomik sürdürülebilirlik, toplumun farklı düzeylerinde refah yaratmak ve tüm ekonomik faaliyetlerin maliyet etkinliğini dikkate almak anlamına gelir. Esas olarak, girişimlerin ve faaliyetlerinin canlılığı ve uzun vadede sürdürülebilirliği ile ilgilidir. (2) Sosyal sürdürülebilirlik; insan haklarına ve toplumdaki herkes için eşit fırsatlara saygı göstermeyi ifade eder. Yoksulluğun azaltılmasına odaklanmanın yanı sıra, kazancın adil bir şekilde dağıtılmasını gerektirir. Yerel topluluklara vurgu yapılır; onların yaşam destek sistemlerinin korunması ve güçlendirilmesi, farklı kültürlerin tanınması ve saygı görmesi, her türlü sömürünün önlenmesi önemlidir. (3) Çevresel sürdürülebilirlik; özellikle yenilenemeyen veya yaşam destek açısından değerli olan kaynakların korunması ve yönetilmesi anlamına gelir. Havanın, toprağın ve suyun kirlenmesinin en aza indirilmesi, biyolojik çeşitliliğin ve doğal mirasın korunması için eylem gerektirir. (Dangi & Jamal, 2016: 4)

2. Sürdürülebilir Turizm

Günümüzde, dünya ekonomik faaliyetlerinin yaklaşık %10'unu oluşturan (WTTC, t.y.: para. 2) turizm endüstrisi, dünyanın en büyük endüstrilerinden biridir ve bir çok ulusun ekonomisi büyük ölçüde turizme dayanmaktadır. Ancak, turizm, doğal ve yapılandırılmış çevreler ve ev sahibi toplumların refahı ile kültürü üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Buna bağlı olarak, turizmin sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynayabileceği düşünülmekte, bu nedenle sürdürülebilir

kalkınmayı teşvik eden politikaların turizmin sunduğu fırsatları göz önünde bulundurması gerektiği vurgulanmaktadır. Pek çok uluslararası sözleşme ve bildirgelerle ST'nin önemi tasdik edilmiş, turizmin sürdürülebilirliği ile ilgili ilkeler belirlenmiş ve yönergeler hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2017 yılını "Sürdürülebilir Kalkınma için Uluslararası ST Yılı" olarak ilan etmesi, sektörün kendi rolünü değerlendirmesi ve 2030 hedeflerine yönelik ortak bir yolculuğa başlaması için uygun bir zemin oluşturmuş, (UNWTO, 2005: 2-4) böylece, turizmin, tüm ülkelerden insanların uyum içinde bir arada yaşamasını teşvik ederek kalkınma ve barış için itici bir güç olma potansiyeli olduğu kabul görmüştür. (Giampiccoli vd., 2020: 415)

Dünya Turizm Örgütü, ST'yi , sürdürülebilirliğin üç temel ilkesine atıfta bulunarak; "mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan, ziyaretçilerin, sektörün, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını gözeten turizm" olarak tanımlamaktadır. (UN, Sustainable Tourism: t.y.: para. 2) Örgütün, 1994 tarihli tanımında kullandığı "ev sahibi bölgeler" ifadesinin "ev sahibi topluluklar"a dönüşmesi, sürdürülebilirliğin sosyal ve kültürel boyutlarına yapılan daha derin bir vurguyu anlatmaktadır. Bu tanım, ST'nin, tüm turizm türlerine ve destinasyonlara uygulanması gereken sürekli bir gelişim süreci olarak tasarlandığını göstermektedir. Bu süreçte yer alan temel paydaşların -turizm işletmeleri, yerel topluluklar, çevreciler, turistler ve devlet- çıkarlarının ST'nin temel amaçlarıyla uyumlu olması gerekliliği vurgulanmaktadır. (Dangi & Jamal, 2016: 5)

Turizm araştırmaları önceleri, daha çok turizmin ekonomik yönlerine odaklanmış ve turizm hakkında iyimser bir bakış açısı benimsemiş, ancak, ilerleyen dönemlerde, turistik cazibe merkezlerinin çoğunlukla hassas çevrelerde ve topluluklarda bulunması nedeniyle çevresel zararların ekonomik faydalardan

daha büyük olduğu anlaşılmıştır. ST, 1990’lardan bu yana daha derin bir farkındalıkla hissedilen turizmin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla geleneksel/kitlesel turizme alternatif yaklaşımlardan biri olarak ortaya çıkmış, uluslararası düzeyde siyasi açıdan uygulanabilir bir turizm yaklaşımı olarak onaylanmış ve kabul görmüştür (Giampiccoli vd., 2020: 416).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) iş birliğiyle hazırlanmış, Turizmi Daha Sürdürülebilir Hale Getirmek: Politika Yapıcılar için Bir Rehber (2005) adlı eser, ST ile ilgili siyasi çerçeveler, planlama araçları, yayınlar ve çeşitli ülkelerden vaka çalışmaları gibi pratik stratejiler sunarak, çevreye ve yerel topluluklara fayda sağlayan turizmi teşvik etmede hem siyasetçilere yol gösteren, hem de araştırmacılara konu ile ilgili belirgin bir bakış açısı sunan temel bir başvuru kaynağı olmuştur. Bu kaynağın ST ile ilgili yaptığı açıklama ve tespitler, belirlediği ilke ve önerdiği stratejileri göz önünde bulundurmak konunun daha net anlaşılması için değerlidir.

Alan yazın tarafından sıkça başvurulanan bu kaynağa göre turizm, öncelikle dinamik yapısı, büyüme potansiyeli ve yerel destinasyon ekonomilerine yaptığı katkılar ve daha sonra da turistler, sektör, çevre ve yerel topluluklar arasında özel bir ilişkiyi içeren bir faaliyet olması nedeniyle, sürdürülebilir kalkınmaya yapabileceği katkılar ve beraberinde getirdiği zorluklar açısından özel bir konuma sahiptir. Paydaşlar arasındaki bu özel ilişkinin üç önemli ve eşsiz yönünden söz edilmektedir. Bunlardan ilki, yeni yerlerin deneyimlenmesine dayanan bir hizmet sektörü olarak turizmin, doğası gereğince, turistler, ev sahibi topluluklar ve onların yerel çevreleri arasında doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya çıkması kaçınılmaz olan “etkileşim” özelliğidir. Bir diğeri, ziyaretçilerin ve ev sahibi toplulukların turizm yoluyla çevresel konular, uluslar ve kültürler arasındaki farklılıklarla ilgili daha bilinçli hale gelmeleri nedeniyle sürdürülebilirlik konularına yönelik tutumlarının seyahat sonrası davranışlarını da etkilemesi

durumu, yani, “farkındalık” boyutudur. Son olarak, “bağımlılık” özelliğinden söz edilmektedir; buna göre, turizmin büyük bölümü, ziyaretçilerin bozulmamış ve temiz çevreleri, çekici doğal alanları, özgün tarihi ve kültürel gelenekleri deneyimleme ve iyi ilişkiler kurabilecekleri misafirperver ev sahipleriyle karşılaşma talebine dayanır ve turizm sektörü, bu unsurların korunması ve sürekliliğine bağlıdır. (UNWTO, 2005: 9-10)

Bu özel durum nedeniyle, turizmin, sürdürülebilir kalkınma üzerinde hem olumlu, hem olumsuz sonuçlar doğurabilecek iki yönlü bir etkisi vardır. Geniş bir yatırım alanına sahip olması, doğal ve kültürel kaynaklara ekonomik değer kazandırması, kültürler arası anlayış ve barışı pekiştirmesi sürdürülebilir kalkınmayı desteklerken, hassas ekosistemler ve ev sahibi topluluklar üzerinde baskı oluşturarak çevre ve yaban hayatının, ya da geleneksel aile yapısının bozulmasına, çevre kirliliğine, toprak ve su gibi sınırlı kaynaklar için rekabete neden olabilir. Çevresel ve sosyal koşullardaki gerçek ya da algılanan değişimlere karşı oldukça duyarlı olduğundan, kırılgan ve istikrarsız bir gelir kaynağı olabilir. (UNWTO, 2005: 10)

Uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlamak için sürdürülebilirliğin üç temel ilkesi arasında uygun bir denge kurulması gereklidir. Bu nedenle, ST, (1) turizm gelişiminin temel unsurlarından biri olan çevresel kaynakları en iyi şekilde kullanmalı, temel ekolojik süreçleri korumalı ve doğal kaynaklar ile biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkı sağlamalı; (2) ev sahibi toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı göstermeli, onların maddi ve manevi kültürel mirasını ve geleneksel değerlerini korumalı ve kültürlerarası anlayış ve hoşgörüye katkıda bulunmalı; (3) uzun vadeli, sürdürülebilir ekonomik faaliyetleri güvence altına almalı, tüm paydaşlara adil bir şekilde dağıtılan sosyo-ekonomik faydalar sağlamalı, ev sahibi topluluklara istikrarlı istihdam, gelir elde etme fırsatları ve sosyal hizmetler sunmalı ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmalıdır. Turizmi daha sürdürülebilir hale getirmek, turizmin planlanması, geliştirilmesi ve işletilmesi

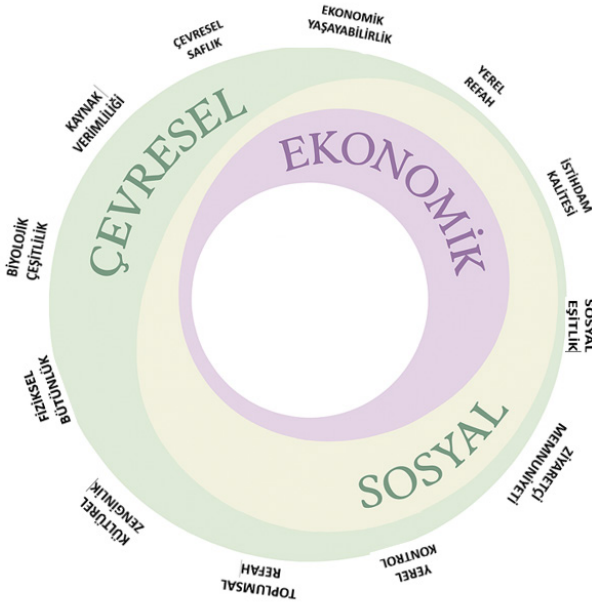
sürecinde bu etkileri ve ihtiyaçları dikkate almak anlamına gelir. Bu, sürekli iyileştirme gerektiren bir süreçtir ve şehirlerde, tatil beldelerinde, kırsal ve kıyı bölgelerinde, dağlık alanlarda ve korunan alanlarda gerçekleşen turizm için; iş ve eğlence amaçlı tüm turizm türleri için eşit şekilde geçerlidir. (UNWTO, 2005: 11-12)

ST'nin gerçekleştirilmesinde karşılaşılabilecek bazı önemli zorluk ya da engellerden söz edilmektedir. Bunlardan ilki, turist hareketlerinin büyümesine bağlı olarak turizmin bağlı olduğu kaynakların -denizler ve sahiller, tarihi kasaba ve kentler ve kültürel miras alanları, ve kırılğan doğal çevreler-zarar görmesidir. İklim değişikliği, hem sonuçlarının turizm üzerinde yaratacağı etkiler, hem de turizmin, özellikle ulaşım faaliyetlerinin yarattığı sera gazının küresel ısınma yoluyla iklim değişikliğine katkı yapması nedeniyle ST'yi uzun vadede olumsuz etkileyecek ikinci bir etkidir. Diğer bir zorluk, ziyaretçi harcamalarının yoksul topluluklara fayda sağlamasını, ayrıca, turizm çalışanlarının adil ücret ile iyi çalışma koşullarını desteklemesini sağlamaktır. Bir diğer önemli sorun ise, koruma faaliyetleri için yeterli finansmanı sağlamaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, doğal ve kültürel mirası korumaya yönelik alanlar gereken temel finansmanın çok altında destek alabilmektedir. Son olarak, seyahatlerin ve bazı destinasyonların sağlık ve güvenliği konusundaki belirsizlikler, destinasyon imajı, bilgi yönetimi ve turistlerin güvenliğini artırmaya yönelik özel önlemler açısından politik sonuçlar doğurarak ST açısından küresel bir soruna dönüşmektedir. (UNWTO, 2005: 13-14)

ST için politika geliştirme ve uygulama sürecinin birtakım genel ilke ve yaklaşımlar temel alınarak izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre, öncelikle, “bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi”, “çok paydaşlı katılımın sağlanması”, “uzun dönem için planlama yapılması”, “küresel ve yerel etkilerin dikkate alınması”, “sürdürülebilir tüketimin teşvik edilmesi”, “sürdürülebilirlikle kalitenin

eşdeğer görülmesi” gibi belli prensipler doğrultusunda “rotayı belirlemek” gerekmektedir. İkincil, “yaklaşımı geliştirme” aşamasında, “tüm etkilerin maliyetlere yansıtılması ve kirleten öder”, “riskin en aza indirilmesi ve önleyici tedbir”, “yaşam döngüsü perspektifinin benimsenmesi”, “işlevsel alternatiflerin dikkate alınması”, “sınırlara saygı duyulması” ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak, “değişen koşullara uyum sağlayarak” ve zaman içinde meydana gelen “etkilerdeki değişiklikleri göstergelerin kullanımıyla sürekli izleyerek” “sürekli ilerlemeyi sağlama” aşaması gerçekleştirilmelidir. (UNWTO, 2005: 15-17)

ST kavramı, turizmin özel konumu ve uluslar arası platformlarda varılan anlaşmalardan yola çıkarak, turizmin gelecekte devam edebilme yeteneği ile toplum ve çevrenin turizmin etkilerini sürdürülebilir bir şekilde özümseyip fayda sağlayabilme kapasitesini kapsayan, sosyal ve çevresel etkilerin ele alındığı on iki amacı içeren (Bkz. Şekil 1) bir ST gündemi oluşturulmuştur. Bu çerçevenin, turizm politikasının iki yönlü etkisini tanıyarak, turizmin, toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmeyi ve yerel ekonomilere, doğal ve kültürel mirasın korunmasına, ev sahibi ve ziyaretçilerin yaşam kalitesine olumlu katkılarını maksimize etmeyi amaçlayan politikalar geliştirmekte kullanılabileceği belirtilmektedir. (UNWTO, 2005: 1)

Şekil 1: Sürdürülebilirliğin Üç Temel Unsuru ve ST Gündeminin 12 Amacı Arasındaki İlişki Kaynak: UNWTO, 2005: 20 (İngilizce aslından uyarlanmıştır)

3. Toplum Temelli Turizm

TTT'nin ortaya çıkışı her ne kadar kırsal kalkınma modeli olarak gündeme geldiği 1950'li yıllara dayansa da, Birleşmiş Milletler, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve Dünya Bankası tarafından, yerel halkın turizm faaliyetlerine dahil olarak güçlendirilmesi için elverişli bir turizm modeli olduğu fikriyle desteklenerek yaygınlaştırılmaya çalışılması 1960'larda ve 1970'lerde gerçekleşmiştir. (Güneş, 2019: 312; Pio, 2011: 21; Aktaran Şimşek, 2022: 33) Özellikle 1970ler'in, ekonomik hedeflerin ötesinde, yerel katılım, öz-yeterlilik, güçlendirme ve sürdürülebilirlik gibi konuları ele alan alternatif paradigmalara ön plana çıktığı yıllar olduğu ve TTT'nin bu yaklaşımlara paralel olarak geliştiği belirtilmektedir. (Telfer, 2009: 156; aktaranlar Arslan, 2016: 26; Giampiccoli vd., 2020: 420) TTT'nin aynı zamanda kitlesel turizmin olumsuz

etkilerine karşı bir duruş sergileyen, yeni bir turizme dayalı kalkınma yaklaşımı olduğu ve sömürgecilik sonrası neo-liberalizme ve geleneksel kitlesel turizme karşı bir denge unsuru olarak ortaya çıktığı tartışılmaktadır. (Giampiccoli vd., 2020: 416) 1990'lara gelindiğinde, Rio Dünya Zirvesi'nde (1992), turizm endüstrisinin toplumun kalkınmasını destekleyebileceğinin kabul edilmesi ve bu görüşün Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Eko Turizm Cemiyeti gibi birçok önemli sivil toplum kuruluşu ve akademik çevreler tarafından benimsenmesiyle birlikte (Simpson, 2008: 6) toplulukların yerel turizm çalışmalarına katılımı sağlanmıştır. Son otuz yılda ise, topluluklar turizm etkinliklerine doğrudan dahil olmuş ve TTT, toplulukların yaşam kalitesini arttırmanın giderek kabul gören bir yolu haline gelmiştir. (Şimşek, 2022: 33)

TTT ile ilgili çoğu değerlendirme, akademik ilginin 1985 yılında Peter Murphy'nin *Turizm: Toplumsal Bir Yaklaşım* adlı yayınına kadar uzandığını belirtmektedir. Bu tarihten önce turizmin toplum boyutu akademik olarak incelenmiş olsa da, Murphy'nin çalışması, TTT'ye artan bir ilgi dönemini başlatmıştır. Genellikle güçlü iş ve devlet çıkarlarını destekleyen turizm kalkınmasında, toplulukların ihtiyaçlarına öncelik verilmesi gerektiğine dikkat çekilen bu çalışmada, başarılı bir topluluk odaklı turizm stratejisinin, turizmin çevresel, ticari, sosyal ve yönetsel bileşenleri arasındaki etkili bağlantılara bağlı olduğu sistem teorisi çerçevesinde savunulur. (Kontogeorgopoulos, 2014: 108) Murphy'nin bu ufuk açıcı eseri, ziyaretçi sayısının ve kolay erişilebilen destinasyonların arttığı bir dönemde, yerel girişimlerin önemine, turizm ürünlerinin toplulukla uyumuna ve yerel faydaların turizm planlaması ve yönetimi ilkeleriyle bütünleştirilmesine yaptığı yenilikçi ve teşvik edici vurgular nedeniyle, bu alanda önemli tartışmaların başlamasına ve turizm sektörünün gelişimine ilişkin kritik bir dönemde değişimlerin tetiklenmesine yol açmıştır. (Simpson, 2008: 1)

1980'lerin ortalarından bu yana, Murphy'nin yanı sıra birçok akademisyen, girişimci, toplumsal aktivist ve turizm planlayıcısı TTT'yi tanımlamaya, kapsamını genişletmeye ve TTT ile ilgili en iyi uygulamaları belirlemeye çalışmış, ancak, bunun sonucunda çok az fikir birliğine ulaşılmıştır. Bu farklılıklara rağmen, TTT tanımlarının çoğu, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal katılım, finansal kazanımın adil dağılımı, topluluğun güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve turizm projelerinin topluluklar tarafından yönetimi, kontrolü ve mülkiyeti (Kontogeorgopoulos, 2014: 108); kalkınma projelerinin yerel halk tarafından sahiplenilmesi, karar alma süreçlerinin tüm aşamalarında yerel halkın güçlü ve anlamlı katılımı, topluluk üyeleri arasında şeffaf fayda paylaşım mekanizmalarının varlığı ve ev sahibi-misafir etkileşiminin anlamlı bir şekilde kurulması gibi (Schott & Nhem, 2018: 357) özelliklerden söz etmektedir. Bunu doğrulayan şekilde, Han vd. (2019) TTT'yi, sürdürülebilir bir turizm biçimi olarak ortaya çıkmış, genellikle yerel topluluklara çeşitli finansal ya da finansal olmayan faydalar sağlayan ve yerel düzeyde sürdürülebilirliği en üst düzeye çıkaran bir model olarak (1); Manyara ve Jones (2007) çevresel korumayı güçlendiren, sürdürülebilir, topluluk mülkiyetinde olan ve toplumun tamamen yönetime dahil olduğu ve bu yolla geliştiği ve turizm faaliyetlerinden faydalandığı toplum temelli bir turizm girişimi olarak (637); ve Schott ve Nhem (2018), fikir geliştirmeden planlamaya, uygulamadan yönetime, izleme ve değerlendirmeden fayda paylaşımına kadar tüm süreçlerde topluluk katılımına odaklanan alternatif bir turizm geliştirme biçimi olarak (357) tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre, TTT, yerel toplulukların turizm projelerinin yönetimi ve işletilmesine katılımını içerir; bu sayede hem ekonomik faydalar elde etmelerine hem de kültürel geleneklerini ve çevrelerini korumalarına olanak tanır. (Aktaran Romero-Medina vd., 2024: 2) Nair ve Hamzah (2015), TTT'nin uzun vadeli bir yaklaşım gerektirdiğini ve

amacının, yerel topluluk için faydaları en üst düzeye çıkarmak ve turizmin topluluk ile çevresel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek olduğunu belirtmektedir. (430)

Toplum, bireylerin birbirleriyle etkileşimde bulunduğu, bu etkileşimleri belirli kurallara bağlayan; karşılıklı yardım ve destek kadar gruplaşma ve ayrışma dinamiklerini de barındıran; kültürel unsurların ortak şekilde paylaşıldığı ve sürekli dönüşüm içinde olan bir sosyal yapıyı ifade eder. Bu bağlamda, TTT, bu sosyal yapının dinamiklerini esas alarak turizmin planlanması ve uygulanmasına topluluğun doğrudan katılımını öngören bir yaklaşımı temsil eder. (Bahar, 2009: 25-26; aktaran, Sayın, 2023: 5) TTT, kavramsal çerçevesi gereği, turizmin planlanması ve geliştirilmesinde yerel topluluğu merkeze alan bir yaklaşımdır. Bu model, çoğu durumda yeterli teknik bilgi ve organizasyonel kapasiteye sahip kamu kurumları ya da sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle yürütülmektedir. Ekoturizm veya niş turizm pazarları gibi benzer turizm türleri fırsat olarak değerlendirilse de, TTT'nin temel odak noktası yerel halkın kendisidir ve amaç, turizm faaliyetlerinin topluluğun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla bütünleşik bir biçimde uygulanmasını sağlamaktır. Özellikle, topluluğun turizm planlamasına sürecin en başından itibaren aktif katılım gösterdiği ve karar alma mekanizmalarını kontrol edebildiği durumlarda bu entegrasyon daha başarılı bir şekilde gerçekleşmektedir. TTT'nin temel amacı, yerel topluluğun turizm endüstrisini büyük ölçüde kendi olanaklarıyla yönettiği bir yapı oluşturmaktır. Bu kapsamda topluluk, turizm ürününün üreticisi, fiziksel ve beşerî kaynakların sağlayıcısı ve hizmet sunucusu olarak sektörde aktif rol üstlenmektedir. Böylelikle, turizmden elde edilen ekonomik ve sosyal getiriler maksimize edilirken, potansiyel olumsuz etkiler de en aza indirgenebilmektedir (Muhanna, 2007; aktaran Ellis, 2011: 7)

Güney Kore'de 2000 yılında ilk kez düzenlenen Turizm Bakanları Toplantısı'nda kabul edilen Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Forumu'nun Turizm Bildirgesi'nde, TTT

modelinin öneminin vurgulandığı aktarılmaktadır. Buna göre, bildirgenin, açıkça turizmin APEC Forumu'na üye ekonomilerin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel refahının artırılmasındaki rolünü tanıdığı, TTT'nin öneminin ise, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) için önemli bir iş fırsatı yaratıcısı olması, ekonomik faydaların, özellikle taşra düzeyinde, ekonomiler içinde ve arasında yayılmasına etkili bir araç olması, kamu ve özel sektörler arasında ortaklık için bir katalizör görevi görmesi gibi özelliklerine dikkat çekilerek dolaylı olarak vurgulandığı belirtilmektedir. (Nair & Hamzah, 2015: 430) Siyasi, sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik boyutlarla ilişkili geniş meseleleri kapsamı nedeniyle TTT gelişim hedefleri oldukça iddialıdır. Ekonomik açıdan bakıldığında, TTT yerel istihdam oluşturarak yaşam standartlarını iyileştirmelidir ve TTT'nin kırsal geçim kaynaklarını iyileştirip yerel düzeyde daha iyi ekonomik bağlantılar sağlarken ekonomik sızıntıları en aza indirgeyerek bu konuda başarılı olduğu savunulmaktadır. (Schott & Nehm, 2018: 357)

TTT'nin yarattığı bir çok fırsattan söz edilmektedir. Öncelikle, kitlesel turizme alternatif bir turizm sunan bu turizm modelinin, yerel canlandırma stratejisiyle ortaya çıkan sosyo-kültürel sorunlara çözüm getirmek ve yerel toplulukların kalitesini artırmak; turizm yönetimi ve gelişimine erişim sağlayarak toplumun güçlendirilmesine katkıda bulunmak ve böylece turizm faaliyetlerinden elde edilen faydaların yerel topluluklar için daha adil paylaşımını sağlamak; sürdürülebilirlik kavramıyla turizm yaparak, hem doğal çevre hem de sosyal ve kültürel çevre üzerinde olumsuz etkileri en aza indirmek ve insan kaynakları gelişimini artırmak ve yerel topluluklar için iş olanakları yaratmak ya da sağlamak gibi olumlu etkileri vardır. (Prakoso vd., (2020): 104)

Yerel halk ve paydaşlar arasında güçlü koordinasyon ve iş birliği ile verimli işleyen bir TTT oluşturmanın, turist memnuniyetini sağlamak ve turizmin yararlarını artırmakta etkili olduğu belirtilmektedir. (Prakoso vd., 2020: 105) TTT,

aynı zamanda, ev sahibi ve misafir arasında bir “diyalog” kurulmasına olanak sağlar. (Giampiccoli vd., 2020: 416) Günümüz turistleri sıradan deneyimlerle yetinmeyip, ev sahipleriyle ve çevreyle kurdukları etkileşimler aracılığıyla anlam arayışındadır. Ev sahibi topluluklar da kendilerine özgü değerler sunduklarını fark ederek bu ilgiyi karşılamak istemektedir. Özünde zaten değerli olan bu sunuların anlamı, turistin yorumuyla daha da zenginleşmektedir. (Mnguni vd., 2019: 44) Toplumsal aidiyet duygusunun da, TTT’nin başarısını ve gezginlerin davranış niyetini etkileyen temel bir rol oynadığı vurgulanmıştır. (Han vd., 2019: 2)

Turizm, sıklıkla yoksulluğun azaltılması ve toplumsal kalkınma için bir araç olarak görülmekte, TTT’nin ise yoksul toplumların kalkınması için etkili bir strateji olabileceği ifade edilmektedir. (Giampiccoli & Kalis, 2012: 101) TTT’nin toplumun dezavantajlı kesimlerini desteklemek, güçlendirmek ve özgürleştirmek amacıyla kasıtlı olarak önerilen bir yaklaşım olduğu ve bu modelin uzak, kırsal, yoksul, ekonomik olarak geri kalmış ve küçük yerleşim yerleriyle ilişkilendirildiği (Giampiccoli vd., 2020: 420), TTT’nin bu bölgelerdeki halkın yerel turizm gelişimini kontrol altına alabilmesi için bir yol olduğu, (Mnguni vd., 2019: 44), yoksulların geçim kaynaklarını iyileştirmek ve toplumsal kalkınma için fırsatlar yaratmak amacıyla savunulduğu belirtilmektedir. (Mtapuri & Giampiccoli, 2013: 1) TTT’nin amaçlarından biri de, yoksulluğun azaltılmasını sağlamak amacıyla, turizm sektöründe zengin yatırımcılar ve tur operatörlerinin baskın kontrolüne dayalı yapısal bağımlılığı ortadan kaldırmaya yönelik stratejilerin hayata geçirilmesidir. (Timothy, 2002: 150; aktaranlar Giampiccoli & Kalis, 2012: 101; Sayın, 2023: 5)

TTT, yoksulluğun giderilmesi bağlamında işlevselleşen, Yoksulluk Azaltıcı Turizm (Pro Poor Tourism), Sorumlu Turizm (Responsible Tourism) ve Adil Turizm (Friendly and Fair Tourism) gibi yaklaşımlardan, gönüllülük esasına dayalı bir öz düzenleme süreci olmaması bakımından ayrışır. TTT,

kendi özellikleri, zorlukları, problemleri ve potansiyelleri olan, ana akım turizm sektörünün gönüllülüğüne değil, topluluğun içinden doğan bir turizm türüne dayanır. Burada söz konusu olan, “ana akım turizm sektörünün topluluğa gitmesi değil, topluluğun bizzat turizm sürecine sahip çıkması ve onu yönetmesidir.” (Giampiccoli vd., 2020: 419) TTT’de, turizmle ilgili kararların genellikle yerel halkın çıkarları göz ardı edilerek alındığı geleneksel planlama anlayışının yerine, karar alma ve planlama süreçlerine aktif katılımlarını teşvik eden; esnek, çok boyutlu ve katılımcı bir yaklaşımın ön plana çıktığı görülmektedir. Turizmle ilgili olumlu ya da olumsuz kararlardan en çok etkilenecek paydaş olarak yerel halkın, turizm faaliyetlerinin nesnesi değil, öznesi olması ve böylece ST’nin öncelikle yerel seviyede başlaması gerekliliği vurgulanmaktadır. (Sayın, 2023: 12)

Bir topluluğun turizm gelişimi için uygun, homojen bir ortam olduğu ve bu nedenle toplum ile turizmin, özellikle yerel değerlere dayalı turizm geliştirme süreçlerinde uyumlu bir birliktelik oluşturduğu ve yerel topluluklar tarafından yapılan planlama ve yönetimin turizm sektöründe sürdürülebilirliği sağlamak yönünden çok önemli olduğu ifade edilmektedir. (Prakoso vd., 2020: 98) Genel olarak yerel topluluğun turizm sektöründen fayda sağlamasını amaçlayan TTT, hem bireysel, hem kolektif gelişimle ilgilidir; topluluğun her bir üyesinin kapasite ve yetenekleri doğrultusunda kolektifin iyiliği için kendini geliştirmesi ve topluluğa hizmet vermesini içerir. (Mnguni vd., 2019: 45) Yaratıcı yeteneklerine daha fazla güvenen bireyler ve toplumsal girişimlerde aktif olarak rol alan yerel halk, TTT girişimlerini daha güçlü bir şekilde destekleme eğilimi göstermektedir. (Chiengkul, 2025: 3) TTT’nin topluluk üyelerinin kendi başarılarını tanımlamalarına ve buna dair yargıda bulunmalarına izin verdiği ve bu yolla turizme anlamlı düzeyde katılım ve topluma net faydalar sağlandığı belirtilmektedir. (Kontogeorgopoulos, 2014: 107)

TTT'nin özgün kavramının toplumsal kalkınmayı teşvik etmede — özellikle de güçlenme ve öz-yeterlilik gibi uzun vadeli toplum sürdürülebilirliğinin temelinde yer alan unsurları geliştirmede — uygun bir yaklaşım olduğu savunulmaktadır. Ne tür TTT hizmeti ya da tesisi söz konusu olursa olsun, girişimlerin tamamen topluluk üyeleri (ya da aynı TTT yönetim organizasyonu altında bulunan bağımsız mikro ve küçük işletme grupları) tarafından sahiplenilmesi, yönetilmesi ve denetlenmesi gerekir. Dış paydaşların sadece pazarlama gibi kolaylaştırıcı ve destekleyici hizmetleri sağlamak üzere devrede olması gerektiği vurgulanmaktadır. (Mtapuri & Giampiccoli, 2013: 12) Ancak, genel kaynak kıtlığı ve uzman bilgisi eksikliğinin, topluluk temelli projelerin kendi kendine başlamasını ve sürdürülebilir hale gelmesini zorlaştırması, bazı durumlarda bunun dışsal bir teşvik gerektirebilir olması tartışılmaktadır. Toplulukların turizm girişimlerini kendi başlarına başlatmaları nadirdir; genellikle bu tür girişimler, yerel bir sivil toplum kuruluşu, koruma konularıyla ilgilenen uluslararası bir ajans, bir bağışçı, bir park görevlisi, bir tur operatörü ya da devlete bağlı küçük işletmelerden sorumlu bir memur tarafından başlatılmaktadır. (Mtapuri & Giampiccoli, 2013: 4)

TTT'nin başarısında dış aktörlerin nasıl müdahale ettikleri büyük önem taşır. Özellikle başlangıçta, hedefi toplulukların bağımsızlığını güçlendirmek olan TTT girişimini destekleyici bir rol üstlenmeleri gerekir. Bu süreçte kolaylaştırıcılar, topluma kaynak ve bilgi sağlayarak onların kendi geleceklerini şekillendirmelerine yardımcı olur. (Mtapuri & Giampiccoli, 2013: 4) Bu kolaylaştırıcılar, çok sayıda doğrudan ve dolaylı ilişkiyi beraberinde getiren çeşitli TTT paydaşlarından yerel ve ulusal hükümetler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları olarak ortaya çıkmaktadır. (Bir TTT girişiminin asıl paydaşı topluluğun kendisidir.) (Schott & Nehm, 2018: 357) TTT yoluyla arzu edilen dönüşüm sürecini kolaylaştırmak amacıyla topluluk üyelerine hem maddi hem de maddi olmayan uygun

kaynaklar sağlanmalı, yerel öz-gelişimi mümkün kılacak şekilde topluluğun su, sağlık, eğitim ve iletişim gibi temel altyapı hizmetleriyle donatılması gerekmektedir. Bu bağlamda, farklı aktörler, tek başına ya da birlikte, kolaylaştırıcı bir rol üstlenebilir ve hükümet, bu kolaylaştırma sürecinin tüm aşamalarında kilit bir aktördür. Özel sektör, kurumsal/ sosyal yatırım/sorumluluk projeleri aracılığıyla; sivil toplum kuruluşları ise gönüllülük esaslı çalışmaları ve kaynaklarıyla, mali kaynak sağlayıcıları ve/veya taban düzeyinde uygulayıcılar olarak paha biçilemez tamamlayıcı roller üstlenebilir. (Mtapuri & Giampiccoli, 2013: 5)

TTT gelişiminde hükümet müdahalesi oldukça önemlidir. Farklı bakanlık ve kurumlar arasında uyum sağlanması, seyahat kolaylığı ve turist dostu uygulamaların hayata geçirilmesi açısından gereklidir. Hükümetler, turistlerle ev sahibi topluluklar arasındaki ilişkileri düzenleyen yasaları oluşturur ve bu yasalar, doğal, fiziksel ve insan sermayesinin korunmasında kritik rol oynar. Genel olarak hükümet, turizm geliştirme sürecinde baş aktördür ve stratejik planlamada kilit görev üstlenir. TTT'nin yerel ekonomik kalkınma, istihdam ve toplumsal gelişim açısından desteklenmesi hükümetin sorumluluğundadır. (Mnguni vd. 2019: 45) Etkili politikaların oluşturulması, yetkilendirme, genel kapasite geliştirme, eşit şartların sağlanması ve uzun vadeli çıkarların korunması yönünden hükümetin rolünün hayati öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, yasa ve etik dışı davranışları önleme konusunda hükümet düzenlemelerinin diğer paydaşlarınkine oranla daha etkili olduğu vurgulanmaktadır. (Giampiccoli vd., 2020: s. 419)

Sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan topluma çeşitli faydalar sunan bir alternatif turizm yaklaşımı olarak TTT, yerel yönetimlerin turizme ilişkin faaliyet planlamalarında öncelik verdiği yerel halk ile turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda etkili bir araç olarak görüldüğünden, yerel yönetimler tarafından ilgiyle karşılanmaktadır. Yerel

yönetimler ile TTT arasında fayda sağlamaya yönelik anlamlı bir ilişki olduğu, yerel yönetimlerin TTT süreçlerine dahil olmasının bölgesel kalkınmayı hızlandırma ve dengesizlikleri azaltma gibi önemli katkılarına olduğu, turizm faaliyetlerinde aktif rol almak isteyen yerel halkın turizmle ilgili yerel yönetim kararlarına büyük önem verdiği ve desteğine gereksinim duyduğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda, TTT'nin sürdürülebilir başarısı için yerel yönetimlerin, özellikle tanıtım ve reklam çalışmaları yürütmek, maddi ya da aynı katkılar sunmak, planlama süreçlerine dahil olmak, doğal ve kültürel mirası korumak, çevresel düzenlemeler ile altyapı ve temizlik hizmetlerini sağlamak ve sosyal ve kültürel etkinlikler organize etmek gibi görevleri etkin bir şekilde yerine getirmesi önemlidir. (Sayın, 2023: 12-14)

TTT'nin temel değerleri arasında “katılım”, “güçlendirme”, “sahiplenme” ve “sosyal (ya da kurumsal) sermaye” boyutlarının öne çıktığı belirtilmektedir. Bu bağlamda “katılım”, sadece katılmanın ötesinde, doğrudan karar alma süreçlerine dahil olmayı ifade eder. Güç ve gücün etkin kullanımı “güçlendirme”nin özüdür ve yalnızca kapasite geliştirme ya da yardım sağlamayla sınırlı değildir. “Sahiplenme” boyutunda, topluluk kalkınması faaliyetleri, topluluğun kendisine ait olduğu ve kendi geleceği için gerçekleştirildiği bilincini yaratabilmeli; böylece başarılarından tamamen sorumlu olmalarını sağlamalıdır. “Sosyal sermaye”, iş birliği davranışını etkileyen çeşitli sosyal, psikolojik, kurumsal kültür ve soyut varlıkların birikimidir. Sosyal sermaye, ancak sosyal yapılar tarafından yönlendirilen diğer kişilerle etkileşim olduğunda hissedilebilir. (Veriasa & Waite, 2017; aktaran, Prakoso vd., 2020: 98)

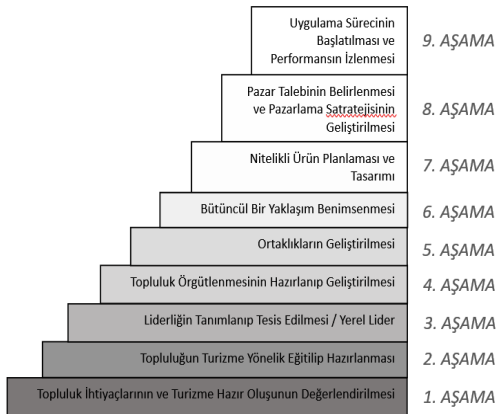
TTT'nin, birincisi; kâr getiren turizm endüstrisine topluluğun katılımını amaçlayan, ancak bu yönüyle sömürgeci ve neoliberal bağlam içinde kalan, ikincisi; turizm yoluyla topluluğun kalkındığı, toplulukların kendi girişimlerinin sahibi, yararlanıcısı ve yöneticisi olduğu ve başarı tanımlarını

kendilerinin yaptığı olmak üzere iki ana yönelimi olduğu ifade edilmektedir. TTT'nin değerlerinin yalnızca ekonomik çıkarlarla sınırlı olmadığı ve asıl amacının toplumları güçlendirmek olması nedeniyle ikinci yörüngeyle daha uyumlu olduğu belirtilmektedir. (Giampiccoli vd., 2020: 421) Ne de olsa, bir TTT girişimi söz konusu olduğunda önemli olan onun gelişiminden kimin fayda sağlayacağıdır. (Mtapuri & Giampiccoli, 2013: 2) Yerel topluluğun kontrolü, sahipliği ve yönetimi gibi konular, TTT'nin temel unsurlarındandır ve literatürde yoğun şekilde tartışılmaktadır. Topluluk temelli turizmin, yukarıdan aşağıya (top-down) ve aşağıdan yukarıya (bottom-up) olmak üzere iki türü olduğu öne sürülmektedir; yukarıdan aşağıya yaklaşımın uluslararası kuruluşlar tarafından desteklendiği, ancak olumsuz etkiler yarattığı, buna karşın aşağıdan yukarıya yaklaşımın daha olumlu sonuçlar verdiği belirtilmektedir (Zapata vd., 2011; Giampiccoli vd., 2020: 421).

TTT'nin sürdürülebilir ve kalıcı başarısı için, “öz-örgütlenme” ve “ağ temelli işbirliği” olmak üzere iki temel sütuna dayalı bir örgütsel tasarım önerilmektedir. Turizmde öz-örgütlenme, yerel topluluğun karar alma süreçlerine ve destinasyonun kontrolüne aktif ve özerk katılımına dayalı bir turizm yönetimi sürecini ifade eder. Daha iş birlikçi ve esnek bir bakış açısı sunan bu yaklaşım, belli bir merkezi olmayan ve sürekli değişen sistemler olarak tanımlanan turizm destinasyonlarının uygun şekilde yönetilmesi için kilit bir unsur haline gelir. Bu tasarımın önemli bir yönü, iyi örgütlenmiş bir topluluğun diğer turizm paydaşlarıyla etkileşime girme konusunda daha fazla fırsata sahip olmasıdır; bu da yeni iş birliklerine ve ittifaklara yol açabilir. Öz-örgütlenme, başarılı ağ ilişkilerinin kurulmasına yönelik gerekli çerçeveyi sunar; bu da doğrudan topluluğa ait olmayan aktörlerle bile ortak karar alma ve koordineli çabaların yürütülmesini kolaylaştırır. (Romero-Medina vd., 2024: 2-4)

Nair ve Hamzah (2015), Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) örgütü üyesi on ekonomide -Avustralya, Kanada,

Çin, Çin Taipei'si, Endonezya, Kore, Malezya, Yeni Zelanda, Filipinler ve Vietnam- seçilmiş ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarını yansıtan, hükümet kurumları, STK'lar, turizm sektörü ve toplulukların kendileri tarafından başlatılmış ve bölgedeki en iyi uygulamaları temsil eden TTT projeleri üzerinde yaptıkları vaka çalışmaları sonucunda, TTT'nin geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi için dokuz aşamalı bir model önermektedirler. (Bkz. Şekil 2) İlk dört aşama – (1) topluluk ihtiyaçlarının ve turizme hazır bulunuşluğunun değerlendirilmesi; (2) topluluğun turizme yönelik eğitilip hazırlanması; (3) liderliğin tanımlanıp tesis edilmesi; (4) topluluk örgütlenmesinin hazırlanıp geliştirilmesi- TTT girişimlerinin başlatılması ve geliştirilmesiyle ilgiliyen, diğer beş aşama – (5) ortaklıkların geliştirilmesi; (6) bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi; (7) nitelikli ürün planlaması ve tasarımı; (8) pazar talebinin belirlenmesi ve pazarlama stratejisi geliştirilmesi; (9) uygulama sürecinin başlatılması ve performansın izlenmesi- TTT projelerinin sürdürülebilirliğini ele almaktadır. Bu son beş adım, değer zincirinde kademeli olarak ilerleyen, olgunlaşma sürecindeki TTT projeleri için daha uygundur. Toplam dokuz adım, ayrıntılı şekilde sunulmakta ve vaka çalışmalarından geliştirilen modellerle desteklenmektedir (432-437).

Şekil 2: TTT'nin Geliştirilmesi ve Sürdürülmesinin Dokuz Aşaması Kaynak: Nair & Hamzah, 2015: 433 (İngilizce aslından uyarlanmıştır.)

Gelişiminden bu yana, hükümetler, yerel yönetimler, kalkınma ajansları ve sivil toplum kuruluşları tarafından büyük önem verilip benimsenen TTT'nin, uygulanması ve yürütülmesine ilişkin bazı sınırlılıkları ve yetersizliklerinden de söz edilmektedir. TTT, ekonomik etkisinin düşük olması (istihdam ve gelir yaratma açısından sınırlı kalması), genellikle küçük ölçekli müdahalelere dayanması, dış finansman sona erdikten sonra ömrünün kısa olması, yerel elitlerin faydaları tekelleştirmesi ve işletme becerilerinin yetersizliği gibi nedenlerle ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. (Zapata vd., 2011: 725)

TTT girişimlerinin yaşadığı zorlukların bir çoğunun, toplulukların ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak için kritik olan sağlam ticari kalkınma yaklaşımlarını uygulama konusundaki sınırlı kapasitelerinden kaynaklandığı öne sürülmektedir. (Schott & Nehm, 2018: 357) Toplulukların bu tür bir turizme yönelirken öz-yönetimin ne anlama geldiğini ve nasıl uygulanacağını bilmediği ve her topluluğun bu alanda aynı düzeyde örgütlenme ve kolektif kapasiteye, bazılarının turizm faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütebilmek için gerekli olan örgütsel, siyasi ve bütünleşik yapıya sahip olmadığı belirtilmektedir. (Romero-Medina vd., 2024: 2) Tüm bunlara ek olarak, pazarlamada yaşanan güçlük ve finansman eksikliği gibi sorunlar, hükümetlerin, yerel yönetimlerin ya da sivil toplum kuruluşlarının başlangıç hibeleri, alt yapı ve eğitim destekleriyle giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak, bu dış kaynaklı desteğin de yetersiz kaldığı zamanlar ya da zamanla ortaya çıkan olumsuzlukları vardır. Bir çok yerel yönetimin yetersiz kapasite ve uzmanlık nedeniyle gerekli proaktif desteği sağlayamadığı gözlemlenmiştir. (Mnguni vd., 2019: 45-46)

Kimi durumlarda da, özellikle en az gelişmiş ülkelerde, dış grupların müdahalesi nedeniyle topluluk genellikle kritik olan planlama aşamalarının dışında kalır. Bunun sonucu olarak, başarılı bir TTT için kilit unsur olan turizm üzerindeki kontrol topluluğun elinde olmaz ve sonunda uygulayıcılara

bağımlı hale gelir. Bu durum ST'nin gelişmesini engeller ve turizmin topluluk yararlarını maksimize etme potansiyelini azaltır. (Ellis, 2011: 7) Desteklerin sona ermesiyle projelerin başarısızlığa uğramasının “toplumları güçlendirme” fikrini sorgulanabilir hale getirdiği, yerel topluluğun kimlerden oluştuğunun ve kimlerin TTT'den fayda sağlayacağını belirlemenin en önemli sorunlardan biri olduğu ve çatışmalara yol açtığı belirtilmektedir. (Weaver, 2006) Ayrıca, hükümetlerin çoğu zaman küresel bağlam tarafından kısıtlandığı ve tartışmalı şekilde sektör dostu kaldığı, turizmin ve TTT'nin neoliberalizm ve Batı merkezli turizm modellerinin egemen olduğu küresel bir bağlamda gömülü olduğu, bu nedenle, hükümetlerin önceliğinin çoğu zaman yerel toplulukların aleyhine olacak şekilde yabancı aktörler ve yerel elitlerle uyumlu hale geldiği eleştirileri yapılmaktadır. (Giampiccoli vd., 2020: 419)

Topluluklar genellikle tek bir bütün gibi görülse de, aslında içinde bireyler, aileler ve farklı grupların güç ve kaynaklar için rekabet ettiği yapılardır. Topluluklardaki eşitsizlikler ve dış paydaşlarla olan karmaşık ilişkiler birleştğinde, “topluluk” kavramı tek bir bütün yerine, merkezinde daha güçlü bir grubun yer aldığı iç içe geçmiş halkalar gibi düşünülebilir. Bu tür iç gruplar arası dinamikler, kırsal turizmin başarı şansını artıran unsurların—güçlü ve desteklenen liderlik, geniş katılım, ekoturizm alanlarına erişim, etkili ortaklıklar ve beceri gelişimi—gelişmesini engelleyebilir. (Weaver, 2010: 207) Ayrıca, yerel topluluk içinde çıkar çatışmaları ve turizm kaynaklarının kullanımı konusunda anlaşmazlıklar da sorun yaratmaktadır. Turistler ile yerel topluluklar arasında, algı farklılıkları ve kentleşme faaliyetlerinin etkisi nedeniyle sıkça çıkan çatışmalar kırsal alanın gelişimini engellemektedir. Topluluğun turistlerin taleplerini karşılamaya çalışması çoğu zaman, turistlerin isteklerinin topluluğa dayatılması şeklinde gerçekleşmekte, turistler genellikle topluluğun doğal olarak sağlayabileceğinden farklı şeyler talep etmektedir. Buna ek olarak, birçok topluluk mevsimlik turizme yüksek derecede

bağımlıdır; bu durum, turizmin düşük sezonlarında ekonomik istikrarsızlığa yol açmaktadır. Topluluk temelli turizm gelişiminde mülkiyet durumunun belirsizliği de sorun teşkil etmekte; yerel topluluklar çoğunlukla turizm faaliyetlerini yönetmek ile ona sahip olmak arasında kalmakta veya sadece iş gücü olarak yer almaktadır. (Prakoso vd., 2020: 105)

4. Sürdürülebilir Turizm ile Toplum Temelli Turizm Arasındaki İlişki

ST ve TTT, son otuz yılda, daha eşitlikçi, çevresel sorumluluk üstlenen ve yerel toplumu güçlendirmeyi amaçlayan turizm formlarına olan ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkmıştır. Bu iki yaklaşım, özellikle turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve ev sahibi toplulukların yaşam koşullarını iyileştirmek konularına ilişkin benzer hedeflerde kesişirken, farklı kavramsal yapılardan gelişim göstermeleri, kapsam ve odakları ve uygulama stratejileri bakımından ayrılmaktadır. Dangi ve Jamal (2016), ST ve TTT üzerine zenginleşen literatürün, bu iki paradigmanın farklılıklarına karşın ortak bir sürdürülebilirlik ve topluluk refahı hedefi paylaştığını gösterdiğini, ST'nin daha çok uzun vadeli sürdürülebilirliğe, TTT'nin ise yerel düzeydeki uygulamalara yoğunlaştığını belirtmekte, ancak, her iki alanda da kavram karmaşası ve tanım çeşitliliği olduğuna dikkat çekmektedir. Bu iki araştırmacı, ST ve TTT'nin birbirleriyle ve turizmde sürdürülebilir kalkınma hedefiyle ilişkisini sistematik biçimde inceleyen ciddi bir çalışmaya ihtiyaç olduğu kanısıyla, bu iki yaklaşımı temel ilke ve kavramlarına, bunların kurumsal, tarihsel ve mekânsal-zamansal temellerine göre karşılaştırarak eleştirel bir bakışla analiz eden ve daha sonra da “sürdürülebilir toplum temelli turizm” (STTT) adını verdikleri mekan ve topluluk açısından yerel bağlamda ST'yi konumlandıkları bütünleşik bir yaklaşım sunan bir çalışma ortaya koymuşlardır. “Sürdürülebilir Toplum Temelli Turizm’e Yönelik Bütünsel Bir Yaklaşım” adını taşıyan makaleleri alan yazında büyük ilgi görmüş ve bu konuda yapılan bir çok çalışmada referans gösterilmiştir. (Giampiccoli vd., 2020: 422)

Her ne kadar ST ve TTT, topluluk ve çevre refahı gibi ortak hedefleri paylaşırsalar da, ölçek ve karmaşıklık bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Hem küresel düzeyde sürdürülebilirliği hem de yerel toplulukların ihtiyaçlarını eş zamanlı olarak ele alabilmek, farklı siyasal, coğrafi ve kültürel bağlamlarda çeşitli paydaşların sürece dâhil edilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede araştırmacılar, ST ve TTT'yi birbirinden bağımsız alanlar olarak değerlendirmek yerine, daha bütüncül bir yaklaşımı benimsemekte ve gezegenin sürdürülebilirliği ile toplumsal refaha daha etkili biçimde ulaşmayı hedefleyen öncül bir sentez ortaya koymaktadır. (Dangi & Jamal, 2016: 15-16)

Çalışmada, ST, “küresel ve evrensel”, TTT ise “yerel ve özel” olarak tanımlanarak karşılaştırılmaktadır. ST gelişiminin, uzun vadeli gezegensel sürdürülebilirlik hedefi doğrultusunda şekillendiği belirtilmektedir. Bu süreçte, UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü), WTTC (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi), UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) gibi küresel kuruluşlar ve çeşitli STK'lar öncülük etmiş, ancak çoğu programın gönüllülüğe dayanması nedeniyle bu girişimler güçlü bir düzenleyici mekanizmadan yoksun kalmıştır. Yazarlar, ST çabalarının, evrensel haklar ve etik ilkeler etrafında geliştiğini; fakat bu söylemlerin genellikle “Batı modernitesi”, sömürgecilik ve “küresel Kuzey”e ait değerler temelinde biçimlendiğini vurgulamaktadır. Makale, ST literatüründe yer alan evrensel tanım ve ilkelerin, ekonomik büyüme ve sermaye odaklı Batı yaklaşımlarını yansıttığını; buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerin kendi kaderini tayin, sömürgecilikten bağımsızlık ve sosyoekonomik kalkınma gibi daha yerel ve politik önceliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, küresel düzeyde benimsenen evrensel etik ilkelerle yerel toplulukların farklı kültürel ve coğrafi ihtiyaçları arasında bir gerilim yarattığını göstermektedir. Dangi ve Jamal'a göre, sürdürülebilirlik için adaletin ve yönetimin tüm ölçeklerde —küreselden yerele— eş zamanlı

olarak sağlanabilmesi için yalnızca evrenselci yaklaşımlara değil, yerel bağlamı ve farklılıkları da dikkate alan ve “özen etiği” olarak tanımlanan, daha kapsayıcı bir etik anlayışa ihtiyaç vardır. (16-17)

Dangi ve Jamal, ST ve TTT’nin bütünleşik olarak ele alındığı bir bağlamda, adalet ve eşitlik konularına daha fazla odaklanması gerektiğini savunmaktadır. ST gelişiminin, özellikle giderek küreselleşen neoliberal kalkınma gündemleri bağlamında, bütünleşik bir makro-mikro yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Küresel yönetim ve evrensel adalet gereklidir, ancak yerel yönetim ve yerel düzeyde eşitsizlik, çeşitlilik ve dezavantajlara dikkat etmek de önemlidir. Küresel kuruluşların rehberliği önemli olmakla birlikte, iyi yönetimi sağlamak için yerel katılım, çevresel koruma, sosyal adalet ve sürdürülebilir yerel geçim kaynaklarının desteklenmesi gerekir. Yerel halkın turizm planlama ve karar alma süreçlerine kültürel olarak uygun katılım mekanizmaları geliştirilmelidir. ST’nin temel ilkeleri; bütüncül yaklaşım, çok paydaşlı katılım, uzun vadeli planlama, küresel ve yerel etkilerin dikkate alınması, insan mirası ve biyolojik çeşitliliğin korunması, temel ekolojik süreçlerin sürdürülmesi, eşitlik sağlanması ve yerel toplulukların desteklenmesidir. Bu ilkeler, TTT’de yerel girişimcilik ve toplumsal gelişim hedefleri için faydalıdır. Ancak, yönetim eksiklikleri ve adalet, etik ile eşitlik konularına yeterince dikkat edilmemesi, uygulamada önemli engeller oluşturmaktadır. Bu ilkelerin çevresel, sosyal ve kültürel kriterlerle birlikte güçlü bir yönetim, adalet ve etik vurgusuyla STTT çerçevesine entegre edilmesi, iklim değişikliği gibi büyük sürdürülebilirlik sorunlarının etkili biçimde ele alınabilmesi için kritik bir adımdır. (18-19)

Araştırmada, paydaşların bilgi ve katılım düzeyinin artırılması gerekliliği gibi zorlukların devam etmekte olduğu, net bir bütünleşik çerçeve olmadan bu alanlarda parçalanmış ve etkisiz çalışmaların sürebildiği tartışılmakta, STTT’nin başarılı olabilmesi için bu sorunlar üzerine çalışması gerektiği

vurgulanmaktadır. (19) Dangi ve Jamal'ın çalışması, adalet, eşitlik, toplum güçlendirme ve kaynakların korunmasının temel alındığı, turizme dayalı kalkınmada yerel ve küresel düzeyde etik ilkeler ve iyi yönetimin gerekliliğinin vurgulamakta, sosyal adalet ve sürdürülebilirliğin sağlanması için akademisyenler, hükümetler ve uygulayıcılar arasında yerel ve küresel ölçekli bütüncül bir yaklaşım ve etkin iş birliği çağrısında bulunmaktadır. (25-26)

ST ve TTT arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, Giampiccoli vd. (2020), TTT el kitapları veya kılavuzlarının, sürdürülebilirlik ve/veya çevresel meseleleri ST ile açıkça ilişkilendirdiğini belirtmektedir. 1998 yılında yayımlanan bir CBT el kitabı, mevcut ihtiyaçları karşılarken gelecekteki fırsatları koruyan ve artıran turizm olarak tanımladığı ST kavramının 1980'lerden beri gündemde olduğunu ve ST'nin aynı zamanda toplum temelli olması gerektiği gibi yeni bir düşünceyle; yani, turizm planlama ve geliştirme süreci boyunca yerel halkın tam ve adil katılımının sağlaması gerektiği fikriyle desteklendiğini ifade etmektedir. Bir başkası, TTT'ye dair iyi uygulamaların, sürdürülebilirliğin üç temel unsuruna -sosyal, çevresel, ekonomik- faydalar sağlayarak gerçekleşebileceği kanısındadır. Tayland TTT Standart El Kitabı, TTT'yi, toplum katılımı ile sürdürülebilir destinasyon yönetimi için bir araç olarak göstermektedir. Diğer bir el kitabı ise, ST ve TTT'nin benzer amaçları olduğunu vurgulamaktadır. Güney Afrika'da TTT için Uygulama Rehberi, TTT'yi sürdürülebilirlik ve çevresel konularla, tüm turizmin çevre üzerinde kaçınılmaz olarak bir miktar etkisi olduğunu ve TTT girişimlerinin olumsuz etkileri önlemek ve azaltmak üzere önlemler alması gerektiğini vurgulayarak ilişkilendirir (423) Giampiccoli vd. (2020), turizmin sürdürülebilir olması gerektiği ilkesinin yalnızca TTT için değil, tüm turizm türleri için geçerli ve evrensel bir ilke olarak kabul edilmesi ve hükümetlerin her bir turizm sektörüne ait işletmelerin kaynaklarını, kapasitelerini ve çevreye verdikleri zararın miktarını dikkate alarak sürdürülebilirlik

ilkelerini yasal çerçevede uygulamaya koymaları gerektiğini vurgulamaktadır. Yazarlar, TTT'nin, daha sürdürülebilir ve çevre dostu bir model olarak kabul ediliyorsa, daha geniş çapta uygulanması gerektiğini ve hatta TTT ilkelerinin, genel turizm sektörünü yönlendiren bir çerçeve haline gelebileceğini, bunun tüm sektör için daha sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu bir gelecek inşa etme potansiyeli oluşturduğunu sonucuna varmışlardır. (429)

SONUÇ

'Sürdürülebilirlik' ve 'sürdürülebilir kalkınma' kavramları, tarihsel süreçte, çevresel, ekonomik ve sosyal kaygıların kesişiminde ortaya çıkan, hem insanlığın doğa ile ilişkisini yeniden tanımladığı bir eksenle kaynakların korunmasını amaçlayan, hem de mevcut ve gelecek kuşaklar arasında adil bir denge kurulmasını öneren bir yaklaşımın ürünüdür. Ekonomik büyüme, toplumsal refah ve çevresel korumanın birbirinden ayrı değil, birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu vurgulayan 'sürdürülebilir kalkınma' ilkesi, Brundtland Raporu ile küresel düzeyde benimsenmiş, 1992 Rio Zirvesi'yle birlikte uluslararası politika ve uygulamalarda somut hale getirilmiştir. Günümüzde gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerinde temel bir referans noktası haline gelen sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel bir kavram olmanın ötesinde, ekonomik verimlilik, toplumsal adalet ve ekolojik denge arasında sağlanması gereken karşılıklı etkileşim ve uyuma dayalı bir anlayış olduğu söylenebilir.

Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizm sektörüne uyarlanmasıyla şekillenen 'Sürdürülebilir Turizm' (ST) kavramı da turizm faaliyetlerinin ekonomik kazanç ile çevresel ve toplumsal sorumluluk arasındaki dengeli bir ilişkiyi gözeterek şekilde gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Turizm, büyüme potansiyeli, yerel ekonomilere katkısı ve kültürler arası etkileşim yaratma gücü nedeniyle sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar yapabilecek bir sektör olarak öne çıkmaktadır. Ancak, turizm süreci, doğal ve kültürel kaynaklar

üzerindeki baskı, iklim değişikliği ve toplumsal eşitsizlikler gibi nedenlerden dolayı ciddi engellerle karşılaşabilmektedir. Bu bağlamda, ‘Toplum Temelli Turizm’, (TTT) sürdürülebilirliğin yerel ölçekte somutlaşmış bir biçimini ortaya koymakta, turizmi yalnızca ekonomik kazanç kaynağı değil, aynı zamanda toplumsal güçlenme, kültürel korunma ve çevresel sorumluluk aracı olarak ele almaktadır. TTT, sürdürülebilir turizmin küresel ilkeleriyle uyumlu biçimde yerel kapasiteyi güçlendirmek ve daha adil ve kapsayıcı bir turizm anlayışını pekiştirmek üzere, yerel hakın karar alma süreçlerine aktif katılımını, turizm gelirlerinden adil pay almasını ve kendi kimliğini koruyarak kalkınma sürecinin öznesi haline gelmesini hedefler. Yerel yönetimlerin katkısı, paydaşlar arası işbirliği ve bilinçlendirme süreçlerinin devamlılığı, bu modelin başarısı için önemli rol oynamaktadır. ST ve TTT yaklaşımları, çevreyle uyumlu, kültürel açıdan duyarlı ve toplumsal refahı önceleyen bir turizm anlayışıyla, daha barışçıl ve yaşanabilir bir dünya için ortak bir zemin oluşturmaktadır.

ST ve TTT, farklı ölçeklerde ortaya çıkan, ancak, ortak etik ve insani hedefleri paylaşan, birbirini tamamlayıcı iki yaklaşım olarak değerlendirilebilir. ST, küresel düzeyde uzun vadeli çevresel, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan ilkeler doğrultusunda şekillenirken, TTT, bu ilkeleri yerel düzeyde somutlaştırarak toplulukların kendi kaderlerini tayin etme, kültürel miraslarını koruma ve ekonomik faydalardan adil biçimde yararlanma gücünü artırır. Bu konuda yapılan çalışmalarda artan biçimde vurgulandığı üzere, bu iki yaklaşımın birbirinden bağımsız değil, bütüncül bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Dangi ve Jamal’ın (2016) önerdiği ‘Sürdürülebilir Toplum Temelli Turizm’ (STTT) modeli, sürdürülebilirliğin evrensel ilkelerini yerel bağlamın ihtiyaçlarıyla birleştirerek, gerek çevresel adaleti, gerekse toplumsal eşitliği esas alan bir sentez sunmaktadır. Bu yaklaşım, küresel kurumların rehberliğini yerel katılımı bütünlleştirirken, güçlü bir yönetim, etik sorumluluk ve

çok paydaşlı iş birliği mekanizmasının önemine dikkat çeker. Dolayısıyla, ST ve TTT'nin kesişiminde şekillenen bu bütünleşik model, turizmin yalnızca ekonomik bir faaliyet olmaktan çıkarak, daha adil, kapsayıcı ve çevreyle uyumlu bir kalkınma aracına dönüşmesinin temelini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2016). Toplum Katkılı Turizm. *Turizm Paradigmaları*. (Ed: E. Akgöz). Detay Yayıncılık. 25-40.
- Bahar, H.İ. (2009). *Sosyoloji* (3. Baskı). Uşak Yayınları.
- Chiengkul, W., Tantipanichkul, T., Boonchom, W., & Phuangpornpitak, W. (2025). Exploring key drivers of residents' support for community-based tourism. *Anatolia*, 1-15.
- Dangi, T. B., & Jamal, T. (2016). An integrated approach to "sustainable community-based tourism". *Sustainability*, 8(5), 475.
- Ellis, S. (2011). *Community based tourism in Cambodia : exploring the role of community for successful implementation in least developed countries*. Edith Cowan University. Retrieved from <https://ro.ecu.edu.au/theses/451>
- EPA (United States Environmental Protection Agency) (t.y.). Sustainability. Retrieved May 19, 2025 from <https://www.epa.gov/sustainability>
- Giampiccoli, A., & Kalis, J. H. (2012). Tourism, food, and culture: Community-based tourism, local food, and community development in m pondoland. *Culture, Agriculture, Food and Environment*, 34(2), 101-123.
- Giampiccoli, A., Mtapuri, O., & Dłużewska, A. (2020). Investigating the intersection between sustainable tourism and community-based tourism. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 68(4), 415-433.
- Güneş, G., (2019). Toplum Temelli Turizm ve Ekoturizm. (Ed: Oğuz Türkay, İsmail Çalık). Sürdürülebilir Turizm: Gösterge Geliştirme ve Ölçme Yaklaşımı. Detay Yayıncılık. 309-331.
- Han, H., Eom, T., Al-Ansi, A., Ryu, H. B., & Kim, W. (2019). Community-Based Tourism as a Sustainable Direction in Destination Development: An Empirical Examination of Visitor Behaviors. *Sustainability*, 11(10), 2864. <https://doi.org/10.3390/su11102864>
- Kontogeorgopoulos, N., Churyen, A., & Duangsaeng, V. (2014). Success factors in community-based tourism in Thailand: The role of luck, external support, and local leadership. *Tourism planning & development*, 11(1), 106-124.
- Lafferty, W.M., Langhelle, O. (1999). Sustainable Development as Concept and Norm. *Towards Sustainable Development*. (Ed: Lafferty, W.M., Langhelle) Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230378797_1
- Manyara, G., & Jones, E. (2007). Community-based tourism enterprises development in Kenya: An exploration of their potential as avenues of poverty reduction. *Journal of sustainable tourism*, 15(6), 628-644.
- Mnguni, E., Giampiccoli, A., & Mtapuri, O. (2019) Conceptualising The Role of Local Government in Community-Based Tourism Development In The South Coast, KwaZulu-Natal. *For Journal*, 17(2), 44-53.
- Mtapuri, O., & Giampiccoli, A. (2013). Interrogating the role of the state and nonstate actors in community-based tourism ventures: Toward a model for spreading the benefits to the wider community. *South African Geographical Journal= Suid-Afrikaanse Geografiese Tydskrif*, 95(1), 1-15.
- Muhanna, E. (2007). Tourism development strategies and poverty elimination. *Problems and Perspectives in Management*, (5, Iss. 1), 37-49.
- Murphy, P. (1985). *Tourism: A community approach*. New York, NY: Methuen.

- Nair, V., & Hamzah, A. (2015). Successful community-based tourism approaches for rural destinations: The Asia Pacific experience. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 7(5), 429-439.
- NRC (National Research Council). (2011). Front Matter. Sustainability and the U.S. EPA. The National Academies Press. doi: 10.17226/13152.
- Pio, A. (2011). An Analysis of Community-based Tourism Partnerships in Lao PDR., Master Dissertation, NHTV University of Applied Sciences
- Prakoso, Aditha Agung, Eugenius Pradipto, Muhammad Sani Roychansyah, Bima Setya Nugraha. (2020). "Community Based Tourism: concepts, opportunities and challenges". *Journal of Sustainable Tourism and Entrepreneurship (JoSTE)* goodwoodpub.com/index.php/JoSTE/article/view/563
- Romero-Medina, N., Flores-Tipán, E., Carvache-Franco, M., Carvache-Franco, O., Carvache-Franco, W., & González-Núñez, R. (2024). Organizational design for strengthening community-based tourism: Empowering stakeholders for self-organization and networking. *PloS One*, 19(1), e0294849.
- Sayın, Ç. (2023). Toplum Temelli Turizm ve Yerel Yönetimler. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (CUTSAD), 10, 1-19. DOI: 10.58455/cutsad.1282509
- Schott, C., & Nhem, S. (2018). Paths to the market: analysing tourism distribution channels for Community-based tourism. *Tourism Recreation Research*, 43 (3), 365-371. <https://doi.org/10.1080/02508281.2018.1447837>
- Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual oxymoron? *Tourism management*, 29(1), 1-18.
- Şimşek, Şeyma. (2022) Kırsalda Yerel Kalkınma Açısından Toplum Temelli Turizm ve Kadın: Isparta-Kuyucak Lavanta Kokulu Köy Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Dan: Prof. Dr. Saniye Gül Güneş. Selçuk Üniversitesi.
- Telfer, D. J. (2009). Development studies and tourism. In T. Jamal & M. Robison (Eds.), *The SAGE handbook of tourism studies* (pp.146-165). London: SAGE Publications.
- Timothy, Dallen J. 2002 *Tourism and Community Development Issues*. In *Tourism and Development Concepts and Issues*. Richard Sharpley and David J. Telfer, eds. Pp. 135–178. Clevedon: Channel View Publications
- UN (United Nations). (t.y.) United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. Erişim tarihi: Mayıs 20, 2025 from https://www.un.org.translate.google/en/conferences/environment/rio1992?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc
- UN (United Nations). (t.y.) Sustainability. Erişim tarihi: Mayıs 19, 2025 from <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability>
- UN (United Nations). (t.y.) Sustainable Tourism: Description. “. Erişim tarihi: Mayıs 22, 2025 from <https://sdgs.un.org/topics/sustainable-tourism>
- UNWTO (United Nations Environment Program, World Tourism Organization) (2005). *Making Tourism more Sustainable-A Guide for Policy Makers*. UNWTO. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf> (accessed on May 20, 2025).
- Veriasa, T. O., & Waite, M. (2017). Memahami Konsep “Pengembangan Komunitas”. Pusat Pengkajian Perencanaan dan Pengembangan Wilayah (P4W). Institut Pertanian Bogor. <https://www.researchgate.net/publication/321753533>

- WCED (World Commission on Environment and Development). (1987) Our Common Future. Erişim tarihi: Mayıs17, 2025 https://www-are-admin-ch.translate.google.com/translate?hl=en&sl=en&tr=tr&tl=tr&hl=tr&tr_pto=tc
- Weaver, D. (2010). Community-based tourism as strategic dead-end. *Tourism Recreation Research*, 35(2), 206-208.
- WTTC (World Travel and Tourism Council). (t.y.) What is the impact of Travel and Tourism? Erişim tarihi: Mayıs 20, 2025 from <https://wtcc.org/research/economic-impact>
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P., & Vanderschaeghe, M. (2011). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? Lessons from Nicaragua. In *Tourism and the millennium development go*

2. BÖLÜM

TOPLUM TEMELLİ TURİZMİN GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ

Fatma Demir¹, Erkan Akgöz²

GİRİŞ

Turizm faaliyetlerinin çevresel, toplumsal ve kültürel değerler üzerindeki etkilerini en aza indirmek ve tarihi ile kültürel mirasın korunmasını sağlamak amacıyla çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), turizmin yol açtığı tahribatı önlemek ve gelecek nesillerin doğal ve kültürel kaynaklara erişimini güvence altına almak için sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemiştir. Bu yaklaşım, mevcut kaynakların verimli kullanımını teşvik ederek ekosistemlerin, kültürel mirasın ve yerel toplulukların korunmasını hedefler (Kaypak, 2010). Toplum temelli turizm (TTT) modeli, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini merkeze alarak yerel halkın turizm süreçlerine aktif katılımını sağlar. Bu katılım, ziyaretçiler arasında yerel kültüre ve topluluklara dair farkındalık oluşturarak otantik bir turizm deneyimi sunar (Suansri, 2003). Yerel yönetimler, turizm destinasyonlarında altyapı düzenlemeleri de dahil olmak üzere çeşitli önlemlerle hem ziyaretçi memnuniyetini hem de yerel toplulukların refahını artırmayı amaçlar; bu nedenle, turizmi etkileyen ve turizmden etkilenen önemli bir paydaş konumundadır (Saraç ve Türkay, 2019).

Geleneksel turizmin tüketim odaklı yapısının yerel topluluklar ve doğal çevre üzerindeki baskılarını azaltmayı hedefleyen TTT, yerel halkın aktif katılımını teşvik ederek

1 Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya, f.turhandemir@hotmail.com.tr, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1812-2220>

2 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Konya, eakgoz@selcuk.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6723-0271>.

kültürel değerlerin korunmasına ve ekonomik faydaların sağlanmasına odaklanır. Yerel bireylerin turizm süreçlerine dahil edilmesi, ziyaretçilere otantik kültürel deneyimler sunarken, turistlerin toplumsal yapıya olumlu katkılar yapmasını sağlar. Bu model, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirlik arasında sağlıklı bir denge kurarak yerel toplulukların refahını ve çevresel korumayı destekleyen bütüncül bir yaklaşım sunar.

Bu çalışma toplum temelli turizmin (TTT) kavramsal çerçevesini, gelişimini ve etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. İlk olarak, Toplum Temelli Turizm Kavramının Tanımı başlığı altında TTT'nin temel ilkeleri, yerel halkın katılımına dayalı sürdürülebilir yapısı ve kitle turizmine alternatif oluşu tanımlanacaktır. Ardından, Toplum Temelli Turizm Kavramının Gelişimi başlığında, TTT'nin 1970'lerden itibaren kalkınma söylemlerindeki evrimi, sürdürülebilir turizm stratejileriyle ilişkisi ve küresel kabulü incelenecektir. Toplum Temelli Turizmin Özellikleri bölümünde, TTT'nin yerel halkın karar alma süreçlerine katılımı, kültürel mirasın korunması ve çevresel sürdürülebilirlik gibi ayırt edici özellikleri ele alınacaktır. Toplum Temelli Turizmin Faydaları başlığı, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel kazanımları detaylandırırken; Toplum Temelli Turizmin Etkileri bölümü, turizmin sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel sonuçlarını analiz edecektir. Son olarak, Sonuç kısmı, TTT'nin sürdürülebilir kalkınmaya katkılarını ve geleceğe yönelik potansiyelini değerlendirerek bölümü tamamlayacaktır.

1. Toplum Temelli Turizm Kavramının Tanımı

Toplum temelli turizm kavramı, 1970'li yıllarda kalkınma söylemlerine yeni bir paradigma olarak girmiş ve özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde kitle turizminin olumsuz etkilerini minimize etmeyi amaçlayan bir çözüm yöntemi olarak kabul görmüştür (Zapata vd., 2011).

Kitle turizminin toplumsal fayda ve çevre koruma beklentilerini karşılamakta yetersiz kalması, sürdürülebilir ve sorumlu turizm çağrısını güçlendirmiştir. Bu durum, yeşil

turizm, tarım turizmi, eko-turizm, yoksul yanlısı turizm, sosyal turizm, gönüllü turizm ve toplum temelli turizm gibi yeni turizm modellerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu modellerin temel hedefleri arasında yoksullukla mücadele, çevrenin korunması, demokrasi ve iyi yönetim yer almaktadır (Taşçı vd., 2013).

Murphy (1985), geleneksel turizm planlama modellerine karşı bir alternatif sunarak, turizmin topluluk merkezli bir bakış açısıyla ele alınması fikrini önermiştir. Bu görüş, yeni, bütünsel, kapsamlı, sürdürülebilir ve toplum odaklı bir turizm geliştirme gerekliliğini ortaya koymuştur. Toplum odaklı ve sürdürülebilir bir yaklaşım, turizmin yalnızca topluluğu değil, aynı zamanda toplumla işbirliği içinde planlanmasını hedeflemiş ve bu yönüyle aşağıdan yukarıya bir eğilim sergilemiştir (Ataman, 2010). Bu bağlamda, toplum temelli turizm, kırsal alanlarda alternatif ekonomik faaliyetler yaratmaktadır ve özellikle kadınlar ile farklı beceri ve deneyimlere sahip bireyler için yeni iş alanları ve girişimcilik potansiyeli sunmaktadır (Harris ve Vogel, 2007: 5). Turizm gelirlerinin yerelleştirilmesi, dışarıya göçün azaltılması, yeni istihdam fırsatları ve sosyo-ekonomik sorunların hafifletilmesi açısından yerel halkın katılımı temel bir ön koşuldur (Abdul Razzaq vd., 2013). Turizm, yalnızca sosyo-ekonomik gelişime değil, aynı zamanda kültürel gelişime de katkıda bulunarak çok yönlü bir ilerleme sağlamaktadır.

Destinasyonlardaki turizm gelişimi; güncel trendler, turizm işletmelerinin inisiyatifleri, sivil toplum kuruluşlarının (STK) uzmanlıkları ile hükümet veya yerel yönetimlerin kararları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu durum, yerel toplulukların kendi yaşamları ve geleceklerini etkileyecek turizm faaliyetlerinin planlanması ve geliştirilmesi süreçlerinde kontrol yetkilerinin sınırlı kalmasına neden olmaktadır (Pincil, 1998:1). Buna karşın, yerel halkın bölgenin turizm gelişiminde söz sahibi olması ve kendilerini bu sürecin bir parçası olarak görmesi, destinasyon turizminin içselleştirilmesi, desteklenmesi

ve sürdürülebilirliği için kritik bir öneme sahiptir (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 4).

Toplum temelli turizm çerçevesinde, toplulukların güçlendirilmesi (empowerment) için bireylerin, kendi geleceklerini belirleyebilmeleri adına sahip oldukları kaynaklar ve mevcut fırsatlar hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Eğitim yoluyla bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, topluluk kapasitesini artırmaktadır. Bu kapasite artışı, bireylerin kendi kendine yeterli olmalarını, karşılıklı çıkar durumlarında işbirliği yapmalarını ve dış çevreye açık, bağımsız bir şekilde kendini idame ettiren bir yapı oluşturmalarını sağlamaktadır (Giampiccoli ve Kala, 2012: 175).

2. Toplum Temelli Turizmin Gelişimi

Geleneksel kitle turizminin doğal kaynaklar ve yerel topluluklar üzerindeki olumsuz etkileri uzun süredir bilinmektedir. Bu sorunların farkına varılması, 1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenen Dünya Zirvesi’nde sürdürülebilir turizmin küresel bir strateji olarak benimsenmesini sağlamıştır. Eko-turizm, koruma ve yoksulluğu azaltma hedefleriyle önemli bir sürdürülebilir kalkınma aracı olarak öne çıkmış, ancak kitlesel genişlemeye karşı duruşu nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler, yerel toplulukların daha fazla fayda sağlamasını ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını desteklemeyi amaçlayan toplum temelli turizm (TTT) kavramının geliştirilmesine yol açmıştır (Satarat, 2010). Son otuz yılda, TTT programları uluslararası kalkınma ajansları arasında önemli bir olumlu beklenti yaratmış ve yaygın kabul görmüştür. TTT, çokuluslu şirketlerin gelişmekte olan ekonomilerden elde ettikleri karların yerel ekonomiler üzerindeki olumsuz etkilerine alternatif bir çözüm sunar. Bu yaklaşım, halkın kalkınmasına odaklanarak katılım, eşitlik ve güçlendirme gibi kavramlarla uyumlu, alternatif kalkınma ve sürdürülebilir geçim stratejileriyle bütünleşir (Scheyvens, 2007).

Kırsal alanlardaki doğal kaynaklara dayalı turizm ürünleri, tipik olarak sürdürülebilir turizm türü olan TTT ile ilişkilendirilir. Bu nedenle, hükümet, tarım, parklar, ormancılık, balıkçılık ve madencilik gibi çeşitli kurumların TTT'nin değerlendirilmesi ve planlanması süreçlerine dahil edilmesi önemlidir. Ancak, bürokratik süreçlerin uzunluğu göz önünde bulundurulduğunda, bu paydaşlarla iyi ilişkiler kurulması projelerin başarısı açısından kritik bir faktördür (Asker vd., 2010). Toplum temelli turizm, yerel halkın turizm faaliyetlerine doğrudan katılımını esas alan, ekonomik ve sosyal kalkınmayı önceleyen sürdürülebilir bir turizm modelidir. Özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde, yerel toplulukların ekonomik refahını artırmayı, kültürel mirası korumayı ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan bu yaklaşım, kalkınmacı bir perspektifle değerlendirilmektedir.

TTT'nin etkili bir şekilde gelişebilmesi için çeşitli fiziksel, sosyal ve yönetsel koşulların bir arada sağlanması gerekmektedir. Suansri'ye göre (2003), bu koşullar arasında doğal aktivitelerin (yürüyüş, rafting, bisiklet rotaları) çeşitliliği, ulaşım kolaylığı, uygun mevsim koşulları, iyi bir ulaşım altyapısı ve dinlenme alanlarının mevcudiyeti öne çıkmaktadır. Ayrıca, balık tutma, kuş gözlemciliği ve yerel el sanatlarına yönelik atölyeler gibi etkinliklerin sunulması; yerel kuruluşlar arasında güvene dayalı işbirliklerinin kurulması; bölge halkının turizme karşı olumlu bir tutum sergilemesi ve rehberlik becerilerinin geliştirilmesi, sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin temelini oluşturur. Bu gelişim sürecinin planlı bir şekilde yürütülebilmesi için stratejik bir yaklaşım benimsenmesi önem arz etmektedir. Hamzah ve Khalifah (2009), toplum temelli turizmin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği için aşağıdaki stratejilerin izlenmesi gerektiğini önermektedir:

- Toplumun turizme hazır olup olmadığını değerlendirmek,
- Toplumu turizme hazırlamak ve eğitmek,
- Yerel liderleri belirlemek,

- Toplum temelli turizm organizasyonlarını kurmak ve güçlendirmek,
- İlgili paydaşlarla etkili işbirlikleri tesis etmek,
- Bütüncül bir yaklaşım benimsemek,
- Kaliteli ürün ve hizmetler tasarlamak,
- Pazar talebini analiz ederek uygun pazarlama stratejileri geliştirmek,
- Uygulanabilir projeleri düzenli olarak izleyip değerlendirmek.

Toplum temelli turizm, yerel halkın turizm faaliyetlerine doğrudan katılımını ve kalkınmasını esas alan bir perspektifle değerlendirilen alternatif bir turizm modelidir. Bu yaklaşım, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yerel toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel güçlenmesini hedeflemektedir. Toplum temelli turizmin gelişimi, genellikle yerel kapasitenin güçlendirilmesi, katılımcı planlama süreçlerinin işletilmesi ve dış paydaşlarla işbirliği içinde çok düzeyli yönetim modellerinin oluşturulması ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, Asker ve arkadaşları (2010), toplum temelli turizmin gelişimindeki başarıları şu şekilde ifade etmiştir:

- Toplumun tüm kesimlerini kapsayan etkili bir organizasyon oluşturmak ve karar alma süreçlerine dahil etmek,
- Arazi gibi kaynakların net bir şekilde tanımlanması ve finansal yönetiminin etkin kullanılması,
- Toplum temelli turizm ile ilgili riskleri ve sonuçları dikkate alarak tabandan tavana bir karar alma yöntemi oluşturulması,
- Toplumun tümünü kapsayacak turizm faaliyetleri düzenlenmesi,
- Toplumda turizmin yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, sosyal ve kültürel bir etkileşim aracı olduğu ve doğal mirası koruma işlevi gördüğünün fark ettirilmesi,

- TTT faaliyetlerinin etkili pazarlama stratejileriyle desteklenmesi,
- Ziyaretçi sayılarının toplumun ve çevrenin kapasitelerine göre sınırlandırılmasına yönelik sağlam bir planın varlığı,
- Yerel sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları ve diğer paydaşlarla güçlü işbirlikleri kurulması,
- TTT faaliyetlerinin diğer topluluklardan alınmak yerine yerel kültüre uygun, özgün projelerle geliştirilmesi,
- TTT'nin daha geniş bir toplumsal gelişim stratejisinin parçası olması,
- Ziyaretçilere kültürel değerler ve mevcut kaynaklar hakkında bilgi verilmesi ve bu bilgilendirmenin kültürel kaynakların değerinin anlaşılmasıyla bağlantılı olması,
- Ürünlere erişim için yeterli altyapının sağlanması.

Toplum temelli turizm, ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlamayı hedefleyen sürdürülebilir bir turizm modeli olarak öne çıkmasına rağmen, uygulamada çeşitli yapısal ve işlevsel engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu engeller arasında kurumsal kapasite eksikliği, finansal kaynak yetersizliği, eğitim düzeyinin düşüklüğü, topluluk içi örgütlenme zayıflığı ve dış paydaşlarla kurulan ilişkilerin dengesizliği gibi çok boyutlu faktörler yer almaktadır. Ayrıca, yerel halkın karar alma süreçlerine yeterince dahil edilmemesi, turizm planlamasında katılımcılığın sınırlı kalması ve kültürel mirasın ticarileştirilme riskleri, TTT'nin sürdürülebilir gelişimini olumsuz yönde etkileyen önemli etmenlerdir. Bu bağlamda, toplum temelli turizmin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için mevcut engellerin çok yönlü bir şekilde analiz edilmesi ve yerele özgü çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

3. Toplum Temelli Turizmin Özellikleri

Toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların turizm faaliyetlerine doğrudan katılımını teşvik ederek yalnızca ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda kültürel mirasın

korunmasını ve çevresel sürdürülebilirliği de hedefleyen bütüncül bir kalkınma modeli sunar. Suansri'ye göre (2003), TTT'nin önemi, yerel halkın turizmden doğrudan ekonomik fayda sağlaması, topluluk içi sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılımı gibi çok boyutlu katkılarından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım, turizm faaliyetlerinin planlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir çerçevede yürütülmesini gerektirir. Bu bağlamda, sezon yönetimi, ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve destinasyonların özgün doğal ve kültürel değerlerinin öne çıkarılması, TTT'nin başarısı için temel koşullar arasında yer alır.

Özellikle fiyatlandırma politikalarının yerel aktörler tarafından belirlenmesi, büyük ölçekli tur operatörleriyle rekabet gücünü artırır ve yerel ekonomide döngüsellik ilkesine dayalı bir yapının oluşmasına olanak tanır (Zapata vd., 2011). Türkiye'de, İzmir'in Şirince köyü ve Ödemiş'in Birgi beldesi, TTT uygulamalarının hem kültürel mirasın korunmasına hem de kırsal kalkınmaya katkıda bulunduğu başarılı örnekler olarak öne çıkmaktadır (Tosun, 2006).

Katılımcı yönetim, kültürel sürdürülebilirlik ve toplumsal bütünleşme ilkelerine dayanan TTT uygulamaları, Tourism Concern'e göre (2013) şu temel esaslara dayanır:

- Tüm gelişim süreçlerinin yerel halkın katılımı ve onayıyla yürütülmesi,
- Kültürel ve çevresel etkileri en aza indirmek amacıyla küçük gruplarla turizm organizasyonları düzenlenmesi,
- Toplumsal yararın bireysel çıkarılardan öncelikli tutulması,
- Geleneksel yaşam biçimlerine saygı gösterilmesi,
- Turizm gelirlerinin adil bir şekilde yerel topluma geri dönmesi ve toplumsal projelere kaynak olarak aktarılması,

- Turistlere seyahat öncesi gerekli bilgilendirmelerin yapılması,
- Yerel halkın turizmi istememesi durumunda bu tercihe saygı duyulması,
- Çevresel sürdürülebilirlik konusunda yerel toplulukların sorumluluk üstlenmesi,
- Yerel halk tarafından turistlere yönelik uygunsuz gösteri ve sunumların yapılmaması.

Sonuç olarak, TTT yalnızca ekonomik bir kalkınma aracı olmanın ötesinde, kültürel kimliğin korunması, toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve doğal çevrenin sürdürülebilir yönetimi açısından stratejik öneme sahip katılımcı bir turizm modelidir.

4. Toplum Temelli Turizmin Faydaları

Toplum temelli turizm (TTT), yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımını, mülkiyetini ve yönetimini merkeze alarak şekillendiren sürdürülebilir bir turizm modelidir. Bu yaklaşım, yalnızca ekonomik kazanç sağlamakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda sosyal bütünleşmeyi teşvik etme, kültürel mirası koruma ve çevresel sürdürülebilirliği sağlama gibi çok boyutlu katkılar sunar. Bu bağlamda, TTT'nin faydaları ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarda incelenebilir.

4.1. Toplum Temelli Turizmin Ekonomik Faydaları

Toplum temelli turizm (TTT), kırsal toplulukların turizm faaliyetlerine katılımını teşvik ederek yaşam standartlarını yükseltir ve ekonomik kazanç sağlar (Yusof vd., 2012). Özellikle düşük gelirli ve gelişmekte olan ülkelerde, TTT yoksulluğu azaltmayı ve istihdamı artırmayı hedefler. Ayrıca, sektörler arası işbirliğini güçlendirerek yerel kalkınma projelerine kaynak yaratmayı amaçlar (Taşçı vd., 2013). TTT'nin ekonomik faydaları aşağıdaki alt başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınabilir.

4.1.1. Yerel Halkın Gelirinin Artması ve Ekonomik Döngü

Toplum temelli turizm, turizmden elde edilen gelirlerin doğrudan yerel halkın kullanımına sunulmasıyla bölgedeki ekonomik dinamiklerde olumlu bir döngü oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu model, turizm faaliyetlerinin yerel topluluklar tarafından yürütülmesini teşvik ederek ekonomik kaynakların bölge içinde kalmasını sağlar (Doğantan, 2020). Örneğin, konaklama hizmetleri, yiyecek-içecek sektöründe sunulan ürünler ve yerel el sanatlarının üretimi gibi turizmle bağlantılı faaliyetler, yerel halkın istihdam edilmesine ve kendi işletmelerini kurmasına olanak tanır. Böylece, turist harcamaları doğrudan yerel ekonomiye katkıda bulunur; bu da gelir düzeyinin artmasını ve yerel girişimciliğin teşvik edilmesini sağlar. Ayrıca, yerel rehberlik hizmetleri sunan bireyler, bölgenin kültürel ve doğal değerlerini tanıtarak hem kendi geçim kaynaklarını oluşturur hem de ziyaretçilerin yerel kültüre dair daha derin bir anlayış geliştirmesine katkıda bulunur. Bu durum, turistlerin bölgeyi daha fazla tercih etmesine ve ekonomik döngünün güçlenmesine zemin hazırlar (Zapata vd., 2011). Dolayısıyla, TTT modeli, yerel halkın turizm gelirlerinden doğrudan faydalanmasını sağlayarak sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma sürecini başlatır ve yerel toplulukların ekonomik bağımsızlığını artırırken bölgenin kültürel mirasının korunmasına da katkı sunar.

4.1.2. İstihdam Olanaklarının Artması

Toplum temelli turizm, yerel halkın aktif katılımını teşvik eden ve bölgesel kalkınmayı destekleyen bir yaklaşım olarak, işsizlik sorununa çözüm sunan alternatif bir kalkınma aracı olarak öne çıkmaktadır (Hamzah ve Khalifah, 2009: 15). Bu model, özellikle kırsal alanlarda yaşayan gençler ve kadınlar için yeni iş olanakları yaratma potansiyeli taşır; zira bu gruplar genellikle ekonomik faaliyetlere katılma fırsatlarına daha az erişim sağlamaktadır. Toplum temelli turizm sayesinde, yerel halk, kendi kültürel ve doğal kaynaklarını tanıtarak gelir elde

etme fırsatına sahip olurken, aynı zamanda yerel ekonominin canlanmasına da katkıda bulunur. (Tuncer, 2019: 1028). Bu durum, gençlerin ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olurken, kırsal alanlardan büyük şehirlere olan göçü de azaltma potansiyeline sahiptir. Yerel topluluklar, turizm faaliyetleri aracılığıyla, kendi kimliklerini ve kültürel miraslarını koruyarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma yolunda önemli adımlar atabilirler. Ayrıca, toplum temelli turizm, yerel halkın sosyal dayanışmasını güçlendirmekte, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmekte ve toplulukların kendi geleceğini şekillendirme konusundaki etkinliğini artırmaktadır (Mitchell & Ashley, 2010). Sonuç olarak, bu yaklaşım hem ekonomik hem de sosyal açıdan kırsal alanlarda kalıcı ve olumlu değişimlerin sağlanmasına olanak tanır.

4.1.3. Girişimcilik ve Yerel Üretim Teşviki

TTT modeli, yerel girişimciliğin gelişimini destekleyerek ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma açısından önemli bir rol oynar. Bu model, turistik ürün ve hizmetlerin sunumunda özgünlük ve otantikliği ön plana çıkararak yerel kültürlerin ve değerlerin korunmasına katkıda bulunur. Böylece, dışa bağımlılığı azaltırken yerel üretimin canlanmasını ve ekonomik dinamiklerin güçlenmesini sağlar. Ayrıca, tarım-turizm entegrasyonu, tarımsal faaliyetlerle turizm sektörünün birleştirilmesi yoluyla yerel üreticilerin desteklenmesini mümkün kılar. Bu entegrasyon, yerel çiftçilerin ve üreticilerin ürünlerini doğrudan turistlere sunmasına olanak tanırken, ziyaretçilerin bölgenin doğal ve kültürel zenginliklerini deneyimlemesine katkıda bulunur (Giampiccoli vd., 2015). Sonuç olarak, TTT modeli, yerel girişimciliğin ve tarım sektörünün güçlenmesine yardımcı olarak hem ekonomik hem de sosyal açıdan sürdürülebilir bir kalkınma sürecini destekler. Bu bağlamda, yerel toplulukların katılımı ve işbirliği, hem turizmin hem de tarımsal üretimin gelişimi için kritik öneme sahiptir. Böylece, yerel kaynakların etkin kullanımıyla çevresel

sürdürülebilirlik ve yerel halkın refahı artırılmış olur.

4.2. Toplum Temelli Turizmin Sosyal Faydaları

Toplum Temelli Turizm (TTT), yerel halkın karar alma mekanizmalarına doğrudan katılımını teşvik eden katılımcı bir yaklaşım sunar. Bu aktif katılım, yalnızca toplulukların kendilerini etkili bir şekilde ifade etme kapasitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda yerel düzeydeki yönetim süreçlerinin demokratikleşmesine de önemli ölçüde olanak tanır (Suansri, 2003). Turizm faaliyetlerinin kolektif bir yaklaşımla yürütülmesi, topluluk üyeleri arasındaki iş birliği kültürünü güçlendirir; bu kolektif çaba ve ortak ekonomik hedefler doğrultusundaki çalışmalar, sosyal dayanışmayı ve toplumsal bağlılığı pekiştirerek sosyal sermayenin oluşumuna zemin hazırlar.

Bu süreç, bireylerin ve grupların kendi kaderlerini belirleme yeteneği olarak tanımlanan toplumsal güçlendirmeyi (social empowerment) destekler ve turizmden elde edilen faydaların adil ve şeffaf bir şekilde dağıtılması ilkesini güvence altına alır. TTT projeleri kapsamında yerel halkın turizm yönetimi, misafirperverlik, çevre bilinci ve kültürel sunum gibi konularda aldığı eğitimler, bireylerin ve toplulukların bilgi ve beceri düzeyini önemli ölçüde yükseltir. Bu tür kapasite geliştirme yatırımları, yerel halkın kendine yeterliliğini artırırken, uzun vadede yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve toplumsal kalkınma süreçlerine kalıcı ve olumlu katkılar sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, TTT sosyal bir dönüşüm aracı olarak işlev görerek toplulukların daha katılımcı, kapsayıcı ve özerk bir yapıya evrilmesine yardımcı olur.

4.3. Toplum Temelli Turizmin Kültürel Faydaları

Toplum Temelli Turizm (TTT), yerel kültürlerin ve geleneksel yaşam biçimlerinin turistik bir değer olarak kabul edilmesini sağlayarak, bu unsurların ekonomik döngüye dahil olmasına olanak tanır. Bu yaklaşım sayesinde, hem maddi (somut) hem de manevi (somut olmayan) kültürel miras

unsurlarının korunmasına yönelik toplumsal farkındalık artmaktadır (Tosun, 2006). Turizm aracılığıyla kültürel öğelerin sergilenmesi ve tanıtılması, yerel halkın kendi kültürel kimliğini yeniden keşfetmesine, otantikliğini korumasına ve bu kimliğe güçlü bir şekilde sahip çıkmasına olanak tanır. Bu süreç, kültürel mirasın ticarileşme tehditlerine karşı güçlenmesini sağlayarak kültürel yozlaşmanın önüne geçilmesinde kritik bir rol üstlenir.

Ayrıca TTT modeli, turistler ile yerel halk arasında doğrudan temas kurarak yoğun bir kültürler arası etkileşimi teşvik eder. Bu yüz yüze iletişim ve deneyim paylaşımı, bireylerde karşılıklı anlayışı ve kültürler arası hoşgörüü artırarak, küresel düzeyde kültürel sürdürülebilirliğin ve barışın desteklenmesine de katkıda bulunur. TTT, sonuç olarak kültürü sadece pasif bir “ürün” değil, aynı zamanda yerel kimliği pekiştiren dinamik ve yaşayan bir varlık olarak görmeyi sağlar.

4.4. Toplum Temelli Turizmin Çevresel Faydaları

Çevresel sürdürülebilirlik, toplum temelli turizmin (TTT) temel ilkelerinden biridir. Yerel halkın doğal çevreyi ekonomik kalkınmanın bir unsuru olarak görmesi, çevreye duyarlı turizm uygulamalarını teşvik eder (Tourism Concern, 2013). TTT, sıklıkla eko-turizmle entegre bir şekilde uygulanır. Küçük ölçekli ve düşük etkili turizm anlayışı, ekosistemlerin taşıma kapasitesine uygun planlamalarla doğal çevrenin korunmasını sağlar. Yerel halkın turizm faaliyetlerine aktif katılımı, çevre koruma bilincinin yaygınlaşmasına katkıda bulunur ve aynı zamanda turistlerin çevreye duyarlı davranışlar geliştirmesine yönelik eğitici bir işlev görür.

Gelişmekte olan ülkelerde hükümetler, turizmin döviz girdisi sağlama, küçük ölçekli ekonomilere katkı sunma ve nitelikli-niteliksiz iş gücü için geniş istihdam olanakları yaratma potansiyeli nedeniyle bu sektörü giderek daha fazla desteklemektedir (Ekanayake ve Long, 2011). Bu bağlamda, bölgenin ihtiyaçları, özellikleri ve koşullarına uygun turizm

modellerinin belirlenmesi kritik önem taşır. Seçilen modelin, yerel toplulukların turizm süreçlerinde aktif rol almasını teşvik etmesi ve projelerin yerel halk tarafından sahiplenilmesi, yönetilmesi ve denetlenmesi büyük önem arz eder (Gök, 2019).

Turizmi destekleyen toplulukların hızlı ve kolay değişim göstermesi, sorumluluklarının artmasına ve dolayısıyla turizm sektörünün gelişimine katkıda bulunarak büyümesini sağlar (Lucchetti ve Font, 2013). Toplum temelli turizm, bir toplulukta önem kazandığında, paydaşlar tarafından en uygun turizm stratejisi olarak değerlendirilebilir. TTT'nin başarısı, sağladığı faydaların maliyetleri aşmasına bağlıdır; bu nedenle, planlanan projelerin faydalarının maliyetleri geçmesi kritik bir gerekliliktir (Jones, 2016).

Toplum temelli turizm, diğer turizm modellerinin sağlayamadığı avantajlar sunmalı ve olumsuz etkileri en aza indirmelidir. Bölgedeki sermaye yatırımları ve hedef tatil yerleri üzerine yapılan kapsamlı araştırmalar, turistlerin seyahatleri sırasında karşılaşılabilecekleri riskleri azaltır ve turizmin bölge genelinde büyümesine katkıda bulunur (Castellanos, 2013). Sebele (2010), TTT'nin yerel topluluklar için istihdam yarattığını, yoksulluğu azaltarak yerel kalkınmayı desteklediğini ve kırsal kalkınmayı teşvik ettiğini belirtir. Ayrıca, TTT, kaynakların korunmasına ve turizme entegrasyonuna yardımcı olurken, yerel mal ve hizmetlerin tedarikini sağlar ve turist sayısının artmasına katkıda bulunur.

Pio (2011), toplum temelli turizmin faydalarını beş ana grupta sınıflandırır:

- **Ekonomik:** Yerel istihdam yaratır ve gelir düzeyini artırır.
- **Eğitim:** Yeni meslek edinme fırsatları sunar ve kültürel bilgi alışverişini teşvik eder.
- **Sosyal:** Yaşam standartlarını yükseltir, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekler ve kültürel değerlere saygıyı artırır.

- **Sağlık:** Altyapıyı geliştirir, sağlık hizmetlerini iyileştirir ve erişimi kolaylaştırır.
- **Çevresel:** Çevre bilincini artırır, koruma farkındalığı oluşturur ve atık miktarını azaltır.

Taşçı ve arkadaşları (2013), başarılı TTT girişimlerinin şu faydaları sağladığını vurgular:

- Yerel halk, turistlerden elde edilen gelirle sanat ve el sanatlarından ek kazanç elde edebilir,
- Toplum temelli turizm, topluluklar için önemli bir istihdam kaynağı oluşturur,
- Yerel özelliklere sahip farklı turizm modellerini teşvik eder,
- Yerel halk, arazilere, kaynaklara ve konaklama alanlarına sahip çıkabilir,
- Gençler, kadınlar, yaşlılar ve dezavantajlı gruplar turizme katılabilir,
- Aracılar ortadan kaldırılarak gelir yerel topluluklarda kalır.

5. Toplum Temelli Turizmin Etkileri

Turizm gelişimi, turist kabul eden bölgelerde ekonomik, ekolojik ve fiziki etkilerin yanı sıra sosyal yapıyı da dönüştürür. Turizmin sosyal etkileri, toplumsal değerlere, bireysel davranışlara, güvenliğe, aile dinamiklerine, ahlaka ve toplumun geleneksel yapısına dolaylı veya doğrudan yansır. Bu durum, bölgedeki sosyal dokuyu ve insanların etkileşimlerini şekillendirir (Öztaş ve Karabulut, 2006).

Turizmin sosyal etkisi, farklı kültür ve toplumsal yapıya sahip ülkeler veya ulusların turizm aracılığıyla oluşturduğu yakınlık ve kaynaşmadır. Kültürel etkisi ise, turizm faaliyetleri sırasında yaşam biçimlerinin, yerleşimlerin, bilimsel çalışmaların ve kültürel-sanatsal eserlerin değişim ve dönüşüm geçirmesidir (Zengin, 2006).

Turizmin toplumsal yapıya etkilerini anlayabilmek için, birey, sosyal yapı ve kültür üzerindeki etkileri incelemek önemlidir. Sosyolojik açıdan, yerel halk, turistler ve turizmciler arasındaki ilişkiler analize tabi tutulmalı, bu ilişkilerin bireysel davranışlar üzerindeki yansımaları detaylı bir şekilde değerlendirilmelidir. Böylece, grup ilişkileri ve bu ilişkilerdeki değişimlerin anlaşılması sağlanabilir (Avcıkurt, 2009).

Sosyo-kültürel etkiler, turizm sonucu yerel halkın günlük yaşam kalitesindeki değişimlerin yanı sıra, geleneksel değerler, normlar ve kimliklerdeki dönüşümleri kapsar. Bu etkiler, turizmin insani etkileri olarak da tanımlanır (Zhuang vd., 2019:3).

Turistler ile yerel halk arasındaki ilişkileri etkileyen faktörler arasında turistlerin motivasyonları, tutumları, beklentileri, deneyimleri ve sosyoekonomik geçmişleri yer alır. Ev sahibi ülke açısından ise, ekonomik durum, sosyal ve teknolojik koşullar ile turizm sektörünün büyüklüğü bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynar (Gjerald, 2005).

Turistler, yerel halkla direkt veya dolaylı etkileşimde bulunurlar ve bu etkileşimler sonucunda en çok yerel halka etkileri yansır. Ancak bu etkilerin belirlenmesi, ölçüm zorluğu, değer yargılarına bağlılık ve direkt etkilerin olmaması gibi nedenlerle karmaşık bir süreçtir (Yılmaz, 2007).

Turizmin sosyal ve kültürel etkileri, toplum tarafından kabul edildiğinde olumlu, kabul edilmediğinde ise olumsuz olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal etkiler, turist çeken bölgelerde yaşayan insanların yaşam standartlarındaki değişimleri ifade ederken; kültürel etkiler, bölgedeki insanların kültürlerine yönelik olumlu veya olumsuz etkilerdir (İçöz vd., 2009).

Olumlu etkiler şunlardır:

- **Yaşam Koşulları:** Eğlence çeşitliliği, gelişmiş altyapı, kaliteli giyinme ve gıda seçenekleri, hızlı ulaşım, yüksek gelir ve istihdam, kaliteli eğitim ve çevre.

- **Yerel Kültür:** Bölgesel imajın iyileşmesi ve yerel kültürel uygulamaların canlanması.
- **Yerel Halkın Yaşam Tarzı:** İyileşen yaşam kalitesi, kırsaldan kente göçte azalma, gençlik etkileşim artışı ve daha fazla sosyal etkinlik.
- **Ruhsal Etki:** Yerel ve ulusal gurur duygusunun güçlenmesi (Kozak vd., 2013).

Turizm, sağladığı kazançlar sayesinde çevre ve kültürel değerlerin korunmasına finansman oluşturur. Bunun yanı sıra, geleneksel kültürün yeniden canlanmasına, farklı kültürlerle bilgi alışverişine ve eski yapıların modern unsurlarla birleşerek daha çekici hale gelmesine katkı sağlar. Bu süreç, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik bir bilinç geliştirilmesine de yardımcı olur (Uygur ve Baykan, 2007).

Turizmin geliştiği yerel topluluklarda olumlu yanların yanı sıra olumsuz etkiler de görülmektedir. Bu olumsuz etkiler, genellikle yerel halkın değerlerinde ve davranışlarında değişiklikler yaratarak özgün kültürel unsurların tehlikeye girmesine neden olur. Bu durum, yerel kimliğin ve değerlerin kaybolmasına yol açabilir (Yılmaz, 2007).

Turizm gelişiminin neden olduğu bazı sosyal ve kültürel olumsuz etkiler (Avcıkurt, 2009):

- **Değişim:** Geleneksel değerler ve aile yapısında değişim.
- **Ticaret:** Kültürün ticarileşmesi.
- **Yabancı düşmanlığı:** Yabancılarla karşı olumsuz tutumların artması.
- **Sömürü:** Yerel halkın sömürülmesi.
- **Hastahklar:** Bulaşıcı hastalıklarda artış.
- **Gösteriş:** Turistlerin lüks mallarına özlem ve gösterişe yönelik davranışlar.
- **Saygısızlık:** Turistlerin yerel ahlaki değerlere saygısızlığı.

- **Hızlı değişim:** Bölge halkının yaşam tarzında ani değişiklikler.
- **Düşük ücret:** Turizm sektöründe düşük ücretle çalışanların artışı.

Turizmin kültür varlıkları üzerindeki olumsuz etkileri arasında, turistlerin saygısız davranışları nedeniyle bazı kutsal mekanların kirlenmesi, yörenin geleneksel ve kültürel değerlerinin kaybı, kültürel varlıklardaki fiziksel bozulmalar ve tarihi binaların kullanımıyla meydana gelen fiziksel hasarlar yer almaktadır (Uygur ve Baykan, 2007: 43-44).

Doğal ve yapay çevrenin kalitesi, turizm açısından büyük önem taşımaktadır (Shahmirzadi, 2012). Turizm faaliyetlerinin bir bölgede artması, çevre üzerinde hem olumlu hem de olumsuz birçok etki yaratabilmektedir. Olumlu etkiler arasında, doğal varlıkların ve tarihi alanların korunması, kültürel kaynakların muhafazası, altyapı olanaklarının geliştirilmesi, çevresel düzenlemelerin artması ve çevrenin kalitesinin iyileştirilmesi sayılabilir (Özdemir ve Kervankıran, 2011). Ancak, olumsuz etkiler de bulunmaktadır; bunlar arasında doğal yaşam alanlarının kaybı, nesli tükenmekte olan türler üzerindeki baskının artması, orman yangınları, arazi bozulması, su, hava ve gürültü kirliliği ile atıkların, çöplerin ve kanalizasyonların çevreye zarar vermesi yer almaktadır (Shahmirzadi, 2012).

Sosyal, kültürel ve doğal değerler, turizmin ortaya çıkış nedenlerinin en temel unsurlarıdır ve turizmin en fazla yararlandığı değerler arasında yer almaktadır (Ürger, 1992). Ayrıca, ekolojik sistem, turizm hareketleri için önemli bir çekim unsuru olup, çevrenin korunması hem turizmin geleceği hem de halk için büyük bir önem taşımaktadır (İçöz vd., 2009). Son otuz yılda, turizmin küresel boyuttaki çevresel etkileri daha belirgin hale gelmiştir (Belsoy vd., 2012).

Turizmin faydalandığı ve talebini şekillendiren çevresel faktörler, doğal kaynaklar, insan yapımı kaynaklar ve sosyal-kültürel kaynaklar olarak belirlenebilir. Bu kaynakların korunması, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir şekilde

gelişmesi için son derece önemli bir unsurdur (Kızılırmak, 2011).

Çevresel etkilerin bağlı olduğu unsurlar (Belsoy vd., 2012):

- Turistik alanların kullanımı ve bu alanlarda gerçekleşen gelişim yoğunluğu,
- Ekosistemin dayanıklılığı ve direnci,
- Turist geliştiricinin zamanla ilgili bakış açısı,
- Turist gelişiminin dönüştürücü özelliği.

Çevre, turizmin temel unsurlarından biri olup, hem bozucu hem de koruyucu etkiler yaratmaktadır. Bu çelişkili durum, iyi bir organizasyon ile çevre korumasının sağlanabileceğini ve turizmin ekonomik alanda aktif olabileceğini göstermektedir (Olah ve Timur, 1986).

Çevreye yapılan yatırımlar, çevrenin kazandıracığı değerler dikkate alındığında uygun hale gelebilir ve bu durum turizmin çevre üzerindeki olumlu etkilerini artırabilir. Ancak, aşırı kaynak tüketimi, çevre koruma algısının zayıflığı, konaklama işletmelerinin düzensiz yayılması ve taşıma kapasitesinin aşılması gibi faktörler, çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır (Bahar, 2003).

SONUÇ

Toplum temelli turizm, günümüzde yalnızca ekonomik kazanç sağlayan bir kapı değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve çevresel değerlerin korunmasına hizmet eden kapsamlı bir sürdürülebilir kalkınma modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu modelin temel özelliği, turizm süreçlerinden elde edilen faydanın sadece ziyaretçiler için değil, ev sahibi toplum için de kalıcı ve sürdürülebilir bir şekilde üretilmesidir. Yerel halkın karar alma süreçlerine aktif katılımı, ekonomik döngünün bölgede kalmasını sağlamakta, kültürel mirasın korunmasına olanak tanımakta ve sosyal sermayeyi güçlendirmektedir. Böylece turizm, salt bir tüketim faaliyeti olmaktan çıkıp, hem toplumsal hem de bireysel ölçekte güçlendirme ve gelişim aracı haline gelmektedir.

Bununla birlikte, toplum temelli turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliği için bazı kritik yapısal koşulların sağlanması gerekmektedir. Finansal kaynaklara erişim yetersizliği, kurumsal kapasite eksiklikleri, topluluk içi örgütlenme zafiyetleri ve kültürel mirasın aşırı ticarileştirilme riskleri, TTT projelerinin karşılaştığı en önemli yapısal sorunları oluşturur. Bu engellerin aşılması, çok paydaşlı yönetim (multi-stakeholder governance) yaklaşımını zorunlu kılar; yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve merkezi otoritelerin koordineli ve bütüncül bir biçimde hareket etmesi gerekmektedir. Etkin bir uygulama için eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin önceliklendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, turizmden elde edilen gelirlerin adil bir şekilde topluluk içine aktarılması ve sosyal projelere dönüştürülmesi, modelin uzun vadeli başarısını garanti altına alabilecek temel unsurlardır. Dolayısıyla, toplum temelli turizm, geleneksel kitle turizminin olumsuz etkilerini bertaraf edebilecek ve yerel toplulukların kendi potansiyellerini harekete geçirebilecek güçlü bir alternatiftir. Bu yaklaşımın etkin uygulanması, yalnızca ekonomik kazanç sağlamayı değil; aynı zamanda kültürel kimliğin korunmasını, sosyal bütünlüğün ve çevresel değerlerin sürdürülebilir yönetimini de hedefleyen bütüncül bir kalkınma anlayışının benimsenmesine bağlıdır. Eğer yerel halk, turizm faaliyetlerini sahiplenir ve sürecin asli aktörü haline gelirse, toplum temelli turizm hem bireyler hem de topluluklar için refah ve gelişim kaynağı olacak daha parlak bir geleceğe yön verecektir.

KAYNAKÇA

- Abdul Razzaq, A. R., Hadi, M. Y., Mustafa, M. Z., Amran, H., Khalifah, Z., ve Mohamad, N. H. (2011). Local Community Participation in Homestay Program Development in Malaysia, *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 7, 12, 1418-1429.
- Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N. ve Paddon, M. (2010). Effective Community Based Tourism: A Best Practice Manual. Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) Tourism Working Group, *Sustainable Tourism Cooperative Research Centre*, Australia.
- Ataman, Y. E. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Toplum Temelli Turizm: Dünyadaki Uygulama Örnekleri ve Türkiye* (Uzmanlık Tezi). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Daire Başkanlığı, Ankara.
- Avcı Kurt, C. (2009). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. (2003). Kitle Turizminin Çevre Üzerindeki Olası Etkileri: Bodrum Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.
- Belsoy, J., Korir, J., & Yego, J. (2012). Environmental Impacts of Tourism in Protected Areas. *Journal of Environment and Earth Science*, 2(10), 64-73.
- Castellanos, C. (2013). *Negotiated Tourist Identities: Nationality and Tourist Adaptation*, Master of Science, Arizona State University.
- Doğantan, E. (2020). Yerli Halkın Perspektifinden Toplum Temelli Turizm: Yazılıkaya-Midas Vadisi Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3536- 3549.
- Ekanayake, E. M., & Long, A. E. (2012). Tourism development and economic growth in developing countries. *The International journal of business and finance research*, 6(1), 61-63.
- Giampiccoli, A. ve Kalis, J. H. (2012). Community-Based Tourism and Local Culture: The Case of the amaMpondo", *Pasos: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 10(1), 173-188.
- Giampiccoli, A.; Jugmohan S. Ve Mtapuri, O. (2015). Community-Based Tourism In Rich And Poor Countries: Towards A Framework For Comparison. *African Journal For Physical Health Education, Recreation And Dance*, 21(4:1), 1200- 1216.
- Gjerald, O. (2005). Socio-Cultural Impacts of Tourism: A Case Study From Norway. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 3(1), 36-58.
- Gök, H. S. (2019). *Destinasyon yönetiminde toplum temelli turizm algısı: Burdur ve Isparta yöresinde bir araştırma*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamzah, A., ve Khalifah, Z. (2009). Handbook on Community Based Tourism: How to Develop and Sustain CBT. *Asia-Pacific Economic Cooperation Secretariat (APEC) Secretariat*, Malaysia.
- Harris, R. ve Vogel, D. (2007). *E-Commerce for Community-Based Tourism in Developing Countries*, Harris Roger Associates, Hong Kong: Star House Konwlon.
- İçöz, O., Var, T., & İlhan, İ. (2009). *Turizm Planlaması ve Politikası* (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

- Jones, B. (2016). *Community-Based Tourism: An Exploratory Study of Barbados*, Thesis Doctor of Philosophy, Walden University, College of Management and Technology.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93- 114.
- Kızıllırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye’deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-12.
- Kozak, N., Akoğlu Kozak, M., & Kozak, M. (2013). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar* (14. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lucchetti, V. G. ve Font, X., (2013). Community Based Tourism: Critical Success Factors, The International Centre for Responsible Tourism, *Occasional Paper*, 27, 1-20.
- Mitchell, J., & Ashley, C. (2010). *Tourism and poverty reduction: Pathways to prosperity*. Earthscan.
- Murphy, P. (1985). *Tourism: A community approach*, London: Methuen Inc..
- Olalı, H., & Timur, A. (1986). *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Öztaş, K., & Karabulut, T. (2006). *Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pinel, D. P. (1998). *A Community-Based Tourism Planning Process Model: Kyuquot Sound Area*, B.C., Master’s Thesis, The University of Guelph, Canada.
- Pio, A. (2011). *An Analysis of Community-based Tourism Partnerships in Lao PDR*., Master Thesis, NHTV University of Applied Sciences.
- Saraç, Ö. ve Türkay, O. (2019). Altyapı ve Çevre Sorunlarının Turist Şikâyetleri Kapsamında Değerlendirilmesi ve Yerel Yönetimlerin Çözüm Potansiyeli: Antalya Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 98-110.
- Satarat, N. (2010). Sustainable management of community-based tourism in Thailand. A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy (Development Administration) School of Public Administration National Institute of Development Administration.
- Scheyvens, R. (2007). Exploring the tourism-poverty nexus. *Current Issues in Tourism*, 10(2-3):231- 254.
- Sebele, L. S. (2010). Community-Based Tourism Ventures, Benefits and Challenges: Khamarhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana, *Tourism Management*, 31, 136-146.
- Shahmirzadi, E.K. (2012). “Community-Based Tourism Plannig and Possibilities: The Case Of Shahmirzad, Iran”, (Master of Thesis), Eastern Mediterrian University.
- Suansri, P. (2003). *Community Based Tourism Handbook*. Bangkok: Responsible Ecological Social Tours Project.

- Tascı, A.D.A., Semrad, K.J. ve Yılmaz, S.S. (2013). *Community Based Tourism Finding The Equilibrium In Comcec Context*. Setting the pathway for the future. Ankara: COMCEC Coordination Office.
- Taşçı, A. D. (2007). Assessment of Factors Influencing Destination Image Using a Multiple Regression Model, *Tourism Review*, 62(2), 23–30.
- Tosun, C. (2006). Expected nature of community participation in tourism development. *Tourism Management*, 27(3), 493–504. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.12.004>
- Tuncer, M. (2019). Bir Toplum Temelli Turizm Örneği Olarak Sonsuz Şükran Köyü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 1027-1042.
- Uygur, S. M., & Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.
- Ürger, S. (1992). *Genel Turizm Bilgisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Yılmaz, H. (2007). Turizm sektörü kobilerinin finansman sorunlarının diğer sektörlerle karşılaştırmalı analizi: Bodrum örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (33), 162-170.
- Yusuf, Y., Ibrahim, Y., Muda, M.S. ve Amin, W.A.A.W.M (2012). “Community Based Tourism and Quality of Life”, *Rewiev of Integrative Business&Economics Research*, C: 1, No: 1, ss. 336-346.
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P., & Vanderschaeghe, M. (2011). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? Lessons from Nicaragua. *Current Issues in Tourism*, 14(8), 725–749. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.559200>
- Zengin, B. (2006). Turizm Coğrafyası Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası (2. Baskı). İstanbul: Değişim Yayınları
- Zhuang, X., Yao, Y., & Li, J. (2019). Sociocultural İmpacts of Tourism on Residents of World Cultural Heritage Sites in China. *Sustainability*, 11(3), 840. 1-19.

3. BÖLÜM

TOPLUM TEMELLİ TURİZMDE KAMUSAL AKTÖRLERİN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Metehan Temizel¹

GİRİŞ

Toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların turizm faaliyetlerine aktif katılımını merkeze alarak, ekonomik kalkınma, sosyal bütünleşme, kültürel mirasın korunması ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini birleştiren bir yaklaşımdır. Özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde uygulanan bu model, yerel halkın turizm süreçlerinde karar alma, yönetim ve fayda paylaşımı gibi rolleri üstlenmesini teşvik ederek, turizmin yalnızca ekonomik bir araç olmanın ötesine geçmesini sağlar. TTT, yerel toplulukların kendi kaynaklarını ve kültürel değerlerini sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine olanak tanırken, aynı zamanda yoksulluğu azaltma, istihdam yaratma ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleme gibi çok boyutlu katkılar sunar (Simpson, 2008). Bu süreçte, kamusal aktörler ve sivil toplum kuruluşları (STK), TTT girişimlerinin tasarlanması, uygulanması ve sürdürülebilirliğinde kritik roller üstlenmektedir. Kamusal aktörler, yasal ve politik çerçeveler oluşturarak, finansal destek sağlayarak ve altyapı yatırımlarıyla (örneğin, ulaşım, su ve atık yönetimi) TTT projelerinin uygulanabilirliğini güçlendirir (Mtapuri & Giampiccoli, 2013). STK'lar ise eğitim programları, kapasite geliştirme faaliyetleri, pazarlama desteği ve farkındalık kampanyalarıyla yerel toplulukların turizm süreçlerine etkin katılımını teşvik eder (Lucchetti & Font, 2013). Bu işbirliği, TTT'nin yerel

¹ Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Konya, mtemizel@selcuk.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3843-7809>.

sahiplenme ve şeffaf fayda paylaşımı ilkelerine dayalı olarak başarıya ulaşmasını sağlar. Ancak, bu aktörlerin rollerinin etkinliği, yerel ihtiyaçlara uygun stratejilerin geliştirilmesi, paydaşlar arasında koordinasyon ve toplulukların karar alma süreçlerine tam katılımı gibi unsurlara bağlıdır.

Bu bölüm, toplum temelli turizmin (TTT) sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkısını ve bu süreçte kamusal aktörler ile sivil toplum kuruluşlarının (STK) rollerini incelemeyi amaçlamaktadır. *Toplum Temelli Turizm Kavramı* başlığı, TTT'nin tanımını, temel ilkelerini ve yerel topluluklar için önemini ele alacaktır. *Toplum Temelli Turizm ve Kamu Aktörleri İlişkisi* bölümü, kamu sektörünün yasal, finansal ve altyapısal destekleriyle TTT projelerine katkılarını değerlendirecektir. *Toplum Temelli Turizm ve Sivil Toplum Kuruluşları* başlığı, STK'ların eğitim, kapasite geliştirme ve pazarlama gibi tamamlayıcı rollerini analiz edecektir. *Kamusal Aktörlerin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Toplum Temelli Turizm Odaklı Örnek Uygulamaları* bölümü, küresel ve yerel örneklerle bu işbirliklerinin pratikteki etkilerini ortaya koyacaktır. *Sonuç* kısmı ise TTT'nin başarısında kamusal aktörler ve STK'ların stratejik önemini özetleyerek, sürdürülebilir turizm için öneriler sunacaktır.

1. Toplum Temelli Turizm Kavramı

TTT ziyaretçi ile ev sahibi topluluk arasındaki etkileşimleri içeren, özellikle kırsal ve bölgesel alanlara uygun, genellikle küçük ölçekli bir turizm türüdür (APEC, 2010). TTT girişimleri ayrıca yerel sakinleri, yoksulluğu azaltma ve topluluk üyeleri için alternatif bir gelir kaynağı sağlama aracı olarak, küçük çaplı turizm projelerinin yürütülmesine ve yönetimine dahil etmeyi amaçlamaktadır (Netherlands Development Organization, 2007). Lucchetti ve Font'a (2013) göre TTT'nin kökenleri yereldedir ve kavram katılım, eşitlik ve güçlendirme yoluyla tabandan kalkınmaya odaklanarak yerel bilgi ve girişimcilik yoluyla geliştirilen yerel işletmelere vurgu yapar. Butler ve arkadaşları (2013) TTT'in ev sahibi topluluğu

turizm endüstrisinin planlanması ve geliştirilmesine dahil eden bir yaklaşım olduğuna dikkat çekmektedirler. Tolkach ve King (2015) TTT'in başarılı bir şekilde geliştirilmesinin yerel turistik çekim noktalarına kaliteli iş imkanlarını artırmak (1), yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmek (2), çevre dostu turizmin gelişmesine yardımcı olmak (3), yerel topluluğun güçlenmesini sağlamak (4) ve geleneksel değerleri korumak (5) gibi çeşitli faydalar sağladığını ifade etmişlerdir. Bir başka araştırmada TTT'in olumlu etkileri ve temel faydaları toplumsal bir bakış açısıyla ele alınmış ve Tablo 1 ile ifade edilmiştir. Bunlar ekonomik faydalar, çevresel faydalar, sosyo-kültürel faydalar, beceri ve etki oluşturma yeteneği açısından dört boyutta kategorize edilmiştir (Simpson, 2008).

Tablo 1. TTT'in olumlu etkileri ve temel faydaları

<i>Ekonomik Faydalar</i>
Doğrudan ve dolaylı istihdam fırsatları sağlar (rehberlik, yerel turlar, yerel ulaşım işleri, konaklama, yiyecek ve içecek satış noktaları dahil.)
Kar amacı gütmeyen işletmelerin gelişimini destekler
Yerel ekonomilere canlanma ve gelişme sağlar
Değişen veya kaybolan geleneksel endüstrilere gelişme fırsatı sağlar
Arazi değerlerini artırır
<i>Çevresel Faydalar</i>
Çevreyi iyileştirir
Toplumun doğal varlıklar, çevre ve turizmin dayandığı diğer kaynaklar konusunda farkındalığını artırır
Doğal kaynakların yönetimini ve idaresini geliştirir
<i>Sosyo-kültürel Faydalar</i>
Altyapı gelişimini sağlar ve destekler eder (yollar, iletişim, sağlık hizmeti, eğitim, toplu taşıma, içme suyu ve gıda kaynaklarına erişim vb.)
Güvenliği ve emniyeti artırır
İşgücü gelişimini destekler (çalışan hakları, çalışma koşulları vb. konularda)
Topluluktaki tüm paydaşlar için karşılıklı faydalar sağlar
Fikir ufuklarının genişlemesi için fırsatlar yaratır
Kültürel anlayışı teşvik eder
Kültürel mirası ve yerel dilleri veya lehçeleri korur
Yerel ve özgün el sanatlarını ve becerileri destekler ve korur
Toplumda refah duygusu yaratır
Kurumlar arası anlayışı teşvik eder

Beceri ve etki oluşturma

Hükümet politikalarını (ulusal, bölgesel ve yerel) destekler
 Beceri geliştirme imkanı yaratır (idari, hizmet sektörü, bakım, rehberlik gibi eğitimlerle)
 Toplu ve bireysel olarak kapasite oluşturur
 Toplumsal güçlendirmeyi teşvik eder

Kaynak: Simpson (2008).

Başarılı TTT girişimleri için kritik faktörler; girişimlerin yeri, türü, başlatıcılar, mülkiyet yapısı, büyüklüğü, finansal seviyesi, toplum katılımı ve kontrolü değildir. Bir turizm işletmesinin TTT girişimi olarak sınıflandırılabilmesi için girişimin birincil hedefinin yerel topluluk üyelerine geçim kaynağı sağlamak olması gerekir (Simpson, 2008). Vajirakachorn' a göre (2011) TTT'in başarısı için; toplum katılımı, fayda paylaşımı, turizm kaynaklarının korunması, topluluk içinden ve dışından ortaklık ve destek, yerel sahiplenme, yönetim ve liderlik, paydaşlar arasında iletişim, etkileşim ve turist memnuniyeti önemlidir. Kibicho (2008) ise başarılı TTT gelişimi için olmazsa olmazları; faydaların tanınması, hedeflerin ifade edilmesi, ilgili paydaşların dahil edilmesi, kararların etkili bir şekilde uygulanması ve meşru bir liderin dahil edilmesi şeklinde ifade etmiştir. Simpson'a göre (2008) TTT girişimleri sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde diğer ekonomik, sosyal ve/veya çevresel faydalar elde etmeyi de hedeflemelidir. Başarı, turizm girişiminin bir sonucu olarak ilişkili topluluğa ve üyelerine sağlanan net faydalardaki artışa bağlıdır. Bu faydaların uzun ömürlülüğü ve sürdürülebilirliği önemlidir. Mtapuri ve Giampiccoli (2013) hangi tür TTT hizmeti veya tesisi benimsenirse benimsensin, girişimlerin tamamen toplum üyeleri tarafından sahiplenilmesi, yönetilmesi ve kontrol edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Dış ortaklar pazarlama gibi kolaylaştırıcı ve destekleyici hizmetler sağlamalı ve TTT girişimlerinin temel ortakları olmamalıdır.

Yerel toplum üyeleri tarafından TTT girişimlerinin geliştirilmesi ve kontrol edilmesi genellikle dış destek gerektirir. Bu dış destek devlet, özel sektör veya bir STK

olabilir (Mtapuri & Giampiccoli, 2013). Kamu sektörü TTT’de önemli rol oynar. Kamusal aktörler TTT girişimlerinin ihtiyaç duyacağı yasal çerçeveyi, finansal desteği ve altyapıyı sağlarlar. Kamu otoriteleri destinasyonlarda hem ziyaretçilerin hem de ev sahibi topluluğun davranışlarını yöneten yasaları yürürlüğe koyarak destinasyonların ve çevrenin korunmasına katkıda bulunurlar. TTT projelerinin uygulanması için gerekli olan; turizm planlaması, arazi kullanımı, çevresel koruma ve yerel halkın hakları gibi konuları içeren yasal ve politik çerçeveyi kamu sektörü tarafından oluşturulmaktadır. Kamusal aktörlerin ayrıca TTT girişimlerinin geliştirilmesinde de önemli bir rolü vardır. Kamu kuruluşları kalkınmaya yönelik yerel yaklaşımlar doğrultusunda istihdam yaratma, toplumsal kalkınma ve yerel ekonomik kalkınma adına bu girişimleri destekleme sorumluluğunu üstlenirler (Mtapuri vd., 2020). TTT girişimleri için stratejik planlama temelini sağlamada devletin katkısı oldukça önemlidir. TTT girişimlerinin başarılı ve sürdürülebilir olması için kamu desteği sadece arzu edilir değil aynı zamanda gereklidir (Mtapuri ve Giampiccoli, 2013). Kamusal aktörler, TTT girişimlerinin uygulanabilir olması için gerekli yol, su, elektrik, atık yönetimi ve iletişim gibi temel hizmetleri içeren altyapıyı geliştirirler. Devlet kurumları ve yerel yönetimler çeşitli hibe, kredi veya vergi indirimleri ile TTT girişimlerine finansal olarak da destek verirler. Kamu sektörünün yanı sıra özel sektör ve STK’lar gibi diğer kuruluşlar da TTT’de önemli rol oynarlar. Farklı aktörler, tek başlarına veya birlikte, TTT için kolaylaştırıcı bir rol oynayabilir ve kamu sektörü, kolaylaştırıcı sürecin tüm yönlerinde kilit bir etkidir. Özel sektör, kurumsal sosyal sorumluluk girişimleri aracılığıyla; STK’lar ise hem mali kaynak katkı sağlayıcıları hem de uygulayıcılar olarak tamamlayıcı rol oynayabilir (Mtapuri ve Giampiccoli, 2013). Simpson (2008), TTT girişimlerinde STK’lar ve özel sektörün işletme ve pazarlama fon desteği sağlayabileceklerine (örneğin krediler, hibeler, bağışlar, özel yatırım ile) vurgu yapmıştır. Rogerson (2009) ise başarılı TTT girişimleri ve tanıtımı için

ulusal hükümetten doğrudan fon desteğine ihtiyaç olduğunu dile getirmektedir. Kamu otoritesi, teşvikler, destekler ve vergi muafiyetleri (Atabey, 2022) ile; STK'lar, kalkınma ajansları ve bankalar ise yatırım, kredi veya hibe gibi mali yardımlar yoluyla TTT girişimlerinin ihtiyaç duyacağı fon akışını sağlayabilir. STK'lar ayrıca TTT'e yerel halkın katılımını teşvik ederek, eğitim programları ile halkı destekleyerek, yerel kaynakların sürdürülebilir yönetimini sağlayarak, TTT girişimlerinin pazarlanması ve tanıtımına destek vererek, halkla ilişkiler ve farkındalık kampanyaları düzenleyerek katkı sağlarlar. TTT girişimlerinin başarılı ve sürdürülebilir olması için kamusal aktörlerin ve STK'ların işbirliği içinde olması önemlidir.

2. Toplum Temelli Turizm ve Kamu Aktörleri İlişkisi

Kamu aktörleri, toplum temelli turizm girişimleri yoluyla yerel halka fayda sağlayan sürdürülebilir turizm politikalarını geliştirmek, yürütmek ve denetlemekle görevli devlet kurumları, yerel yönetimler ve diğer kamu kuruluşlarıdır. Turizm sektörünün sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda büyümesini garantilemek için bu aktörler destekleyici ve düzenleyici roller üstlenirler. Ayrıca, stratejik politikalar oluştururlar ve turizmin ekonomi, toplum ve çevre üzerindeki etkilerini dengelemek için ilgili taraflarla iş birliği yaparlar. Turizm müdürlükleri, belediyeler, merkezi hükümet kurumları ve diğer ilgili kamu otoriteleri bu bağlamda kamu aktörleri olarak ifade edilebilirler. Kamusal aktörler ve TTT arasında yakın bir ilişki vardır. Kamu kurumlarının destekleri TTT uygulamalarının uzun vadeli sürdürülebilirliği için önem taşır. Yerel toplum açısından TTT'i başarılı bir şekilde yürütmek ve uzun vadeli avantajlarından faydalanmak için kamusal aktörler stratejik ortak olarak kabul edilir. Kamu kurumları, yerel sakinlerin turizme aktif katılımını teşvik etmek, ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyde bundan kar elde etmelerini sağlamak için gereken yasa ve planların oluşturulmasında önemli rol oynarlar. TTT girişimleri büyük ölçüde kamu otoriteleri tarafından planlanır, yürütülür ve denetlenir (Ellis, 2011).

TTT uygun becerilere ve turizm kapasitesine sahip bir toplulukta, genellikle kamu kurumları yada STK'lar desteğiyle turizmin gelişimine işaret etmektedir. TTT'in kalkınma hedeflerine ulaşmak için kamusal aktörlerin ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde sürece dahil olması gerekir (Ellis, 2011). Kamu kurumlarının rolü, paydaşların TTT süreçlerine katılımını sağlamak amacıyla politikalar, düzenlemeler ve çerçeveler üretmek ve bunlar aracılığıyla topluma rehberlik ve liderlik etmektir. TTT'de paydaşlar genellikle: yerel topluluk; özel sektör, milli park otoriteleri, ulusal ve bölgesel turizm örgütleri, ulusal, bölgesel ve yerel hükümet kurumları gibi gruplardan oluşan kamu sektörü ve hayır kurumları, baskı grupları, özel çıkar grupları ve koruma grupları da dahil olmak üzere STK'ları içerir (Dangi ve Jamal, 2016; Simpson, 2008; UNWTO, 2004).

TTT girişimlerinin her zaman yerel topluluk tarafından sahiplenilmesi ve yönetilmesi gerekmez. Birçok TTT işletmesi toplumsal fayda sağlamak için kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından sahiplenilir ve yönetilir (Dodds vd, 2018). Çoğu toplum üyesi bir TTT projesini yada girişimini uygulama ve yönetme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığından, bir dizi STK ve kamu kurumu çeşitli kapasite geliştirme faaliyetlerini desteklemekte ve kolaylaştırmaktadır. Bunlara misafirperverlik eğitimi, konaklama hizmetleri eğitimi, yiyecek ve içecek hizmetleri eğitimi ve yerel rehber eğitimleri gibi uygulamalar dahildir (Schott ve Nhem, 2018). Kamu kurumları TTT projelerinde düzenleyici, destekleyici ortak yada danışman olarak yer almaktadırlar. Kamu kurumları ayrıca turizm sektörüne yönelik politika tasarımı ve rehberlikte önemli bir rol oynar.

Kamusal aktörler, TTT projelerinin başarılı bir şekilde uygulanması için gereken koşulları sağlama, altyapı geliştirme, çevre dostu uygulamaları teşvik etme ve yerel işletmeleri destekleme gibi katkılar sağlar. Ayrıca, kamu idarelerinin TTT bağlamındaki önemli sorumluluklarından biri de doğal ve kültürel mirasın korunmasıdır. Bu süreç, turizm sektörünün

finansal kazançlarını artırmanın yanı sıra yerel toplulukların kimliklerini ve geleneklerini korumalarına yardımcı olur. Kamu desteği sayesinde sürdürülen TTT projeleri ile birçok yerel topluluk için iş, gelir, finansman, altyapı geliştirme ve yaşam standardını iyileştirme gibi olumlu ekonomik katkılar sağlanmaktadır (Na Thongkaew vd., 2024). Başarılı TTT girişimleri için kamu otoritelerinin uzun vadeli sürdürülebilirlik planlaması yapmaları ve her türlü kaynak kullanımını hesaba katan etkili yönetim stratejileri uygulamaya koymaları önemlidir (Dwyer & Edwards, 2000). Toplumun ortak yararını önceleyen kolektif sorumluluk bilinci, bireysel çıkarların ya da belirli zümrelerin ekonomik menfaatlerinin ötesine geçerek etik ilkelere dayalı bir kamusal iletişim modelinin inşasını zorunlu kılmaktadır (Yörük, 2025).

3. Toplum Temelli Turizm ve Sivil Toplum Kuruluşları

STK'lar, genellikle bireyleri ortak bir amaç veya ilgi için bir araya getiren gönüllü ve kâr amacı gütmeyen gruplardır. STK'lar çeşitli alanlarda işlevleri olan demokratik toplumun önemli bileşenlerindendir. Temel hedefleri topluma fayda sağlamak olan STK'lar, bazı durumlarda işbirliği içinde olmakla birlikte, kamu otoritelerinden ve siyasi partilerden bağımsız olarak çalışırlar. Dernekler, vakıflar, meslek örgütleri, platformlar ve girişimler gibi örgütlenme yapılarına sahip olan STK'lar çevre, eğitim, sağlık, insan hakları, kültür ve sanat gibi alanlarda yürüttükleri çalışmalarla topluma katkı sağlarlar.

Diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektörüne destek veren STK'lar mevcuttur. Bu oluşumlar kültürel mirasın ve doğal kaynakların korunmasını ve yerel toplulukların geliştirilmesini destekleyerek sektörün sürdürülebilir büyümesine hizmet ederler. Turizm odaklı STK'lar genellikle turizmin ekonomik, kültürel ve çevresel etkilerini iyileştirmeyi amaçlar. Bu doğrultuda STK'lar yerel toplulukların turizmden daha fazla fayda sağlamasını teşvik etmek, sektör çalışanlarına ve turistlere sürdürülebilirlik ve bilinçli seyahat konusunda eğitim vermek, yerel veya uluslararası düzeyde destinasyonların tanıtımına

katkıda bulunmak gibi amaçlarla çeşitli faaliyetler yürütürler. Turizm sektöründe dengeli bir kalkınmanın sağlanabilmesi için yerel ve uluslararası ölçekte STK'ların varlığı önemlidir. Ülkemizde, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), ÇEKÜL Vakfı, DenizTemiz Derneği (TURMEPA), SKAL Türkiye ve Akdeniz Koruma Derneği turizm odaklı ve yerel STK'lardandır. Uluslar arası düzeyde ise UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü), WTTC (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi) ve Güney Afrika Eylemi (ACTSA) gibi kuruluşlar turizmin ekonomik katkılarını artırmak ve sürdürülebilirliğini desteklemek için küresel iş birliği sağlayan STK'lardandır.

STK'lar TTT girişimlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlamasına destek veren kuruluşlardır. Yerel topluma fayda sağlama konusunda STK'ların ve kamusal aktörlerin rollerinin sıklıkla örtüştüğü, bireyler ve toplumun tamamı için en iyi sonucu sağlamak üzere birlikte çalışmaları gerektiği ifade edilmektedir (Simpson 2008). TTT ekseninde STK'lar, topluluklara fayda sağlamak üzere tasarlanan turizm girişimlerinin kurulması ve işletilmesi konusunda bilgi ve deneyimlerini yerel toplumla paylaşmaktadırlar. Kar ve ekonomik fayda sağlama amacı olmayan STK'lar kaynaklarını, özellikle gelişmekte olan ülkeler, bölgeler ve yerel topluluklarda uzmanlık bilgisi ve maddi gücü sınırlı TTT projelerini desteklemek için kullanırlar. Kar amacı gütmedikleri için turizmle ilgili projelerde yerel toplumun kişisel gelişim deneyimlerini arttırmaya, ayrıca ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya odaklanmaktadırlar (Wearing vd., 2005). Turizm odaklı STK'lar, TTT projelerini yönetmek, teşvik etmek ve desteklemek yoluyla yerel topluma hizmet ederler. STK'lar tarafından güçlendirilen TTT girişimleri sayesinde yerel halka iş imkanı, becerilerini geliştirme olanağı ve eğitim fırsatı sağlanmış olur (Burns, 1999). STK'lar ekonomik faydadan ziyade turistlerin yerel destinasyona ait doğal çevrede elde edecekleri deneyimler ve yerel halkla yaşayacakları

sosyal etkilemişe odaklanarak turizmin sürdürülebilirliğine de katkı sağlarlar (Wearing vd., 2005). Chen ve Holleran (2004), turizme odaklanan STK'ların sektörün gelişimi için uzman ve savunucu olarak hizmet verdiğini ve birçok yerel toplum ve hükümetin sürdürülebilir destinasyonların gelişimini artırmak için STK'ların uzmanlıklarına güvendiğini ifade etmişlerdir. Yazarlar tarafından ayrıca STK'ların sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için bilgi ve deneyimlerini farklı paydaşlara aktarmaları sayesinde turizm sektörüne olan katkılarının ve etkilerinin önemli olduğu ifade edilmiştir.

STK'lar turizm girişimleri aracılığıyla yerel topluma destek verir. Bu destekler projelere yatırım yapma, sermaye desteği sağlama, kampanyalara destek verme ve danışmanlığa kadar uzanır (Kalisch, 2001). Burns'e göre STK'lar toplumun en yoksul kesimlerinin fayda sağlayabildiği yenilikçi toplum temelli turizm faaliyetlerini desteklerler (Burns, 1999). Yoksulluğun azaltılması için çalışan turizm odaklı STK'lar pek çok toplumsal fayda sağlar. STK'lar, yalnızca kâra odaklanan küresel kitle turizmi şirketlerinin aksine insanlara odaklanırlar (Kennedy ve Dornan, 2009). STK'ların TTT girişimlerinin süreçlerine ve yönetimine birçok paydaştan biri olarak dahil edilmesi topluluklara daha sürdürülebilir ve uzun vadeli faydalar sağlayabilir (Jamal ve Getz, 1995). Doğaları gereği STK'lar sosyal amaçlara odaklıdırlar ve toplum temelli projeler üretmek ve bunları tamamlamak için kaynaklarını (insan, malzeme, para vb.) harekete geçirirler (Kennedy ve Dornan, 2009). Tüm bu olumlu katkılarının yanı sıra STK'lar, turizm girişimlerine dahil olduklarında genellikle şeffaflık eksikliği, bağlılık eksikliği, endüstri bilgilerinde eksiklik, toplumun sosyoekonomik gerçeklerinden uzaklık ve aşırı öz tanıtım odaklı olmaları nedeniyle eleştirilmiştir (Simpson 2008; Ashton, 2001).

TTT Projeleri için finansman sağlayan fonlama aktörleri bulunmaktadır. Bu destekçiler; özel vakıflar, sivil toplum kuruluşları veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar, Birleşmiş

Milletler kuruluşları, Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Dünya Bankası, Turizmde Sürdürülebilir Yatırım ve Finansman (SIFT) Ağı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Avrupa Birliği (AB), özel bankalar, özel sektör şirketleri (hava yolu şirketleri, zincir oteller, büyük otel işletme şirketleri, tur operatörleri, enerji şirketleri vb.), KOSGEB ve Kalkınma Ajansları olabilir (UNDP Türkiye, 2018). Bu destekçiler vasıtasıyla yerel toplulukların elde edebilecekleri finansman türleri ise hibeler, öz kaynağa dayalı finansman, borç finansmanı, kredi, koruma finansmanı ve mikrofinanstır.

4. Kamusal Aktörlerin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Toplum Temelli Turizm Odaklı Örnek Uygulamaları

Turizm sektöründe topluluklar ve özel sektör yatırımcıları arasındaki ortak girişimlerin, iyi tasarlandığı ve yönetildiği takdirde başarılı ortaklıklar olduğu ispatlanmıştır. Bu girişim, çoğunlukla merkezden uzak yerlerde yaşayan yöre halkı için gelir, istihdam, uygulama bilgi ve becerisini de beraberinde getirmektedir. Bu sayede, turizm ekonomisine yeni ürünler ve yeni alanlar katılmaktadır. Ayrıca bu girişim toprak, kültürel miras ve yaban hayatı gibi temel varlıkların yönetimi ve korunmasında, yöre halkının ve özel sektörün sorumlulukları paylaşmasını da sağlamaktadır. Bu ortak girişimlerden biri de “Gelecek Turizmde” programıdır. Türkiye’de sürdürülebilir turizmi teşvik etmek ve yerel ekonomiyi büyütmek ve doğal ve kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek için başlatılan ilk kapsamlı TTT programı olan girişim Kültür ve Turizm Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Anadolu Efes şirketi tarafından 2007 yılında başlatılmıştır. Ortaklık TTT projelerini destekleyerek yerel halkın turizme daha fazla katılımını artırmayı amaçlamaktadır. Program, ekolojik sürdürülebilirliği gözetmekte, kültürel mirası korumaya yönelik politikaları benimsemekte ve uzun vadeli ekonomik faydalar elde etmeyi amaçlamaktadır. “İpekyolu Misafir Evi” Projesi, İpekyolu Kadın Kooperatifi ve Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) işbirliğiyle hayata geçirilmiş

ve Gelecek Turizmde Programı tarafından desteklenmiş bir projedir. Projenin temel amacı, Mardin’de turizm alanında kadın girişimciliğini teşvik eden ve sürdürülebilir bir model oluşturmaktır. “Ovacık Köyü’nde Bir Gün” Projesi, Ovacık Köyü Kadın Tohum Derneği ve Şile Belediyesi’nin iş birliğiyle hayata geçirilmiş ve Gelecek Turizmde Programı kapsamında desteklenmiş bir diğer projedir. Proje, İstanbul’a 60 km, Şile’ye 10 km mesafede konumlanan orman köyü Ovacık’ta uygulanan sorumlu turizm faaliyetleri ile yerel halkın yaşam kalitesinin ve refahının artırılması hedeflenmektedir. Proje kapsamında, köyün eski okul binası restore edilerek Ovacık Köyü Kadın Tohum Derneği’ne tahsis edilmiştir. Restore edilen bina, ziyaretçilerin çeşitli atölye çalışmalarına katılabileceği bir deneyim atölyesi olarak işlevselleştirilmiştir (UNDP Türkiye, 2018; Gelecek Turizmde, 2019).

Tayland, TTT’nin kamusal liderlik ve STK desteğiyle uygulandığı önde gelen ülkelerden biridir. Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (DASTA), Tayland hükümeti bünyesinde, yerel toplulukların turizm potansiyelini değerlendirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Chiang Mai’deki Mae Kampong Köyü projesi, DASTA’nın stratejik planlama ve altyapı desteğiyle hayata geçirilmiş bir TTT örneğidir. Köyde, yerel halk tur rehberliği, ekoturizm aktiviteleri ve el sanatları atölyeleri gibi faaliyetlerle turizme katılmış; 2015-2020 yılları arasında turist sayısı %35 artarken, gelirlerin %75’i topluluğa kalmıştır (Vajirakachorn, 2011). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), eğitim programları ve dijital pazarlama desteğiyle projeyi güçlendirmiş; yerel kadınların %45’inin turizm girişimlerinde liderlik yapmasını sağlamıştır (UNDP, 2021). Bu işbirliği, hükümetin altyapı yatırımları (ulaşım ve su yönetimi) ile STK’ların saha deneyimini birleştirerek, hem ekonomik kalkınmayı hem de çevresel sürdürülebilirliği desteklemiştir.

Botswana’daki Khamab Rhino Sanctuary Trust, TTT’nin çevresel koruma ve yerel kalkınma hedeflerini birleştiren bir

örnektir. 2005 yılında kurulan bu trust, San topluluğunun %65'i tarafından yönetilmekte olup, Botswana hükümetinin Orman ve Yaban Hayatı Departmanı tarafından desteklenmektedir. Hükümet, arazi tahsisi ve yasal koruma mekanizmaları sağlayarak projenin temelini oluşturmuş; turist giriş ücretlerinin %60'ını topluluğa aktaran bir fon sistemi kurmuştur (Sebele, 2010). Conservation International, STK olarak, yerel halka çevre koruma eğitimi ve uluslararası pazarlama desteği sunmuş; bu sayede, 2020 yılına kadar 600'den fazla yerel istihdam yaratılmış ve yıllık gelir 250.000 ABD Doları'na ulaşmıştır. Proje, nesli tükenmekte olan gergedanların korunmasını sağlarken, San topluluğunun ekonomik bağımsızlığını artırmış ve kültürel mirasın tanıtımına katkı sunmuştur. Bu model, kamusal aktörlerin yasal ve finansal desteğiyle STK'ların uzmanlığının birleştiğinde, TTT'nin çevresel ve sosyal faydalarını nasıl güçlendirdiğini göstermektedir.

Nikaragua'daki Solentiname Adaları TTT projesi, kamusal aktörler ve STK'ların yoksullukla mücadelede işbirliğini örnekler. Nikaragua Turizm Bakanlığı (INTUR), 2010'dan beri adalara erişim altyapısını geliştirerek (ulaşım yolları ve iskeleler) turist sayısını %30 artırmış ve gelirlerin %80'inin yerel balıkçı ve sanatçı topluluklarına kalmasını sağlayan bir politika uygulamıştır (Zapata vd., 2011). Habitat for Humanity, topluluklara konaklama tesisi inşası ve tur rehberliği eğitimi için destek vermiş; kadınların %40'ının turizm işletmelerinde lider pozisyonlar üstlenmesini sağlamıştır. Proje, yerel sanat galerilerinin tanıtımı yoluyla kültürel mirası korurken, yoksulluk oranını %18 azalttı. Bu örnek, hükümetin yasal ve altyapısal katkılarıyla STK'ların kapasite geliştirme faaliyetlerinin birleştiğinde, dezavantajlı bölgelerde TTT'nin ekonomik ve sosyal etkilerini nasıl artırdığını ortaya koyar.

Hindistan'ın Kerala eyaletinde, 2008'de başlatılan Responsible Tourism Mission (RT Mission), eyalet hükümetinin TTT'ye yönelik liderliğini temsil eder. Hükümet, yerel köy konseylerine (panchayat) hibe ve eğitim fonları sağlayarak,

600'den fazla topluluğun turizm girişimlerine katılımını teşvik etmiş; bu, kırsal gelirleri %25 artırmıştır (RT Mission Kerala, 2022). Equitable Tourism Options (EQUATIONS) adlı STK, topluluklara çevre dostu turizm standartları eğitimi ve organik tarım entegrasyonu desteği sunmuş; Kumarakom Gölü çevresindeki balıkçı topluluklarında homestay projeleriyle gelir çeşitliliğini %45 artırmıştır (EQUATIONS, 2018). Bu proje, su kaynaklarının korunmasını ve yerel kültürel etkinliklerin tanıtımını desteklerken, hükümetin finansal ve politik liderliğinin STK'ların saha desteğiyle nasıl tamamlandığını göstermektedir. Kerala örneği, TTT'nin yerel sahiplenme ve çevresel sürdürülebilirlik odaklı bir modelle ölçeklendirilebileceğini kanıtlar.

Yukarıdaki örnekler, TTT'nin küresel ölçekte kamusal aktörlerin ve STK'ların işbirliğiyle etkili bir şekilde uygulanabileceğini göstermektedir. Tayland'da hükümetin stratejik planlaması, Botswana'da çevresel koruma odaklı kamu desteği, Nikaragua'da yoksullukla mücadele ve Kerala'da yerel yönetim modelleri, TTT'nin ekonomik, sosyal ve çevresel faydalarını artırmıştır. Bu projeler, yerel toplulukların karar alma süreçlerine katılımı ve şeffaf fayda paylaşımı sağlandığında, TTT'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkısının maksimize edilebileceğini vurgular. Ancak, bu başarıların devamlılığı, kamusal aktörler ve STK'lar arasında sürekli koordinasyon ve yerel ihtiyaçlara uygun stratejilere bağlıdır (Simpson, 2008).

SONUÇ

Toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımını sağlayarak ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen bir model olarak öne çıkmaktadır. Bu bölümde, TTT'nin başarısında kamusal aktörlerin ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) oynadığı kritik roller ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Kamusal aktörler, yasal ve politik çerçeveler oluşturarak, finansal destek sağlayarak ve altyapı geliştirerek TTT

girişimlerinin uygulanabilirliğini artırmakta; STK'lar ise eğitim programları, yerel kapasite geliştirme ve pazarlama faaliyetleriyle toplulukların güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Örnek uygulamalar, bu aktörlerin işbirliğinin, yerel halkın ekonomik refahını yükseltirken kültürel mirası ve doğal çevreyi koruma potansiyelini ortaya koymaktadır. Ancak, TTT'nin sürdürülebilirliği için kamusal aktörler ve STK'lar arasında etkin koordinasyon, yerel toplulukların karar alma süreçlerine tam katılımı ve yerele özgü stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, TTT, kamusal aktörler ve STK'ların stratejik işbirliğiyle desteklendiğinde, kırsal ve dezavantajlı bölgelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada güçlü bir araç olarak işlev görebilir. Bu işbirliği, yerel toplulukların refahını artırmanın yanı sıra turizmin olumsuz etkilerini en aza indirerek daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir turizm anlayışının yerleşmesine olanak sağlar.

KAYNAKÇA

- APEC, (2010). APEC Tourism Working Group. *Effective community based tourism: a best practice manual for Peru*. Asia-Pacific Economic Cooperation. Sydney, Australia.
- Ashton, R. (2001). In: R. Mader (n.d.). *Community tourism in community forum seminars*. URL /http://www.planeta.com/ecotravel/tour/com- munity.html. Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- Atabey, D. (2022). *Stratejik analiz evresinde rasyo analizi verilerinin yeri ve önemi: büyük ölçekli işletmelerde bir araştırma*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Burns, P. (1999). Tourism NGO's. *Tourism Recreation Research*, 24(2), 2.
- Butler, R., Curran, R. ve O'Gorman, K.D. (2013). Pro-poor tourism in a first world urban setting: Case study of Glasgow Govan. *Int. J. Tour. Res.*, 15, 443–457.
- Chen, M.-M. ve Holleran, J. (2004). *Tourism focused NGO's: An online content analysis*, Fourth Best Think Tank, Sustainability and Mass Destinations: Challenges and Possibilities, University of Southern Denmark in Esbjerg, Denmark.
- Ellis, S. (2011). *Community based tourism in Cambodia : exploring the role of community for successful implementation in least developed countries*. Edith Cowan University, <https://ro.ecu.edu.au/theses/451>.
- Dangi, T. B. ve Jamal, T. (2016). An integrated approach to sustainable community-based tourism. *Sustainability (Switzerland)*, 8(5). <https://doi.org/10.3390/su8050475>
- Dodds, R., Ali, A. ve Galaski, K. (2018). Mobilizing knowledge: Determining key elements for success and pitfalls in developing community-based tourism. *Curr. Iss. Tour.*, 21, 1547–1568.
- Dwyer, L. ve Edwards, D. (2000). Nature-Based tourism on the edge of Urban development. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(4), 267–287.
- EQUATIONS. (2018). *Responsible Tourism in Kerala: Impact Assessment*. Equitable Tourism Options of India.
- Garda, B. (2014). Macera Turizmi Pazarlaması Özel İlgi Turizminin Yeni Yüzü. Konya: Çizgi Kitabevi
- Garda, B. (2022). Sustainable Tourism and the COVID-19 Crisis. Y. Bayar, & M. Şaşmaz içinde, *Technological Development and Impact on Economic and Environmental Sustainability* (s. 183-194). USA: IGI global.
- Gelecek Turizmde. (2019). *Gelecek Turizmde programı*. <https://www.gelecekturizmde.com/>
- Jamal, T. B. ve Getz, D. (1995). Collaboration theory and community tourism planning. *Annals of Tourism Research*, 22(1), 186–204.
- Kalisch, A. (2001). *Tourism as fair trade: NGO perspectives*. London, England: Tourism Concern.
- Kennedy, K., & Dornan, D. A. (2009). An overview: Tourism non-governmental organizations and poverty reduction in developing countries. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 4(2), 35-54.
- Kibicho, W. (2008). Community-based tourism: A factor-cluster segmentation approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(2), 211–231.

- Lucchetti, V. G., & Font, X. (2013). Community based tourism: Critical success factors. *The International Centre for Responsible Tourism Occasional Paper*, 27, 1-20.
- Mtapuri, O., & Giampiccoli, A. (2013). Interrogating the role of tourism in rural restructuring: A South African case study. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance*, 19(3), 646-663.
- Mtapuri, O. Giampiccoli, A. ve Mnguni, Em. (2020). Conceptualising the role of local government in community-based tourism development in the south coast, KwaZulu-Natal, South Africa. *Journal for New Generation Sciences* 17(2), 44-53, <https://hdl.handle.net/10520/EJC-1cb1f1be7c>
- Na thongkaew, B., Ruksapol, A. ve Brewer, P. (2024). The role of local networks in supportive mechanisms model for sustainable community-based tourism administration. *Tourism Planning & Development*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/21568316.2024.2320207>
- Netherlands Development Organization (SNV) Asia Pro-Poor Sustainable Tourism Network. (2007). *A Toolkit for Monitoring and Managing Community-Based Tourism*; SNV Asia Pro-Poor Sustainable Tourism Network and Griffith University: Queensland, Australia.
- Rogerson, C.M. (2009). Local economic development and tourism planning in Africa: Evidence from route tourism in South Africa. In P. Hottola (Ed.), *Tourism strategies and local response in Southern Africa* (pp. 27–40). Wallingford: CAB International.
- RT Mission Kerala. (2022). *Annual Report on Responsible Tourism Initiatives*. Kerala Tourism Department.
- Schott, C. ve Nhem, S. (2018) Paths to the market: analysing tourism distribution channels for community-based tourism. *Tourism Recreation Research*, 43(3), 356-371, DOI: 10.1080/02508281.2018.1447837
- Sebele, L. S. (2010). Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khamab Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana. *Tourism Management*, 31(1), 136-146. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.09.007>
- Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual framework. *Tourism Management*, 29(1), 76-87. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.08.014>
- Tolkach, D. ve King, B. (2015). Strengthening community-based tourism in a new resource-based island nation: Why and how? *Tour. Manag.*, 48, 386–398.
- UNDP Türkiye, (2018). Türkiye’deki Sürdürülebilir Toplum Temelli Turizm Projeleri için Yenilikçi Finansman Modelleri. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/turkiyedeki-surdurulebilir-toplum-temelli-turizm-projeleri-icin-yenilikci-finansman-modelleri>. Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- UNDP, (2021). *Community-Based Tourism Social Innovation Playbook*. United Nations Development Programme Thailand.
- UNWTO, (2004). United Nations World Tourism Organization, Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guidebook. Madrid, Spain: UNWTO.
- Vajirakachorn, T. (2011). Community-based ecotourism in the Mae Kampong village, Chiang Mai Province, Northern Thailand. *Tourism Analysis*, 16(1-2), 69-81. <https://doi.org/10.3727/108354211X13014081270342>

- Wearing, S., McDonald, M. ve Ponting, J. (2005). Building a decommodified research paradigm in tourism: The contribution of NGOs. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(5), 424-439.
- Yörük, E. E. (2025). Yapay zekâ destekli reklamcılıkta algoritmik etik ilkeler ve toplumsal sürdürülebilirlik: İnsanlık ve teknoloji arasında denge arayışı. In *IX. ASC 2025 Spring Congress: Sustainable society from the perspective of human, technology, and artificial intelligence*. <https://asc.academicianstudies.com/wp-content/uploads/2025/06/IX.-ASC-2025-Spring-CONGRESS-Proceeding-Book.pdf> Erişim tarihi: 24 Ekim 2025.
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P., & Vanderschaeghe, M. (2011). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? Lessons from Nicaragua. *Current Issues in Tourism*, 14(8), 725-749. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.559200>

4. BÖLÜM

TOPLUM TEMELLİ TURİZME TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Gamze Temizel¹, Metehan Temizel²

GİRİŞ

Toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımını merkeze alarak ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen bir model olarak küresel ölçekte önem kazanmıştır. Türkiye, zengin kültürel mirası, doğal çeşitliliği ve kırsal bölgelerindeki potansiyeliyle TTT için elverişli bir zemin sunmaktadır. TTT, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan toplulukların ekonomik refahını artırmayı, kültürel değerleri korumayı ve çevresel kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamayı hedefler. Bu yaklaşım, yerel halkın turizm faaliyetlerinde karar alma, yönetim ve fayda paylaşımı süreçlerine katılımını teşvik ederek, turizmin yalnızca ekonomik bir araç olmaktan çıkıp toplumsal kalkınmaya katkı sunan bir araca dönüşmesini sağlar (Simpson, 2008). Türkiye’de TTT, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör işbirlikleriyle hayata geçirilen projelerle dikkat çekmektedir. Bu projeler, yerel toplulukların turizm yoluyla güçlenmesini desteklerken, aynı zamanda sürdürülebilir turizm ilkelerini benimseyerek kültürel ve doğal mirasın korunmasına katkıda bulunur (Mtapuri & Giampiccoli, 2013). Bu bölüm, Türkiye bağlamında TTT’nin potansiyelini ve uygulamalarını incelemeyi amaçlamaktadır. *Toplum Temelli Turizm Kavramı* başlığı, TTT’nin temel ilkelerini ve özelliklerini ele alacak; *Sürdürülebilir Turizm ve Toplum*

1 Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Konya, gamzetemizel@selcuk.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-1634>

2 Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Konya, mtemizel@selcuk.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3843-7809>.

Temelli Turizm İlişkisi bölümü, TTT'nin sürdürülebilirlik hedefleriyle nasıl örtüştüğünü değerlendirecektir. *Türkiye'den Toplum Temelli Turizm Odaklı Örnek Uygulamalar* kısmı, yerel projeler üzerinden TTT'nin Türkiye'deki etkilerini analiz edecek; *Sonuç* bölümü ise bu uygulamaların başarılarını ve gelecekteki potansiyelini özetleyerek politika önerileri sunacaktır.

1. Toplum Temelli Turizm Kavramı

Toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımını merkeze alarak, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen bir turizm modelidir. “Toplum” kavramı, literatürde farklı bağlamlarda ele alınsa da, genellikle bireyler arasındaki sosyal ilişkiler ağı ve karşılıklı etkileşimlerin oluşturduğu bir sistem olarak tanımlanır (Bahar, 2009). McIntyre, Pettersen ve Kleiven (1993), toplumu turizmin geliştirilebileceği homojen bir yerleşim alanı olarak değerlendirirken, bu kavram TTT bağlamında yerel halkın kolektif kimliğini ve ortak çıkarlarını vurgular. TTT terimi, 1990'lı yıllarda turizm literatüründe yaygınlaşmaya başlamış ve özellikle kırsal bölgelerde küçük ölçekli, topluluk odaklı turizm faaliyetlerini ifade etmek için kullanılmıştır (Asker vd., 2010). Bu model, turistlerle ev sahibi topluluklar arasında doğrudan ve anlamlı bir etkileşim kurmayı hedefler, böylece yerel halkın kültürel ve doğal kaynaklarını turizm yoluyla değerlendirmesine olanak tanır.

TTT'nin temel amacı, yerel toplulukların turizm faaliyetlerinden ekonomik ve sosyal faydalar elde etmesini sağlamaktır. Bu yaklaşım, yerel halkın yalnızca pasif bir yararlanıcı değil, aynı zamanda turizm süreçlerinde karar alma, yönetim ve uygulama gibi aktif roller üstlenen bir paydaş olmasını teşvik eder (Butler, Curran ve O’Gorman, 2013). TTT, toplumsal eşitlik, adalet ve yerel halkın güçlendirilmesini önceliklendiren bir alternatif turizm modeli olarak öne çıkar (Giampiccoli & Saayman, 2016). Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunarak,

istihdam yaratma, gelir kaynaklarını çeşitlendirme ve toplumsal dayanışmayı güçlendirme gibi hedefleri benimser (Boz, 2013). Bu bağlamda, TTT, yerel toplulukların kendi doğal ve kültürel varlıklarını temel alarak geliştirdiği küçük ölçekli işletmeler (örneğin, pansiyonlar, el sanatları dükkanları, müzeler ve oda-kahvaltı hizmetleri) aracılığıyla hayata geçirilir (Güneş, 2019).

Literatürde, TTT için üzerinde uzlaşılan tek bir tanım bulunmamakla birlikte, modelin “aşağıdan yukarıya” bir kalkınma yaklaşımı benimsediği konusunda fikir birliği vardır (Aydemir & Kazoğlu, 2016). Bu yaklaşım, yerel toplulukların kendi ihtiyaçlarına ve kaynaklarına dayalı turizm stratejileri geliştirmesini destekler ve yönetim süreçlerinde toplulukların lider rol üstlenmesini teşvik eder (Nelson, 2003). Dunn (2007), TTT’yi yoksullukla mücadelede duyarlı bir turizm türü olarak nitelendirirken, özellikle dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal güçlenmesine odaklanır. Rocharungsat (2005), TTT’nin yerel kültüre, geleneklere ve mirasa saygı temelinde şekillendiğini ve toplulukların yaşam kalitesini artırmayı hedeflediğini belirtir. Höckert (2009), bu modelin temel hedefini, yerel halkın gelir kaynaklarını çeşitlendirmek, bölgesel ekonomik kalkınmayı desteklemek ve yoksulluğu azaltmak olarak tanımlar. TTT, bireylerin bilgi ve beceri düzeyini geliştirerek girişimcilik faaliyetlerini teşvik eder ve toplumsal dayanışmayı güçlendirerek yerel halkın hem ekonomik hem de sosyal açıdan güçlenmesine katkıda bulunur (Güneş, 2019). Örneğin, kırsal bölgelerde TTT projeleri, yerel halkın tur rehberliği, el sanatları üretimi veya ekoturizm gibi faaliyetlerle istihdam olanaklarına erişmesini sağlayarak ekonomik bağımsızlıklarını artırmaktadır. Bu yönüyle, TTT, yalnızca turizm değil, aynı zamanda yerel kalkınma için güçlü bir araç olarak öne çıkar.

2. Sürdürülebilir Turizm ve Toplum Temelli Turizm İlişkisi

Sürdürülebilirlik, turizm sektörünün uzun vadeli başarısı ve destinasyonların çevresel, sosyal ve ekonomik dengesinin

korunması için temel bir ilkedir (Garda, 2014; Garda, 2022). Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını, yerel halkın refahını artırmayı ve turistlerin memnuniyetini sağlamayı hedefler (Swarbrooke, 1999). Bu bağlamda, toplum temelli turizm (TTT), sürdürülebilirlik ilkeleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır, çünkü yerel toplulukların turizm süreçlerine aktif katılımı, hem çevresel hem de sosyo-kültürel sürdürülebilirliği güçlendirir. Bir bölgenin doğal zenginlikleri ve kültürel mirası, turizm potansiyelini belirleyen ana unsurlardır ve bu kaynakların korunması, yerel halkın bilinçli katılımıyla mümkün olur (Güven Hamurişçi, 2021). TTT, yerel kültürlerle saygıyı teşvik ederek sosyal sürdürülebilirliği desteklerken, turistlerin çevreye duyarlı davranışlarını teşvik ederek doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunur (Lee, 2009).

TTT'nin sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumu, yerel halkın turizm faaliyetlerine desteği ve katılımıyla doğrudan ilişkilidir. Yerel topluluklar, turizm projelerinde karar alma süreçlerine katıldıklarında, hem ekonomik faydalar elde eder hem de kültürel ve doğal varlıklarını koruma sorumluluğunu üstlenir (Güven Hamurişçi, 2021). Bu katılım, turistlerin yerel kültüre ve çevreye duyarlı bir şekilde davranmasını teşvik ederek, destinasyonların uzun vadeli çekiciliğini korur. Örneğin, TTT projeleri, yerel halkın çevre dostu uygulamaları benimsemesini sağlayarak, turizmin doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilir (Dodds, Ali ve Galaski, 2018). Bu bağlamda, TTT, sürdürülebilir turizmin temel ilkeleri olan ekonomik kalkınma, çevresel koruma ve sosyal adaleti birleştiren bir model olarak öne çıkar.

Türkiye’de, sürdürülebilir TTT’yi desteklemek amacıyla çeşitli girişimler hayata geçirilmiştir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından desteklenen “Sürdürülebilir Toplum Temelli Turizm Alanında Kapasite Geliştirme Projesi”, yerel toplulukların turizm kapasitesini artırmayı ve yenilikçi finansman modelleri geliştirmeyi

hedeflemiştir (UNDP Türkiye, 2018). Bu proje, arazi sahipleri ve yerel yatırımcılar için rehberler sunarak, TTT'nin ekonomik sürdürülebilirliğini güçlendirmiştir. Ayrıca, Türkiye'deki TTT projeleri, yerel halkın kültürel mirası tanıtma ve doğal kaynakları koruma çabalarını destekleyerek, sürdürülebilir turizmin sosyal ve çevresel boyutlarını güçlendirmiştir. Küresel ölçekte ise TTT, farklı ülkelerde sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu projelerle dikkat çeker; örneğin, Tayland ve Nikaragua'daki girişimler, yerel halkın liderliğinde çevresel korumayı ve ekonomik kalkınmayı birleştirmiştir (Zapata vd., 2011). Bu örnekler, TTT'nin sürdürülebilir turizmle olan güçlü bağı ve yerel toplulukların bu süreçteki kritik rolünü ortaya koyar. Türkiye'de de bu modelin yaygınlaşması, hem kırsal kalkınmayı hem de turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliğini destekleme potansiyeline sahiptir.

3. Türkiye'den Toplum Temelli Turizm Odaklı Örnek Uygulamalar

Türkiye'de toplum temelli turizm (TTT), yerel toplulukların kültürel ve doğal kaynaklarını turizmle entegre ederek ekonomik kalkınma, kültürel mirasın korunması ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini destekleyen yenilikçi projelerle kendini göstermektedir. Bu girişimler, özellikle kırsal bölgelerde, yerel halkın turizm süreçlerine aktif katılımını teşvik ederek ekonomik refahı artırmakta ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Türkiye'de TTT projelerine finansman yaratma girişimlerini doğrudan veya aynı olarak destekleyebilecek çok sayıda güçlü özel şirket bulunmaktadır. “Gelecek Turizmde” Programı, Türkiye'de sürdürülebilir turizmi teşvik etmek, yerel ekonomiyi büyütmek ve doğal ile kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek için başlatılan ilk kapsamlı TTT programıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Anadolu Efes şirketi tarafından 2007 yılında başlatılan program, TTT projelerini destekleyerek yerel halkın turizme daha fazla katılımını artırmayı amaçlamaktadır. Program, çeşitli yerlerde

uygulanen projeler yoluyla yerel kalkınmayı teşvik ederek farklı turizm modellerinin tanıtımına da katkıda bulunmuştur. Gelecek Turizmde Programı, Türkiye’de sürdürülebilir turizmin gelişimine öncülük eden önemli bir girişim olarak öne çıkmaktadır. Program, ekolojik sürdürülebilirliği gözetmekte, kültürel mirası korumaya yönelik politikaları benimsemekte ve uzun vadeli ekonomik faydalar elde etmeyi amaçlamaktadır (UNDP Türkiye, 2018; Gelecek Turizmde, 2019).

Türkiye genelinde çeşitli illerde yürütülen toplum temelli turizm girişimleri, yerel halkın sosyo-ekonomik gelişimini desteklemek, kültürel mirası korumak ve kadınların turizmde aktif rol almasını teşvik etmek amacıyla uygulanmaktadır. Şanlıurfa, İzmir, Bursa, Mardin, Isparta, Malatya, Karabük, Balıkesir, Adana, Denizli ve Ordu illeri, bu girişimlerin yürütüldüğü başlıca bölgeler arasında yer almaktadır. Bu girişimler, aşağıda detaylı olarak ele alınacak örnek uygulamalarla, TTT’nin Türkiye’deki pratik etkilerini ve başarı hikayelerini somutlaştırmaktadır.

Mardin’de İpekyolu Kadın Kooperatifi ve Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) işbirliğiyle yürütülen bir proje, kadın girişimciliğini teşvik ederek TTT’nin başarılı bir örneğini sunmaktadır. Gelecek Turizmde Programı desteğiyle hayata geçirilen bu girişimde, 43 kadına turizm ve konaklama eğitimleri verilmiş; 22 yatak kapasiteli iki pansiyon ve bir kafeterya kurulmuştur. Mardin’in tarihi dokusunu ve konukseverliğini turistlere sunan bu tesisler, kadın istihdamını artırmış ve Booking.com’da ödülleri kazanarak uluslararası tanınırlık elde etmiştir. Proje, yerel ekonomiyi güçlendirirken, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamıştır (Gelecek Turizmde, 2019).

Şile’nin Ovacık Köyü’nde Bir Gün Projesi, toplum temelli turizm (TTT) kapsamında kadın girişimciliğini ve ekolojik sürdürülebilirliği ön plana çıkaran başarılı bir model olarak öne çıkmaktadır. Proje, Ovacık Köyü Kadın Tohum Derneği’nin liderliğinde ve Şile Belediyesi’nin ortaklığıyla, 2018 yılında

Gelecek Turizmde Programı kapsamında desteklenerek hayata geçirilmiştir (Gelecek Turizmde, 2019). İstanbul'un merkezine 60 km, Şile'ye ise sadece 10 km uzaklıkta yer alan bu orman köyü, ziyaretçilere tarladan sofraya yöresel lezzetleri, geleneksel kültür ve ekolojik yaşam pratiklerini deneyimletmeyi amaçlayan bir turizm yaklaşımı sunar. Proje, yerel halkın yaşam kalitesini ve refahını artırmayı hedefleyerek, sorumlu turizm aktiviteleriyle kırsal kalkınmayı desteklemektedir (700binkm, 2020). Temel unsurlarından biri, köyün eski okul binasının restorasyonu ile oluşturulan deneyim atölyesidir; bu atölye, ziyaretçilerin permakültür, ekolojik bahçecilik ve ata tohumları koruma gibi atölyelere katılmasına olanak tanır. Atölyenin bahçesinde tasarlanan ekolojik alan, kompost yapımı, yağmur suyu hasadı ve atık dönüşümü gibi pratikleri sergileyerek, kendi kendine yeterli bir yaşam modelinin mümkün olduğunu gösterir (Yeşil Gazete, 2019). Derneğin 13 kadın üyesi, dönüşümlü olarak atölyeyi yöneterek, tohum takas etkinlikleri ve geleneksel gıda üretimini turizmle entegre eder; bu, hem yerel kadınların ekonomik bağımsızlığını artırır hem de biyoçeşitliliği korur (Biovacık, 2013). Proje, 2012'deki ilk Tohum Takas Şenliği'nden evrilerek, derneğin 2013'teki kuruluşuyla somutlaşmış; UNDP ve belediye desteğiyle, yıllık 500'den fazla ziyaretçi çekerek yerel gelirleri %25 oranında yükseltmiştir (Son-An Gazetesi, 2018). Ovacık Köyü'nde Bir Gün, TTT'nin kadın odaklı, ekolojik ve deneyim temelli yapısını örnekleyerek, Şile'nin sakin şehir felsefesiyle uyumlu bir şekilde, turizmin kırsal topluluklar için dönüştürücü gücünü kanıtlamaktadır. Bu model, diğer köylerdeki benzer girişimlere ilham kaynağı olarak, Türkiye'nin TTT potansiyelini genişletmektedir (Gazete Pencere, 2024).

Şanlıurfa'daki Göbeklitepe Taş İşçiliği Projesi, 12 bin yıllık tapınağın kültürel mirasını turizmle buluşturmaya amaçlamaktadır. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası (SUTSO) ve Valilik işbirliğiyle yürütülen projede, 21 kişi (6'sı kadın) taş işçiliği eğitimi almış; bu kadınlar Türkiye'nin ilk kadın taş

ustaları olmuştur. Göbekli Tepe'nin UNESCO Dünya Mirası statüsünü güçlendiren bu girişim, ziyaretçi sayısını %25 artırarak yerel istihdamı desteklemiş ve geleneksel zanaatların korunmasına katkı sunmuştur (SUTSO, 2014; Natura Dergisi, 2014).

İzmir'in Seferihisar ilçesinde, Türkiye'nin ilk sakin şehri unvanına sahip bölgede, Hıdırlık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi tarafından yürütülen bir gastronomi projesi, kadınların geleneksel Ege mutfağını turistlere sunmasını sağlamıştır. Gastronomi atölyesi, zeytinyağlı yemekler ve otlu börekler gibi yöresel lezzetleri tanıtarak yerel ekonomiyi %30 güçlendirmiş, kadın istihdamını artırarak sakin şehir felsefesini turizmle birleştirmiştir (Seferihisar Belediyesi, 2014; İzmir Ekonomi Üniversitesi, 2013).

Bursa'nın Misi Köyü'nde, Nilüfer Belediyesi desteğiyle ipekböcekçiliğini canlandıran bir proje, 44 kadına turizm ve el sanatları eğitimi vererek ipek ürünlerinin turizmle entegrasyonunu sağlamıştır. UNESCO Dünya Mirası adayı Misi'nin turizm potansiyelini artıran bu girişim, geleneksel zanaatları modern turizmle buluşturarak kırsal kalkınmayı desteklemiştir (Nilüfer Belediyesi, 2020).

Isparta'nın Kuyucak Köyü'nde, 17 kadından oluşan bir kooperatifin yönettiği Lavanta Kokulu Köy Projesi, lavanta tarımını turizmle birleştirmiştir. Gelecek Turizmde desteğiyle yürütülen proje, kooperatifçilik ve kırsal turizm eğitimleri sunarak bölgeyi lavanta temalı bir destinasyona dönüştürmüş; yerel ekonomiyi %40 büyütülmüştür (Isparta Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2016).

Malatya'da, Arslan Tepe Höyüğü'nün UNESCO Dünya Mirası statüsünü destekleyen bir proje, Battalgazi Belediyesi ve yerel dernekler işbirliğiyle yürütülmüştür. Bölge halkına ve öğrencilere kültürel miras eğitimleri verilerek, tur rehberliği ve el sanatları yoluyla ekonomik faydalar sağlanmış; Malatya'nın turizm potansiyeli artırılmıştır (Battalgazi Belediyesi, 2020).

Karabük’te, Safranbolu’nun UNESCO listesindeki kimliğini güçlendiren bir proje, yerel esnafa hediyeelik eşya tasarımı eğitimleri vererek bakır işlemeciliği ve ahşap oymacılığı gibi zanaatları turizmle entegre etmiştir. Safranbolu’nun sürdürülebilir turizm modelini destekleyen bu girişim, yerel istihdamı güçlendirmiştir (Karabük Üniversitesi, 2014).

Balıkesir’in Edremit ilçesinde, zeytinyağı temelli yöresel lezzetlerin markalaşmasını hedefleyen bir proje, 40 kadına girişimcilik ve gastronomi eğitimleri sunarak Ege mutfağını turistlere tanıtmış; kadın istihdamını %35 artırmıştır (Balıkesir Edremit Kaymakamlığı, 2016).

Adana’nın Saimbeyli ilçesinde, endemik Saim Bey Mavis kelebeğini eko-turizmle tanıtan bir proje, 126 kişiye (67’si kadın) eğitim vererek biyolojik çeşitliliği korumuş ve yerel gelirleri artırmıştır. Kuş gözlemciliği ve doğa yürüyüşleri gibi aktiviteler, Adana’nın doğal mirasını küresel bir çekim noktasına dönüştürmüştür (Altınşehir Adana, 2016).

Denizli’nin Buldan ilçesinde, Yayla Gölü’nün kuş çeşitliliğini eko-turizmle tanıtan bir proje, kadınlara dokumacılık eğitimi vererek 8 bin yıllık Buldan dokumacılığını canlandırmış; biyolojik çeşitliliği koruyarak yerel ekonomiyi güçlendirmiştir (Buldan Yaşam, 2017).

Ordu’nun Perşembe ilçesinde, Cittaslow felsefesiyle uyumlu bir proje, kadınların yöresel ürünlerini sergileyeceği bir pansiyon modeli geliştirerek girişimcilik kapasitesini artırmış; sürdürülebilir turizmi desteklemiştir (Ordücü, 2017).

Muğla’nın Köyceğiz ilçesinde yürütülen Aromatik Bitkiler Evi Projesi, Türkiye’nin 16. sakin şehri olan Köyceğiz’in tıbbi ve aromatik bitki zenginliğini turizmle entegre etmeyi hedefleyen bir TTT girişimi olarak öne çıkmaktadır. Proje, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi’nin liderliğinde, Köyceğiz Belediyesi ve Kaymakamlığı’nın ortaklığıyla, Gelecek Turizmde Programı kapsamında 2020’den beri desteklenerek hayata geçirilmiştir (Gelecek Turizmde, t.y.;

UNDP Türkiye, 2020). Köyceğiz'in endemik bitkileri (örneğin, sığla ağacı - *Liquidambar orientalis*) gibi doğal kaynaklarını, aromaterapi turları ve deneyim odaklı etkinliklerle turizme dönüştürmeyi amaçlayan proje, kadın istihdamını artırarak toplumsal kalkınmayı teşvik eder. Bu model, dünyada aromaterapi turizminin yükselen trendini Türkiye'den örnek bir şekilde yansıtırken, yerel toplulukların turizm süreçlerine katılımını güçlendirir ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunur (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2022).

Projenin temel unsurlarından biri, 1932'de inşa edilmiş geleneksel bir konağın restore edilerek "Aromatik Bitkiler Evi"ne dönüştürülmesidir. Bu ev, yöresel değerlerin korunması ile turizm entegrasyonu arasındaki dengeyi gözeterek, endemik bitkilerden aromaterapik yağlar üretimi için bir merkez haline getirilmiştir. Proje kapsamında, bölgedeki 30 kadına aromaterapi, eko-baskı ve sürdürülebilir üretim eğitimleri verilmiş; bu eğitimler, kadınların geleneksel bitki bilgisini modern turizmle buluşturmasını sağlamıştır (Köyceğiz Belediyesi, 2021). Kadınların kurumsal bir çatı altında toplanması için kooperatif modelleri geliştirilmiş, yerel yönetimlerle işbirliği içinde en uygun alternatifler belirlenmiştir. Ayrıca, Köyceğiz'in aromatik bitkilerinin envanteri yayınlanarak bilimsel bir kaynak oluşturulmuş; "Aromatik Bitkiler Festivali" düzenlenerek, ziyaretçilere bitki hasadı, yağ üretimi ve aromaterapi atölyeleri gibi etkinlikler sunulmuştur. Festival, yerel ekonomiyi canlandırırken, bitkilerin tıbbi ve kültürel önemini vurgulayarak, Köyceğiz'in sakin şehir kimliğini güçlendirmiştir (Gelecek Turizmde, 2019). Kurumsal kimlik çalışmalarıyla ürünlerin markalaşması ve ambalajlanması tamamlanmış, sığla yağı gibi yerel ürünler turizm mağazalarında satışa sunulmuştur (UNDP Türkiye, 2020). Sığla ormanında oluşturulan yürüyüş rotası, ziyaretçilere deneyim odaklı bir rota sunarak, projenin sürdürülebilirliğini desteklemiştir. Bu rotada, bitki türlerinin biyoçeşitliliği ve ekolojik önemi vurgulanan panolarla, turistlerin çevre bilincini

artırılmıştır. Proje, kadın istihdamını %25 oranında artırırken, yerel gelirleri %30 yükseltmiş; aromaterapi turlarının yıllık 1000 ziyaretçi çekmesiyle, Köyceğiz'in turizm potansiyelini güçlendirmiştir (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2022). Aromatik Bitkiler Evi, TTT'nin kadın odaklı, ekolojik ve deneyim temelli yapısını örnekleyerek, Muğla'nın doğal mirasını küresel bir turizm çekiciliğine dönüştürmekte ve diğer sakin şehirler için ilham kaynağı olmaktadır (Köyceğiz Kaymakamlığı, 2021).

SONUÇ

Türkiye'den toplum temelli turizm (TTT) örnekleri, yerel toplulukların ekonomik kalkınmasını, kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir turizmin gelişimini destekleyen yenilikçi ve başarılı modeller sunmaktadır. Bu projeler, özellikle kırsal bölgelerde, yerel halkın turizm süreçlerine aktif katılımını teşvik ederek ekonomik refahı artırmakta, toplumsal dayanışmayı güçlendirmekte ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Özellikle kadın girişimciliğine odaklanan girişimler, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyerek yerel topluluklarda sosyal dönüşüm yaratmaktadır (Güneş, 2019). Örneğin, İpekyolu Misafir Evi ve Lavanta Kokulu Köy gibi projeler, kadınların turizm sektöründe lider roller üstlenmesini sağlayarak ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirmiş ve yerel kültürel mirası turizmle entegre etmiştir (Irgat, 2023). Bu girişimler, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik ederek çevresel etkileri en aza indirirken, turistlerin yerel kültürlerle ve çevreye duyarlı bir şekilde yaklaşmasını desteklemektedir (Dodds, Ali ve Galaski, 2018).

Kamu yönetimi, teşvik programları, mali destekler ve vergi kolaylıkları ile (Atabey, 2022), sivil toplum kuruluşları (STK'lar), kalkınma ajansları ve bankalar ise yatırım, kredi veya hibe gibi finansal araçlar aracılığıyla, toplum temelli turizm (TTT) projelerinin gereksinim duyduğu

maddi kaynakların temin edilmesine katkıda bulunabilir. Bu kapsamda “Gelecek Turizmde” Programı gibi kamu, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör işbirlikleri, TTT’nin Türkiye’de yaygınlaşmasında öncü bir rol oynamıştır. Bu program, yerel toplulukların kapasitelerini geliştiren eğitimler, yenilikçi finansman modelleri ve kültürel mirası koruma odaklı projelerle, TTT’nin hem ekonomik hem de sosyal faydalarını artırmıştır (UNDP Türkiye, 2018). Ancak, bu modellerin uzun vadeli başarısı ve sürdürülebilirliği, bir dizi kritik faktöre bağlıdır. İlk olarak, yerel halkın karar alma süreçlerine tam ve anlamlı katılımı, projelerin yerel ihtiyaçlara uygunluğunu ve sahiplenilmesini sağlar (Zapata vd., 2011). İkinci olarak, finansal desteklerin sürekliliği, özellikle kırsal bölgelerde altyapı ve eğitim yatırımlarının devamlılığı için elzemdir. Son olarak, çevresel etkilerin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, TTT projelerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmasını ve ekolojik dengeyi korumasını garanti eder (Güven Hamurişçi, 2021). Bu unsurların eksikliği, projelerin sürdürülebilirliğini tehdit edebilir ve yerel toplulukların güvenliğini zedeleyebilir.

Türkiye’nin zengin kültürel ve doğal çeşitliliği, TTT’nin daha geniş bölgelere yayılması için benzersiz bir potansiyel sunmaktadır. Şanlıurfa’daki Göbeklitepe Taş İşçiliği Projesi’nden Isparta’daki Lavanta Kokulu Köy’e kadar uzanan örnekler, TTT’nin yerel kalkınmayı destekleme ve kültürel mirası küresel ölçekte tanııtma kapasitesini ortaya koymaktadır. Gelecekte, TTT projelerinin daha fazla il ve ilçeye yayılması, Türkiye’nin turizm potansiyelini artırırken, kırsal bölgelerde ekonomik ve sosyal dönüşümü hızlandırabilir. Bunun için, merkezi ve yerel yönetimlerin, STK’ların ve özel sektörün daha entegre bir şekilde çalışması, yenilikçi finansman modellerinin geliştirilmesi ve yerel halkın kapasite geliştirme programlarına erişiminin artırılması gereklidir. Ayrıca, TTT projelerinin dijital platformlar ve uluslararası ağlar aracılığıyla tanıtılması, bu girişimleri küresel turizm pazarında daha

görünür hale getirebilir (Kennedy & Dornan, 2009). Türkiye’de TTT’nin yaygınlaşması, yalnızca turizm sektörünün değil, aynı zamanda kırsal kalkınma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çevresel sürdürülebilirlik gibi geniş kapsamlı hedeflerin de desteklenmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Altınşehir Adana. (2016). Gelecek turizmde kendi keleşini keşfet. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://www.altinsehiradana.com/Makale/gelecek-turizmde-kendi-keleşini-kesfet-saimbeyli-mavisi>
- Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). *Effective community based tourism: A best practice manual*. Sustainable Tourism Cooperative Research Centre.
- Atabey, D. (2022). *Stratejik analiz evresinde rasyo analizi verilerinin yeri ve önemi: büyük ölçekli işletmelerde bir araştırma*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aydemir, S., & Kazoğlu, E. (2016). Toplum temelli turizm ve yerel kalkınma: Bir literatür taraması. *Turizm Akademik Dergisi*, 3(1), 45-56.
- Battalgazi Belediyesi. (2020). Arslantepe tanıtım projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://battalgazi.bel.tr>
- Balıkesir Edremit Kaymakamlığı. (2016). Nar kadın ve yöresel tatlar projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <http://www.balikesir-edremit.gov.tr>
- Boz, M. (2013). Toplum temelli turizmde yerel halkın rolü. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 123-135.
- Buldan Yaşam. (2017). Kuşlar sizi çağırıyor projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://www.buldayasam.net/kuşlar-sizi-cağırıyor>
- Butler, R. W., Curran, R., & O’Gorman, K. D. (2013). Pro-poor tourism in a first world setting: Case study of Glasgow’s Commonwealth Games. *International Journal of Tourism Research*, 15(5), 508-518. <https://doi.org/10.1002/jtr.1888>
- Biovacık. (2013, 6 Mayıs). Ovacık Köyü Kadın Tohum Derneği kuruldu. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <http://biovacik.com/2013/05/06/ovacik-koyu-kadin-tohum-derneği-kuruldu/>
- Dodds, R., Ali, A., & Galaski, K. (2018). Mobilizing knowledge: Determining key elements for success and pitfalls in developing community-based tourism. *Current Issues in Tourism*, 21(13), 1547-1568. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1150257>
- Dunn, S. (2007). *Towards community tourism: A practical approach to poverty alleviation*. Routledge.
- Food and Travel. (2013). İpekyolu misafir evi projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://www.foodandtravel.com.tr>
- Gazete Pencere. (2024, 28 Temmuz). Bir ‘beyaz yakalı’ kadının ilham veren köye dönüş hikayesi. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.gazetepencere.com/kose-yazilari/bir-beyaz-yakali-kadının-ilham-veren-koye-donus-hikayesi-623573h>
- Gelecek Turizmde. (2019). *Gelecek Turizmde programı*. <https://www.gelecekturizmde.com/>
- Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2016). Community-based tourism: From a local to a global perspective. *Acta Commercii*, 16(1), 1-10. <https://doi.org/10.4102/ac.v16i1.412>
- Güneş, H. (2019). Toplum temelli turizm ve kırsal kalkınma: Türkiye örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2), 234-245.
- Güven Hamurışçi, G. (2021). Sürdürülebilir turizmde yerel halkın rolü: Türkiye perspektifi. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 10(1), 56-68.

- Höckert, E. (2009). Sociocultural sustainability of rural community-based tourism. *Lapland University Press*.
- İsparta Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2016). Lavanta kokulu köy projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <http://isparta.tarim.gov.tr>
- İzmir Ekonomi Üniversitesi. (2013). Seferihisar geleneksel mutfağı projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://www.ieu.edu.tr/tr/news/type/read>
- Karabük Üniversitesi. (2014). Safranbolu hatırası projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://karabuk.edu.tr>
- Kennedy, K., & Dornan, D. A. (2009). An overview: Tourism non-governmental organizations and poverty reduction in developing countries. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 4(2), 35-54.
- Köyceğiz Belediyesi. (2021). Aromatik Bitkiler Evi restorasyonu raporu. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://koycegiz.bel.tr/proje/aromatik-bitkiler-evi>
- Köyceğiz Kaymakamlığı. (2021). Köyceğiz sakin şehir turizm planı. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://koycegiz.gov.tr/turizm-planlari>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Arslantepe höyüğü tanıtım projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://kvmgm.ktb.gov.tr>
- Lee, M. (2009). A review of community-based tourism and its impact on sustainable development. *Tourism Management Perspectives*, 1(1), 12-20.
- Malatya Valiliği. (2021). Arslantepe mirası projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://malatya.gov.tr>
- McIntyre, G., Pettersen, A., & Kleiven, J. (1993). *Sustainable tourism development*. World Tourism Organization.
- Milliyet. (2014). Safranbolu hatırası projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://www.milliyet.com.tr>
- Mtapuri, O., & Giampiccoli, A. (2013). Interrogating the role of the state and nonstate actors in community-based tourism ventures: Toward a model for spreading the benefits to the wider community. *South African Geographical Journal= Suid-Afrikaanse Geografiese Tydskrif*, 95(1), 1-15.
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. (2022). Turizm Fakültesi Aromatik Bitkiler Projesi değerlendirmesi. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://turizm.mugla.edu.tr/aromatik-bitkiler-raporu>
- Natura Dergisi. (2014). Göbeklitepe taş işçiliği projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <http://www.naturadergi.com/haberler/sanliurfa-tasi-dunyanin-en-eski-tapinagi-gobeklitepede-tas-isciligi-projesi-ile-yeniden-hayat-buluyor>
- Nelson, J. G. (2003). Community-based tourism and rural development. *Tourism and Recreation Research*, 28(2), 45-54.
- Nilüfer Belediyesi. (2020). %100 Misia projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://nilufer.bel.tr>
- Orducu. (2017). Perşembe'nin ışıkları kadınlar yakacak projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://www.orducu.com/haber-persembede-isigi-kadinlar-yakacak>
- Rocharungsat, P. (2005). *Community-based tourism: The perspective of local communities*. Chulalongkorn University Press.
- Seferihisar Belediyesi. (2014). Seferihisar geleneksel mutfağı projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://seferihisar.bel.tr>

- Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual oxymoron? *Tourism management*, 29(1), 1-18.
- Son-An Gazetesi. (2018). Ovacık Köyü'nde Bir Gün projesi. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.sonangazetesi.com/haber/11369/ovacik-koyunde-bir-gun/>
- SUTSO. (2014). Göbeklitepe taş işçiliği projesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2025, <https://sutso.org.tr>
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. CABI Publishing.
- UNDP Türkiye. (2018). *Sürdürülebilir toplum temelli turizm alanında kapasite geliştirme projesi raporu*. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye. <https://www.undp.org/tr/turkey/publications/surdurulebilir-turizm-raporu-2018>
- UNDP Türkiye. (2020). *Gelecek Turizmde Programı destekli projeler raporu*. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.undp.org/tr/turkey/publications/gelecek-turizmde-2020-raporu>
- 700binkm. (2020, 30 Mart). A day in Sile Ovacık Village. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://www.700binkm.com/en/a-day-in-sile-ovacik-village.html>
- Yeşil Gazete. (2019, 15 Mayıs). Gelecek nasıl bir turizmde? Fatma Denizci ile Ovacık Köyü'nde Bir Gün. Erişim tarihi: 20 Ekim 2025, <https://yesilgazete.org/gelecek-nasil-bir-turizmde-fatma-denizci-ile-ovacik-koyunde-bir-gun/>
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P., & Vanderschaeghe, M. (2011). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? Lessons from Nicaragua. *Current Issues in Tourism*, 14(8), 725-749. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.559200>

5. BÖLÜM

TOPLUM TEMELLİ TURİZME DÜNYADAN ÖRNEKLER

Abu Imam Akhtar¹, Gamze Temizel²

GİRİŞ

Günümüzde turizm, ekonomik büyüme, kültürel alışveriş ve sosyal gelişme açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, geleneksel turizm modelleri sıklıkla çevresel bozulma, kültürel erozyon ve toplumsal eşitsizlik gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle sürdürülebilir turizm yaklaşımlarının geliştirilmesi, turizmin hem ekonomik hem de sosyal faydalarını artırırken olumsuz etkilerini azaltmak açısından kritik bir öneme sahiptir. Toplum temelli turizm (TTT), sürdürülebilir turizmin önemli bir alt alanı olarak, planlama ve uygulama süreçlerinde yerel toplulukların aktif katılımını temel alan yenilikçi bir model olarak öne çıkmaktadır.

Toplum temelli turizmin temel hedefi, turizm gelirlerinin doğrudan yerel halkın refahına yansımaları sağlamak, sosyal adaleti desteklemek ve çevrenin korunmasını teşvik etmektir. Bu yaklaşım, yerel halkın karar alma süreçlerine dahil edilmesi sayesinde ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların göz önünde bulundurulmasını mümkün kılar. Böylece dışarıdan dayatılan turizm politikalarının yol açtığı çatışmaların ve kaynakların verimsiz kullanımının önüne geçilmiş olur. Özellikle kırsal ve gelişmekte olan bölgelerde, toplum temelli turizm alternatif bir kalkınma aracı olarak görülmekte; yoksullukla mücadele

1 Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya, abumam786@gmail.com

2 Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Konya, gamzetemizel@selcuk.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-1634>

ve sürdürülebilir yaşam biçimlerinin desteklenmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Araştırmalar, toplum temelli turizmin yerel kalkınma, kültürel kimlik ve çevresel sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu hedeflere hizmet eden kapsamlı bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. Ancak uygulamada karşılaşılan sorunlar—örneğin finansman eksikliği, sınırlı eğitim ve kapasite geliştirme imkânları ile yerel yönetim desteğinin yetersizliği—modelin başarısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, toplum temelli turizmin sürdürülebilir biçimde gelişebilmesi için kapsamlı politika düzenlemeleri, toplumsal bilinçlendirme çalışmaları ve çok paydaşlı iş birliği mekanizmalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Devlet kurumları, mali teşvikler, sübvansiyonlar ve vergi indirimleri sağlayarak (Atabey, 2022), sivil toplum örgütleri, kalkınma ajansları ve finans kuruluşları ise hibe, kredi veya yatırım gibi araçlarla, toplum temelli turizm (TTT) girişimlerinin ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynakların karşılanmasına destek olabilir. Bu tür finansal destekler, özellikle kırsal bölgelerde TTT projelerinin sürdürülebilirliğini artırmak için kritik önemdedir. Yerel yönetimlerin ve STK’ların işbirliği, projelerin yerel ihtiyaçlara uygun şekilde tasarlanmasını ve uzun vadeli başarıyı sağlar.

Bu bölümde, toplum temelli turizmin kuramsal ve uygulamalı boyutları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır. İlk olarak “Toplum Temelli Turizm Kavramı ve Özellikleri” başlığı altında kavramın tanımı, temel ilkeleri ve sürdürülebilir turizmle ilişkisi açıklanmaktadır. Ardından “Toplum Temelli Projeler ve Hedefleri” bölümünde bu yaklaşımın sosyal, ekonomik ve çevresel amaçları değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde, toplum temelli turizm projelerinin gelişimindeki engeller ve başarı unsurları incelenerek uygulamadaki zorluklar ve başarıya ulaşmalarını sağlayan faktörler tartışılmaktadır. “Toplum Temelli Turizm Uygulamaları” başlığı altında planlama, yerel katılım ve izleme süreçleri örneklerle açıklanmaktadır. Son olarak “Dünyadan Örnekler” bölümünde,

farklı coğrafyalardan başarılı projeler karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmaktadır.

1. Toplum Temelli Turizm Kavramı ve Özellikleri

Toplum temelli turizm (TTT), planlama ve uygulama süreçlerinin tüm aşamalarında yerel halkın aktif katılımı ve onayıyla şekillendirilir; böylece çevresel ve kültürel olumsuz etkiler asgari düzeye indirilir ve genellikle küçük ölçekli gruplarla faaliyetler yürütülür (Tourism Concern, 2013). Bu modelde bireysel çıkarlar yerine toplumsal fayda önceliklendirilir ve yerel topluluğun geleneksel yaşam biçimleri ile kültürel değerlerine derin bir saygı gösterilir. Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelir adil bir şekilde yerel topluluğa dağıtılır ve eğitim ile sağlık gibi kamu yararına yönelik projelerde değerlendirilir. Ziyaretçiler, seyahat öncesinde bölgenin kültürel ve çevresel özellikleri hakkında bilgilendirilirken, yerel topluluğun turizm faaliyetlerini reddetmesi durumunda bu karar saygıyla karşılanır. Ayrıca yerel halkın katılımıyla çevresel sürdürülebilirlik teşvik edilir ve topluluğun kültürel dokusuna aykırı gösteri veya etkinliklerden kaçınılır.

Sebele (2010)'ye göre toplum temelli turizm, yerel halk için önemli bir istihdam olanağı sunmaktadır. Bu model, farklı alanlarda yerel bireylerin çalışmasına imkân tanıyarak bölgesel kalkınmayı destekler ve kırsal yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunur. Aynı zamanda mevcut yerel kaynakların korunması ve turizme entegre edilmesiyle bölgenin mal ve hizmet üretimi de desteklenir. Bu durum, turist sayısının artmasına ve turizm sektörünün gelişmesine katkı sağlar.

Pio'ya (2011) göre toplum temelli turizmin faydaları beş temel başlık altında değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan, yerel halkın istihdam olanaklarından yararlanmasını sağlayarak gelir düzeyinin artmasına katkıda bulunur. Eğitsel açıdan, bireylerin yeni mesleki beceriler edinmesine, mevcut bilgi ve yetkinliklerini geliştirmesine ve kültürler arası öğrenme süreçlerine katılmasına imkân tanır. Toplumsal etkiler, yaşam

standartlarının yükselmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kültürel değerlere duyulan saygının artmasıyla kendini gösterir. Sağlık alanında, altyapı yatırımlarıyla hizmet kalitesinin iyileştirilmesi ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması sağlanır. Çevresel katkılar ise çevre bilincinin güçlendirilmesi, doğanın korunmasına yönelik farkındalığın artırılması ve atık yönetiminin geliştirilmesiyle ortaya çıkar.

Tasci ve arkadaşlarının (2013) belirttiğine göre, toplum temelli turizm (TTT) etkin bir şekilde uygulandığında çok yönlü faydalar sunmaktadır. Bu model, turistlerin ilgisi sayesinde yerel halkın geleneksel sanat ve el işlerinden ek gelir elde etmesine olanak tanır. Aynı zamanda topluluklar için önemli bir istihdam alanı yaratarak farklı ihtiyaç alanlarında bireylerin sürece katılımını teşvik eder. TTT, bölgelere özgü özel ilgi turizmi türlerinin gelişimini desteklerken, yerel halkın toprak, kaynaklar ve konaklama alanları gibi unsurlar üzerinde sahiplenme duygusu geliştirmesini sağlar. Kadınlar, gençler, yaşlılar ve dezavantajlı grupların turizm faaliyetlerine dahil edilmesi mümkün olurken, araçların rolünün azaltılmasıyla turizm gelirlerinin doğrudan topluluk içinde kalması temin edilir.

Toplum temelli turizm, kırsal bölgelerde yaşayan halkın turizm faaliyetlerine aktif katılımını teşvik ederek yaşam kalitesini artırmakta ve ekonomik katkı sağlamaktadır (Yusof vd., 2012). Bu model özellikle düşük gelirli ve kalkınmakta olan ülkelerde ekonomik refahı artırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda yoksulluğun azaltılması, gelir seviyesinin yükseltilmesi ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi gibi hedefler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca TTT, farklı sektörler arasında iş birliklerini güçlendirmeyi ve yerel kalkınma çabalarına finansal kaynak sağlamayı hedeflemektedir (Tasci vd., 2013).

Ekonomik açıdan TTT'nin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları mevcuttur. Olumlu yönler arasında yerel ekonominin canlanması, doğrudan veya dolaylı istihdam olanaklarının

artması, girişimciliğin desteklenmesi ve sosyal ile ekonomik altyapıya yapılan yatırımlar yer almaktadır. Bu yatırımlar eğitim kurumları, sağlık tesisleri ve ulaşım altyapısı gibi örnekleri kapsamaktadır. Öte yandan TTT bazı olumsuz etkilere de yol açabilir. Örneğin, gelir dağılımında dengesizlikler oluşturabilir ve arsa ile konut fiyatlarını yükselterek yaşam maliyetini artırabilir. Bu durum, yerel halkın yaşadıkları bölgeleri terk etmesine ve dolayısıyla iç göçlerin artmasına sebep olabilir. Bu göç hareketleri ise bölgelerde işsizliği tetikleyebilir (Shahmirzadi, 2012).

Sürdürülebilirlik, turizm sektörünün uzun vadeli devamlılığını sağlarken, destinasyonların çevresel, toplumsal ve ekonomik dengesini koruyan temel bir yaklaşımdır (Garda, 2014; Garda, 2022). Bu ilke, özellikle toplum temelli turizm (TTT) projelerinde, yerel kaynakların korunmasını ve toplulukların ekonomik kalkınmasını destekleyerek, turizmin yalnızca kısa vadeli kazançlar değil, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal fayda sağlamasını temin eder.

Bir turizm destinasyonuna gelen turistlerle yerel halk arasında doğrudan veya dolaylı etkileşimler meydana gelmekte ve bu durum çeşitli sosyal sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Mısır vd., 2022). Turizmin bölgedeki gelişimi, yalnızca ekonomik yapıyı değil, aynı zamanda yerel halkın günlük rutinlerini, toplumsal ilişkilerini, inanç sistemlerini ve kültürel değerlerini de etkileyebilecek boyutlara ulaşabilmektedir (Mısır vd., 2022). Bu bağlamda toplum temelli turizm uygulamaları hem olumlu hem de olumsuz sosyal etkilere yol açabilmektedir.

Olumlu sosyal etkiler arasında yerel halkın dünya görüşünün genişlemesi, eğitim seviyesinin yükselmesi, sosyal hareketliliğin artması ve toplumsal eşitsizliklerin azalması sayılabilir. Ayrıca farklı kültürlerle karşı daha fazla hoşgörü, saygı ve anlayış gelişmekte; turistlerin ilgisi sayesinde yerel kültürel unsurlar ve el sanatları yeniden değer kazanmakta ve halk bu değerlere sahip çıkma eğilimi göstermektedir.

Aynı zamanda turizm, sosyal altyapının gelişmesine katkı sağlayarak okulların, kültürel tesislerin ve sağlık merkezlerinin kurulmasına zemin hazırlamaktadır (Rocharungsat, 2005).

Öte yandan, bu sürecin bazı olumsuz sonuçları da söz konusudur. Turistlerin etkisiyle yerel halk, kendi kültürel normlarına aykırı davranış biçimlerini benimseyebilir; bu durum kültürel yozlaşmayı beraberinde getirebilir. Geleneksel törenlerin ve el sanatlarının yalnızca ekonomik kazanç amacıyla ticarileştirilmesi, kültürel değerlerin içinin boşalmasına neden olabilir. Ayrıca, geleneksel aile yapısının zedelenmesi ve kültürel mirasın zamanla kaybolması gibi riskler de toplum temelli turizmin olumsuz yönleri arasında değerlendirilmektedir (Rocharungsat, 2005; Shahmirzadi, 2012).

Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir biçimde gelişebilmesi için hem doğal hem de yapay çevrenin kalitesi büyük önem taşımaktadır (Shahmirzadi, 2012). Bir bölgede turizmin yoğunlaşması, çevre üzerinde çeşitli olumlu ve olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Olumlu çevresel etkiler arasında doğal alanların, tarihi yapıların ve kültürel mirasın korunması; çevresel düzenlemelerin artırılması, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevre bilincinin güçlenmesi sayılabilir. Bu gelişmeler, genel olarak çevresel kalitenin yükseltilmesine katkı sunmaktadır (Özdemir ve Kervankıran, 2011).

Bununla birlikte, turizmin çevreye yönelik bazı olumsuz sonuçları da göz ardı edilemez. Yoğun turist hareketliliği, doğal yaşam alanlarının daralmasına yol açabilir ve nesli tehlike altında olan türler üzerinde baskı oluşturabilir. Ayrıca, turistik faaliyetlerin kontrolsüz şekilde artması orman yangınlarını tetikleyebilir, arazi bozulmalarına sebep olabilir ve çevresel kirlilik türlerinde (hava, su, gürültü) ciddi artışlara neden olabilir. Atık yönetimi ve kanalizasyon sistemlerinin yetersizliği de çevreye zarar veren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır (Shahmirzadi, 2012).

2. Toplum Temelli Projeleri ve Hedefleri

Toplum temelli turizm (TTT) projeleri, yerel halkın ekonomik refahını artırmak, yerel ekonomiyi güçlendirmek ve turizmin yol açtığı olumsuz etkileri en aza indirerek topluma sağladığı faydaları maksimize etmek amacıyla oluşturulmaktadır (Pio, 2011). TTT yaklaşımı yalnızca ekonomik gelişmeyi değil, aynı zamanda sosyal adaletin sağlanmasını ve çevresel sürdürülebilirliği de gözeten bir modeldir. Bu nedenle, TTT'nin hedefleri bütüncül bir perspektifle ele alınmakta; sosyal, kültürel, ekonomik, çevresel ve politik faktörlerin bir arada değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Suansri, 2003).

Suansri (2003), TTT'nin hedeflerini beş temel başlık altında toplamaktadır;

Sosyal Amaçlar: Toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, refah düzeyinin artırılması, kadınlar, erkekler, yaşlılar ve gençler arasında rollerin adil biçimde dağıtılması ve toplumsal yönetim yapılarının oluşturulması.

Kültürel Amaçlar: Kültürel farklılıklara saygının geliştirilmesi, kültürler arası etkileşimin teşvik edilmesi ve modern gelişmelerin yerel kültürle uyumlu hâle getirilmesi.

Ekonomik Amaçlar: Yerel kalkınma için mali kaynakların sağlanması, turizm sektörü aracılığıyla istihdam olanaklarının yaratılması ve halkın gelir düzeyinin yükseltilmesi.

Çevresel Amaçlar: Bölgenin taşıma kapasitesinin belirlenmesi, etkin bir atık yönetimi sisteminin oluşturulması ve çevre bilincinin geliştirilerek doğal kaynakların korunması.

Politik Amaçlar: Yerel halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanması, toplumun dış paydaşlara karşı gücünün artırılması ve doğal kaynakların yönetiminde söz sahibi olunması.

Vajirakachorn (2011) ise TTT'nin hedeflerini politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel koruma boyutlarını kapsayacak şekilde tanımlamaktadır. Politik açıdan, toplulukların kendi kalkınma süreçlerini yönlendirme ve

denetleme gücüne sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ekonomik boyutta, mevcut iş fırsatlarının öncelikle yerel halktan bireylere sunulması önerilmektedir. TTT, aynı zamanda kültürel değerlerin korunması ve yaşatılmasına katkıda bulunurken, doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesini de öncelikleri arasında görmektedir. Bu yönüyle, TTT'nin amaçlarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

3. Toplum Temelli Turizm Projelerinin Gelişimindeki Engeller ve Başarı Unsurları

TTT, özellikle geçim kaynakları sınırlı olan veya üretim kapasitesi zayıf toplumlara hızlı bir çözüm önerisi olarak sunulduğunda, beraberinde çeşitli riskleri de getirmektedir (Asker vd., 2010). Bu bağlamda, Asker ve arkadaşları (2010) TTT uygulamalarının önündeki temel engelleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Kadın, erkek ve genç bireylerin örgütsel yapılarda yer almamaları,
- Karar alma süreçlerinin çoğunlukla güçlü bireyler (genellikle erkekler) tarafından domine edilmesi ve elde edilen faydaların eşit biçimde dağılmaması,
- Arazi kullanımı ve doğal kaynaklara ilişkin anlaşmazlıkların sıkça yaşanması,
- Karar alma süreçlerinin yukarıdan aşağıya hiyerarşik biçimde işletilmesi,
- Yerel düzeyde karar alma mekanizmalarının yetersiz veya bilgiye dayalı olmayan seçeneklere açık olmaması,
- Proje uygulamalarında yerel halkın katılımının sınırlı olması,
- Yetersiz ve hatalı pazarlama stratejilerinin uygulanması,
- Turizme yalnızca ekonomik getiri aracı olarak bakılması ve uzun vadeli planlamaların yapılmaması; bu yaklaşımın çevresel ve toplumsal zararlara yol açması,

- Dış kaynaklı finansman yapılarının projeleri domine etmesi,
- TTT'nin her topluluğa uyarlanabilecek tek tip bir model olarak değerlendirilmesi,
- Bu modelin yoksulluktan hızlı çıkış aracı olarak görülmesi,
- Ziyaretçilerin destinasyonun doğal ve kültürel özgünlükleri konusunda yeterince bilgilendirilmemesi.

Suansri (2003) ise farklı bir açıdan, TTT'nin gelişimini zorlaştıran unsurları belirtmiştir. Bu unsurlar şunlardır:

- Turistlerin yalnızca belirli sezonlarda bölgeyi ziyaret etmesi,
- Plansız ve ani turist gelişleri,
- Doğal ve kültürel varlıkların diğer destinasyonlarla benzer olması nedeniyle cazibenin azalması,
- Ulaşımın zor, düzensiz veya mevsimsel olarak mümkün olmaması,
- Rekabet gücünü düşüren fiyatlandırma stratejilerinin olmaması,
- Yerel halkın yalnızca kendi ihtiyaçlarına odaklanması, yönetime güvenmemesi ve iş birliği konusunda isteksiz davranması.

Okazaki (2008), TTT'nin uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri dört başlık altında toplamaktadır:

1. Turist Deneyimleri ile Yerel Sorunlar Arasındaki Bağ: Yerel halk ile turistler arasında yaşanan sosyal sorunlar, turistlerin deneyimini doğrudan olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, toplumsal fayda sağlayan ve yerel halkı dışlamayan bir turizm yapısının inşa edilmesi gerekmektedir.

2. Toplumsal İş Birliğinin Eksikliği: Yerel halk arasında iş birliğinin olmaması, yalnızca bölgenin turizm imajını değil; altyapı, etkinlikler ve çevresel kaynakların sunumunu da olumsuz etkiler

3. Katılımın Azlığı: Toplum katılımının düşük olması, hem kültürel mirasın hem de doğal çevrenin korunmasında yetersizliğe yol açmaktadır.

4. Dış Etkenlere Karşı Duyarlılık: Turizm sektörü ekonomik, politik veya doğal krizlere karşı kırılgan olduğundan, birçok gelişim planı hayata geçirilememekte veya sürdürülebilirliği sağlanamamaktadır. Bu nedenle, tüm projeler toplumun sosyal ve ekonomik dinamiklerine uygun şekilde planlanmalıdır.

TTT uygulamalarında başarıyı artıran etkenler ise şu şekilde sıralanmaktadır (Asker vd., 2010):

- Toplumun tüm üyelerinin (kadın, erkek, genç) etkin biçimde organize edilmesi,
- Karar alma süreçlerine ve mali yönetime her grubun aktif biçimde katılımı,
- Arazi kullanımı ve kaynak haklarının açık şekilde tanımlanmış olması,
- Katılımcı (aşağıdan yukarıya) yönetim sistemlerinin varlığı,
- Tüm kararların toplum tarafından bilinçli biçimde değerlendirilerek alınması,
- Geniş katılımlı toplum desteğiyle yürütülen turizm faaliyetleri,
- TTT'nin yalnızca ekonomik değil, kültürel ve çevresel sürdürülebilirlik amacıyla da uygulandığının farkında olunması,
- Etkili pazarlama stratejilerinin kullanılması,
- Taşıma kapasitesine göre ziyaretçi sayılarının planlanması ve yönetilmesi,
- Kamu kurumları, STK'lar ve diğer paydaşlarla güçlü iş birliklerinin kurulması,
- TTT projelerinin özgün ve topluma özel tasarlanması,

- Kültürel değerler hakkında ziyaretçilerin bilgilendirilmesi,
- Altyapı yatırımlarının yeterli düzeyde olması.

Bir bölgede yürüyüş yolları, bisiklet rotaları, rafting imkânları ve el sanatları atölyeleri gibi faaliyetlerin bulunması; destinasyonlara kolay ulaşım, mevsimsel elverişlilik, yol ve yönlendirme tabelaları gibi altyapı unsurlarının geliştirilmiş olması; yerel halkın katılım düzeyinin yüksek ve yönetime olan güveninin güçlü olması; bölge halkının turistlere rehberlik edebilecek ve bilgilendirecek yeterliliğe sahip olması gibi koşullar, TTT faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesine olanak tanımaktadır (Suansri, 2003).

4. Toplum Temelli Turizm Uygulamaları

Toplum temelli turizm (TTT) uygulamalarının başarılı bir şekilde geliştirilebilmesi için, süreçte yer alan faaliyetlerin açıkça tanımlanması ve sürece katkı sağlayacak tüm paydaşların rollerinin netleştirilmesi gerekmektedir. TTT'yi uygulamaya koymak isteyen turizm destinasyonları, yalnızca yerel düzeydeki toplumsal girişimlerle değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve teknik unsurları kapsayan dış çevresel faktörleri de sürece dahil ederek değerlendirme yapmalıdır.

Bu süreç, bölgenin fiziksel büyüklüğü, gelişim düzeyi, sahip olduğu altyapı ve beceriler, geçmiş deneyimler ve yerel aktörlerin çabalarına bağlı olarak farklılık gösterebilir. Dolayısıyla TTT uygulamalarının başlangıç ve tamamlanma süresi, her bölgede sabit ve öngörülebilir bir yapıya sahip değildir. Ayrıca TTT uygulama süreci genellikle doğrusal ve aşamalı bir ilerleyiş göstermez; zaman zaman geriye dönüşler, belirsizlikler ve yeniden yapılanmalar içerebilir. Bu nedenle, TTT planlamalarının katı ve değişmez bir çerçeveye oturtulması yerine; karşılaşılabilecek zorluklara karşı esneklik gösterebilen, dinamik, yerel koşullara duyarlı ve adaptasyon yeteneği yüksek bir yapıda kurgulanması önerilmektedir (Sarı Gök, 2019)

Tablo 1. Toplum Temelli Turizm Geliştirme Süreci

1. Aşama: Durum Analizi	2. Aşama: Vizyon Geliştirme ve Planlama	3. Aşama: Geliştirme ve Yatırım	4. Aşama: İzleme ve Kontrol
- Topluluk Analizi, - Sosyal ağ analizi, - Tedarik analizi, - Destinasyon sermaye analizi, - Destinasyon SWOT Analizi, - Politik çevre analizi, - TTT destinasyon marka konseptinin tanımlanması.	- Hedef pazarların belirlenmesi, - Hedef pazarlar için pazarlama karmasının belirlenmesi, - Beşerî ve sosyal sermaye ihtiyaçlarının belirlenmesi, - Politika çerçevesi ihtiyaçlarının belirlenmesi, - Mali kaynakların belirlenmesi, başvurulması ve harekete geçirilmesi, - İzleme ve kontrol kriterleri ve mekanizmalarının belirlenmesi.	- TTT'de destinasyon marka konseptinin tamamlanması, - Eylem planı içerisinde düzeltme, standardizasyon ve belgelendirme, - Beşerî ve sosyal sermayenin gelişimi, - Pazarlama karması geliştirme, - Bütünleşik pazarlama iletişimi geliştirme, - TTT ürününün satışa sunulması.	- Ekonomik faydalar ve maliyetler, - Sosyo-kültürel faydalar ve maliyetler, - Çevresel/ ekolojik faydalar ve maliyetler, - Turist davranışının değerlendirilmesi (örneğin: memnuniyet, algı) - Başarı ve başarısızlığının değerlendirilmesi, - İyileştirme kararları, - İyileştirmek için sürece gözden geçirmek.

Kaynak: Tasci vd., 2013.

5. Dünyadan Başarılı Toplum Temelli Turizm Girişimlerine Örnekler

Toplum temelli turizm, dünya genelinde özellikle kırsal alanlarda ve gelişmekte olan bölgelerde yaşayan yerel toplulukların sosyal ve ekonomik açıdan güçlenmesini desteklemek amacıyla yürütülen çeşitli projelerle uygulanmaktadır. Bu yaklaşım, yerel halka sürdürülebilir gelir olanakları yaratmayı ve doğal çevrenin korunmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda örnek projelere bakıldığında; Kontogeorgopoulos vd. (2013) araştırmalarında, Tayland'ın kuzeyinde, Chiang Mai bölgesinde yer alan ve

TTT alanında önemli bir başarı örneği olarak kabul edilen yerel bir köy olan Mae Kampong'dan bahsetmektedirler. Doğal güzellikleri, sakin atmosferi ve yerel halkın geleneksel yaşam tarzını koruma konusundaki kararlılığıyla öne çıkan köy, TTT sayesinde hem ekonomik kalkınma sağlamış hem de kültürel ve çevresel değerlerini korumayı başarmıştır. Kamu fonlarının yardımıyla Mae Kampong TTT programı 2000 yılında resmen başlamış ve halen devam etmektedir. Mae Kampong TTT girişiminin merkezinde ziyaretçilerin yerel bir aileyle gecelemesine imkan veren yerel konaklama hizmetleri (homestay) programı vardır. Bölge ayrıca ziyaretçilerine günübirlik turlar da sunmaktadır.

Schott ve Nhem'in (2018) araştırmalarında Kamboçya'nın Banteay Chhmar bölgesinde önemli bir TTT girişiminden bahsedilmektedir. 2007 yılında başlatılan ve halen devam eden proje, bölgedeki tarihi Banteay Chhmar Tapınağı ve çevresindeki kırsal yaşamı turizme entegre ederek yerel topluluğun doğrudan fayda sağlamasını hedeflemektedir. Topluluk üyeleri TTT girişimini uygulama ve yönetme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığından, bir dizi STK ve devlet kurumu çeşitli kapasite geliştirme faaliyetlerini desteklemiş ve kolaylaştırmıştır. Bunlara misafirperverlik eğitimi, konaklama, yiyecek ve içecek hizmetleri ve yerel rehber eğitimi dahildir. Bu girişimler neticesinde yerel halk tur rehberliği, yerel konaklama hizmetleri (homestay), el sanatları üretimi ve ekoturizm faaliyetleri gibi alanlarda aktif rol almaktadır. Bölgeyi ziyaret eden turistlere evde konaklama deneyimleri, tapınak ve köy turları, yerel yiyecek deneyimleri, pirinç tarlaları ve köy yaşamıyla ilgili diğer etkinlikleri içeren bir dizi seçenek sunulmaktadır.

Guimaras Filipinler'in Batı Visayas Bölgesin'nde bulunan bir ada ilidir. Adada yerel topluluğun kültürel mirasını koruyarak sürdürülebilir turizmi teşvik etmeyi amaçlayan önemli bir toplum temelli turizm projesi yürütülmektedir (Nair ve Hamzah, 2015). Bu proje, bölgedeki tarihi ve

kültürel değerleri turizm aracılığıyla ekonomik kalkınmaya dönüştürmeyi hedeflemekte olup, özellikle Guisi Deniz Feneri ve çevresindeki geleneksel yaşam biçimleri üzerine odaklanmaktadır. İl Turizm Ofisi, tarım turizmi, ekoturizm ve miras turlarını kapsayan sürdürülebilir turizm programları yürütmektedir. Ada plajları ve mağaraları ile ünlüdür (Atasoy vd., 2024). Filipinler Turizm Bakanlığı, yerel yönetimleri toplum temelli turizm girişimlerini geliştirmeye teşvik ederek, küçük ölçekli turizm destinasyonlarının ulusal ve uluslararası ölçekte tanınırlığını artırmayı hedeflemektedir (sunstar.com).

Mossman Gorge Kültür Merkezi, Avustralya'nın Mossman Gorge bölgesinde yer alan ve yerli Kuku Yalanji topluluğunun kültürel mirasını koruyarak sürdürülebilir turizmi teşvik etmeyi amaçlayan önemli bir TTT projesidir (Nair ve Hamzah, 2015). Mossman Gorge Avustralyalı yerli halk olan Kuku Yalanji topluluğunun geleneksel vatanının bir parçasıdır. Yerel topluluk binlerce yıldır yağmur ormanlarının içinde yaşamaktadır. Günümüzde topluluk üyeleri Mossman Gorge Kültür Merkezi sayesinde turistlerle bölgeye dair bilgilerini paylaşmakta ve yaşam tarzlarını tanıtmaktadırlar. Yerel halk tarafından yönetilen ve işletilen merkez, ziyaretçilere Kuku Yalanji kültürünü tanıtmak amacıyla rehberli turlar, geleneksel hikâye anlatımı ve yerel sanatların sergilendiği etkinlikler sunmaktadır. Proje kapsamında Mossman Gorge Eğitim Merkezi yerel topluluğa misafirperverlik ve turizm alanında eğitim sertifika programları düzenlemektedir. Merkez hem ekoturizm hem de toplum temelli turizm açısından başarılı bir model oluşturarak, turizmin yerel halk ile doğrudan etkileşim içinde olduğu sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarına örnek teşkil etmektedir (mossmangorge.com).

Ekvador'un Guayas eyaletinde yer alan El Triunfo kenti, yerel topluluğun ekonomik kalkınmasını desteklemek ve kültürel mirasını korumak amacıyla geliştirilmiş sürdürülebilir bir turizm girişimi ile dikkat çekmektedir. Bu proje, yerel halkın turizm faaliyetlerine doğrudan katılımını teşvik ederek,

ekoturizm, geleneksel el sanatları üretimi ve yerel mutfak deneyimleri gibi alanlarda sürdürülebilir gelir kaynakları yaratmayı hedeflemektedir. Proje yerel halkın sosyo-ekonomik refahını desteklerken, geleneksel yaşam biçimlerinin ve doğal mirasın korunmasını teşvik eden başarılı bir model olarak öne çıkmaktadır. Turistler için bölgede yerel toplulukları ziyaret etme, görsel olarak muhteşem ve rahatlatıcı bir ortam sunan “La Jungla” adlı doğal havuzda yüzme, ormanda yürüyüş yapma, mağaralarda doğal bir deneyim yaşama, bisiklet sürme ve yerel yemekleri deneme olanakları mevcuttur (Romero–Medina vd., 2024).

Mozambik’te IFC (International Finance Corporation) TTT projelerini desteklemektedir. Mozambik gibi Afrika’daki bazı ülkelerde toplum temelli turizm projelerini desteklemek için IFC doğrudan yatırım yapmaktadır. 2010 yılında Mozambik hükümeti ve Dünya Bankası Grubu, yerel bir topluluk derneği ile işbirliği içinde sürdürülebilir turizmi teşvik eden bir toplum temelli ekoturizm projesinin geliştirilmesi ve uygulanması için önemli bir anlaşma imzalamışlardır. Bu gelişme, ülkenin turizm sektöründe yerel toplumların ekonomik katılımını artırmayı ve istihdam olanaklarının yaratılması yoluyla yerel ekonomilerin güçlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Mozambik’in doğal ve kültürel zenginliklerinin sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek için proje ekoturizm ilkelerine uygun olarak tasarlanmıştır (UNDP Türkiye, 2018; IFC.org).

Yeni Zelanda’nın Kuzey Adası’nda, Rotorua yakınlarında konumlanan Cehennem Köprüsü Jeotermal Rezervleri ve Wai Ora Kaplıcaları, yerel Maori topluluğu ile özel sektör arasında gerçekleştirilen işbirliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu proje, bölgedeki jeotermal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımını ve aynı zamanda yerel Maori kültürünün korunmasını hedeflemektedir. Proje kapsamında, hem doğal güzellikleri sergileyen turistik bir alan yaratılmış hem de geleneksel Maori uygulamalarını içeren bir sağlık ve kültür merkezi oluşturulmuştur. Bu entegre yapısıyla proje, yerel

halkın ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunurken, Yeni Zelanda'nın doğal ve kültürel mirasının korunmasına da önemli bir katkı sağlamaktadır.

Posada Amazonas, Peru'nun Madre de Dios bölgesinde konumlanmış olup, yerel Infierno topluluğu ile özel sektör kuruluşu Rainforest Expeditions'ın ortaklaşa yürüttüğü bir eko-turizm girişimidir. Proje, Amazon yağmur ormanlarının korunması ve yerel halkın ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Katılımcı bir yönetim modeli benimsenerek, yerel halkın karar alma süreçlerine katılımı ve elde edilen gelirlerden pay alması sağlanmaktadır. Proje, yerel kalkınma ile çevresel koruma arasında başarılı bir denge kurarak örnek bir model teşkil etmektedir.

Güney Kore'de pek çok TTT destinasyonu mevcuttur. Bunlar arasında Bukchon Hanok Köyü, Ewha Duvar Resimleri Köyü, Seorae Köyü, Achasan Dağı Ekolojik Parkı, Seul Orman Parkı ve Jeonju Hanok Köyü dikkat çekmektedir (Han vd., 2019). Nair ve Hamzah (2015) tarafından yapılan bir araştırmada önemli bir TTT girişimi projesi olarak Seongeup Geleneksel Köyü'nden de bahsedilmektedir. Güney Kore'nin Jeju Adası'nda bulunan Seongeup yaklaşık 600 yıldır kesintisiz olarak iskân edilmiş bir köydür. Köy, Jeju Adası'nın geleneksel yaşam tarzını ve kültürel mirasını koruyarak ziyaretçilere sunmaktadır. Seongeup Halk Köyü Koruma Komitesi tarafından yürütülen TTT girişimi yerel halkın kültürel mirasını koruyarak sürdürülebilir turizmi teşvik etmeyi amaçlayan önemli bir girişimdir. Bu proje, geleneksel Kore köy yaşamını ve Jeju'nun özgün mimarisini tanıtmayı hedefleyerek, yerel toplulukların turizm faaliyetlerinden doğrudan ekonomik ve sosyal fayda sağlamasına olanak tanımaktadır. Proje sayesinde yerel hükümet, köy için yenilemelere ve kültürel deneyime yatırım yapmaktadır. Köy halkı rehberlik hizmetleri, geleneksel el sanatları üretimi, yerel mutfak deneyimleri ve kültürel performanslar gibi turistik etkinliklerde aktif rol almaktadır. Aynı zamanda, proje kapsamında ziyaretçilere Jeju'nun

tarımsal yaşamı, geleneksel evleri ve tarihi yapıları hakkında bilgi verilerek, kültürel mirasın korunması sağlanmaktadır (Koreaetour.com).

Yukarıda paylaşılan örnekler ışığında genel olarak değerlendirildiğinde, toplum temelli turizm projelerinin temel amacının yerel halkın ekonomik açıdan güçlenmesini sağlamak ve çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmak olduğu görülmektedir. Bu tür girişimler, özellikle düşük gelirli, gelişmekte olan veya kırsal bölgelerde yaşayan topluluklara; çeşitli destek programları aracılığıyla hem kültürel miraslarını koruma hem de yeni gelir kaynakları yaratma olanağı sunmaktadır. Ayrıca, bu uygulamaların yoğunlaştığı ülkelerde, düşük gelirli toplumların ön plana çıktığı, mevcut turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilerek geliştirildiği ve böylece yerel halkın doğrudan yarar sağladığı gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Toplum temelli turizm, günümüz turizm anlayışında sürdürülebilirlik ilkesini yerelden başlatan ve tüm paydaşların aktif katılımını sağlayan bir paradigma olarak önemli bir yer tutmaktadır. Bu model, turizm gelirlerinin adil dağılımını sağlayarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmakla kalmaz; aynı zamanda sosyal bütünlüğü güçlendirir ve kültürel mirasın korunmasına imkân tanır. Çalışmada ele alınan veriler ve literatür incelemeleri, TTT'nin özellikle kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılması, kadınların ekonomik hayata entegrasyonu, toplumsal dayanışmanın artması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması gibi çok yönlü olumlu etkilerini ortaya koymaktadır.

Ancak toplum temelli turizmin başarıya ulaşması, yalnızca yerel halkın katılımıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel sektörün koordineli bir şekilde sürece dahil olmasını gerektirmektedir. Finansman kaynaklarının etkin yönetimi, kapasite artırma programlarının yaygınlaştırılması ve turizm altyapısının iyileştirilmesi gibi alanlarda yapılacak yatırımlar, modelin yaygınlaşması ve

kalıcı hâle gelmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Ayrıca kültürel hassasiyetlerin gözetilmesi ve doğal kaynakların korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi, TTT'nin çevresel sürdürülebilirliğini teminat altına almaktadır.

Gelecekte, toplum temelli turizmin iklim değişikliği, göç ve küresel ekonomik dalgalanmalar gibi çağdaş sorunlarla başa çıkmada önemli bir araç olması beklenmektedir. Bu doğrultuda politika yapıcıların ve turizm sektörünün TTT'yi daha geniş ölçeklerde desteklemesi ve uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, toplum temelli turizm, ekonomik büyüme ile sosyal ve çevresel hedeflerin dengeli biçimde gerçekleştirilebildiği, kapsayıcı ve adil bir turizm yaklaşımı olarak sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). *Effective Community Based Tourism: A Best Practice Manual*. Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) Tourism Working Group, Sustainable Tourism Cooperative Research Centre, Australia.
- Atabey, D. (2022). *Stratejik analiz evresinde rasyo analizi verilerinin yeri ve önemi: büyük ölçekli işletmelerde bir araştırma*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atasoy, E., Özgürel, G., Çakıcıoğlu Oban, R. ve Cantürk, E. (2024). An example from the geography of tourism in the republic of the Philippines: Guimaras Province. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 689-720. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.1454826>
- Garda, B. (2014). Macera Turizmi Pazarlaması Özel İlgi Turizminin Yeni Yüzü. Konya: Çizgi Kitabevi
- Garda, B. (2022). Sustainable Tourism and the COVID-19 Crisis. Y. Bayar, & M. Şaşmaz içinde, Technological Development and Impact on Economic and Environmental Sustainability (s. 183-194). USA: IGI global.
- Han, H., Eom, T., Al-Ansi, A., Ryu, H. B. ve Kim, W. (2019). Community-based tourism as a sustainable direction in destination development: an empirical examination of visitor behaviors. *Sustainability*, 11(10), 2864. <https://doi.org/10.3390/su11102864>
- IFC.org. <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/cpsd-mozambique-summary-v2.pdf>. Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- Kontogeorgopoulos, N., Churyen, A. ve Duangsaeng, V. (2013). Success factors in community-based tourism in Thailand: the role of luck, external support, and local leadership. *Tourism Planning & Development*. 11. 106-124. 10.1080/21568316.2013.852991.
- Koreaetour.com. <https://www.koreaetour.com/seongeup-folk-village/>. Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- Mısır, İ., Sezen, S. T., & Şahin, B. (2022). Mikoturizm ve Toplum Temelli Turizm İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 6(1), 139-155.
- Mossmangorge.com. <https://www.mossmangorge.com.au/>. Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- Nair, V. ve Hamzah, A. (2015). Successful community-based tourism approaches for rural destinations. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 7. 429-439. 10.1108/WHATT-06-2015-0023.
- Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), 511-529.
- Özdemir, M. A., & Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Pio, A. (2011). An Analysis of Community-Based Tourism Partnerships in Lao PDR. Unpublished Master's Thesis, Breda University of Applied Sciences, Netherlands.
- Rocharungsat, P. (2005). *Community-based tourism: Perspectives and future possibilities* (Doctoral thesis, James Cook University). James Cook University.

- Romero–Medina N., Flores–Tipa’n E., Carvache-Franco M., Carvache-Franco O., Carvache- Franco W. ve Gonza’lez-Nu’ñez R. (2024). Organizational design for strengthening community-based tourism: Empowering stakeholders for self-organization and networking. *PLoS ONE*, 19(1): e0294849. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0294849>
- Sarı Gök, H. (2020). Destinasyon Yönetiminde Toplum Temelli Turizm Algısı: Burdur ve Isparta Yöresinde Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Schott, C. ve Nhem, S. (2018) Paths to the market: analysing tourism distribution channels for community-based tourism. *Tourism Recreation Research*, 43(3), 356-371, DOI: 10.1080/02508281.2018.1447837
- Sebele, L. S. (2010). Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama rhino sanctuary trust, central district, Botswana. *Tourism Management*, 31(1), 136-146.
- Shahmirzadi, E. K. (2012). Community-Based Tourism Planning and Possibilities: The Case Of Shahmirzad, Iran. Master Thesis, Eastern Mediterranean University.
- Suansri, P. (2003). *Community based tourism handbook*. Responsible Ecological Social Tour (REST), Bangkok. <https://www.mekongtourism.org/wp-content/uploads/RESTCBTHandbook-2003.pdf>
- Sunstar.com. https://www.sunstar.com.ph/more-articles/guimaras-boasts-of-community-based-rural-tourism-program#google_vignette. Erişim Tarihi: 24.06.2025.
- Tasci, A. D. A., Semrad, K., & Yılmaz, S. S. (2013, April). *Community Based Tourism: Finding the Equilibrium in the COMCEC Context*. COMCEC Coordination Office, Republic of Turkey. <http://www.mod.gov.tr/Lists/RecentPublications/Attachments/4/COMMUNITY%20BASED%20TOURISM%20Finding%20the%20Equilibrium%20in%20the%20COMCEC%20Context.pdf>
- UNDP Türkiye (2018). Türkiye’deki Sürdürülebilir Toplum Temelli Turizm Projeleri için Yenilikçi Finansman Modelleri. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/turkiyedeki-surdurulebilir-toplum-temelli-turizm-projeleri-icin-yenilikci-finansman-modelleri>. Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- Vajirakachorn, T. (2011). *Determinants of success for community-based tourism: The case of floating markets in Thailand* [Doctoral dissertation, Texas A&M University]. Texas A&M University Repository. <https://oaktrust.library.tamu.edu/handle/1969.1/ETD-TAMU-2011-08-9922>
- Yusof, Y., Ibrahim, Y., Muda, M. S., & Wan Abd Aziz Wan Mohd Amin. (2012). Community-based tourism and quality of life. *Rev. Integr. Bus. Econ. Res.*, 1(1), 335-345.